

Spolok Slovákov z Bulharska

ROČENKA

ROČENKA

Spolku Slovákov z Bulharska

Bratislava

2008

Ilustrácie na obálke:

1. strana: 1. Útek poddaných
2. Dobová pohľadnica (vydala MS)
2. strana: 1. Evanjelický kostol v Podeme – teraz pravoslávny – 2007
2. Členovia výboru SSzB
3. strana: 1. Účastníci krajanského stretnutia v Trnave
2. Pamätná tabuľa odhalená na budove MS v Bratislave (17. 6. 2008)
4. strana: 1. Účastníci zájazdu zo Slovenska pri odhalení pamätníka
v Gornej Mitropoliji (2. 6. 2007)
2. Ogňan Garkov, mimoriadny a splnomocnený velvyslanec
Bulharskej republiky na Slovensku a Štefan Červenák
na krajanskom stretnutí v Bratislave (6. 10. 2007)

© Spolok Slovákov z Bulharska

Editor: Štefan Zelenák

Redakčná rada: doc. PhDr. Michal Adamík, CSc., prof. PhDr. Ján Botík, CSc.,

PhDr. Juraj Ďuriš, Ing. Martin Mikuláš, Štefan Červenák,

doc. PhDr. Štefan Zelenák, CSc. (predseda redakčnej rady)

ISBN 978-80-89256-26-6

EAN 9788089256266

Návrat

*Katka Koňariková,
rod. Koláriková*

*Cudzia dolná zem,
stala sa nám domovom.
Bola naším životom,
aj krutou smrťou zároveň.
Ale len jedna je rodná zem.
Za vlnami Dunaja,
za brehmi tejto rieky,
slnko každý deň,
na slovenské polia svieti.
A slovenské piesne
niesli sa až k nám,
túžba po domove,
spomienky starých mám,
Slovák nikdy nezabudne,
aj keby na konci sveta
stál.*

Pohľadnica, vydala Matica slovenská

Posledná konfirmácia v Gornej Mitropoliji – farár J. Kováč

ÚVOD

Štefan Červenák

Štefan Červenák

Milí krajanovia, rodáci, tento rok spolu oslávime okrúhle, v poradí už dvadsiate krajanové stretnutie. Počas dvadsiatich rokov existencie nášho Spolku Slovákov z Bulharska sme sa venovali mnohým aktivitám. Spomeniem iba tie väčšie, a to: organizovanie stretnutia našich krajanov v Bratislave, Trnave, Skalici, Jevišovke, vydanie ročeniek, zrealizovanie veľkej výstavy na Bratislavskom hrade a výstav na našich stretnutiach (autor Ján Botík), zorganizovanie troch zájazdov do Bulharska, seminárov k 50. a 60. výročiu reemigrácie našich krajanov do vlasti, prezentácie kníh, ktoré vydali naši krajanovia, vystúpenia v Slovenskej televízii a v televízii TA3, v Slovenskom rozhlase, uskutočnili sme päť turnajov Tabla, štyri ročníky

Klbasiády, ďalej sme spolupracovali pri rôznych akciách s Maticou slovenskou, s Bulharským kultúrnym a informačným strediskom i so Združením dolnozemskej Slovákov z Maďarska, Juhoslávie a Rumunska.

Medzi najobľúbenejšie podujatia patrí každoročné stretnutia našich krajanov, žijúcich na Slovensku, Morave a v Čechách, spolu s ich rodinami a priateľmi.

Tento rok vydáva náš spolok v poradí už siedme číslo ročenky, ktorá bude venovaná hlavne 60. výročiu reemigrácie Slovákov, čiže návratu z Dolnej zeme do starej vlasti našich predkov. Ročenky vydávame z príspevkov a zachovaných fotografií našich krajanov. Zmyslom ročeniek je odovzdať krajanom a ďalším pokoleniam informácie o tom, ako naši predkovia odchádzali do cudziny za robotou, náboženskou slobodou, ako sa im tam darilo, ako si aj v cudzom svete zachovali svoj rodný jazyk, svoju vieru, ako tam šírili slovenské tradície, tance, piesne, kultúru a slovenskú kuchyňu.

Najväčšiu zásluhu na zostavení a vydaní našich siedmich ročeniek má jeden z hlavných zakladateľov a bývalý dlhoročný predseda spolku Štefan Zelenák. Taktiež bol hlavným zakladateľom Združenia dolnozemskej Slovákov a dodnes je predsedom ZDS, hlavným organizátorom všetkých seminárov a rôznych akcií.

Milí krajanovia, dovoľte mi, aby som vo svojom mene, v mene výboru a celého Spolku Slovákov z Bulharska poďakoval nášmu Štefovi Zelenákovi za odvedenú prácu, obetavosť, ochotu a zapálenie pre ušľachtilé veci, pre náš spolok a našich krajanov. Ďalej by som sa chcel poďakovať aj ostatným krajanom a všetkým členom výboru, ktorí svojimi príspevkami prispeli do ročeniek a pomáhali pri organizovaní našich akcií, za finančné príspevky, dary do tomboly a našim zlatým ňaničkám za koláče starých materí.

Na záver by som chcel vysloviť spokojnosť s činnosťou nášho spolku počas 20-ročného obdobia a za vykonanú prácu pre našich krajanov. Verím, že aj naďalej sa budeme spolu ešte dlho stretávať na našich podujatiach.

NAMIESTO ÚVODU

Štefan Zelenák

Štefan Zelenák

Vážení krajanovia!

Prihovám sa vám pri príležitosti vydania našej spolkovej ročenky. V rukách máte v poradí už siedmu publikáciu síce rozsahom skromnú, no povšimnutia hodnú obsahom o živote v „našich“ dedinách v Bulharsku, ale aj tu doma po príchode do vlasti našich predkov. V predchádzajúcich ročenkách sme si všímali kľúčové oblasti života našich krajanov (sťahovanie do Bulharska už krátko po vzniku samostatného bulharského kniežatstva, slovenské menšinové školstvo, kultúru, osvetu, cirkevný život...), v tomto čísle ročenky sa koncentrujeme na 60 rokov života v Československu všeobecne a na Slovensku osobitne. (Podobne aj v 6. čísle sme sa sústredili na sprístupnenie faktov o štvrtej dedine – Vojvodove, v ktorej žil väčší počet Slovákov, ale aj Čechov, Srbov, Bulharov...)

V siedmom čísle našej ročenky sa zameriavame na niektoré otázky reemigrácie, všímame si radostné i problémové obdobia, úspechy i „příbrzdenia“ v definitívnom „utrasení“ našich terajších sídiel. Všímame si síce osudy celej našej komunity, no pritom nezabúdame ani na zobrazenie typických „příbehov“ jednotlivcov, rodín či dokonca rodov.

Okrem toho sme sa snažili, skôr torzovito ako podrobne (veď o našich kľúčových podujatiach ste pravidelne informovaní), informovať aj o aktivitách nášho spolku,

Záujem krajanov o výstavu Slováci v Bulharsku (Bratislava – 1994)

Združenia spolkov dolnozemských Slovákov a Spolku Slovákov z Juhoslávie. Sú to predovšetkým podujatia, ktoré náš spolok (poprípade Združenie spolkov dolnozemských Slovákov) zorganizoval pri príležitosti 60. výročia reemigrácie Čechov a Slovákov do vlasti svojich dedov a pradedov.

Editor, členovia redakčnej rady ročenky, členovia výboru nášho spolku aj touto cestou ďakujú všetkým, ktorí prispeli k vydaniu siedmeho čísla našej ročenky. Osobitne, aspoň takto stručne, ale veľmi zreteľne chcem vysloviť úprimné a srdečné poďakovanie krajanovi dôchodcovi, ktorý napriek vysokému veku navštevuje naše podujatia a veľmi živo sa zaujíma o „príbehy“ našich krajanov. Ďakujeme mu za významnú finančnú čiastku (desať tisíc korún), ktorou umožnil – v podstate – bezproblémové vydanie tejto ročenky. (Darca si želá, aby sme neuvádzali jeho meno).

Vážený krajan, milí čitatelia, aj pomocou informácií o našom živote „tam“ i „tu“ sa snažíme dopĺňať, rozširovať i prehĺbovať pravdivý obraz o živote našich starých otcov, otcov, rodičov i nás, predovšetkým po príchode do vlasti.

Milí čitatelia, ak sa vám niečo nepozdáva v textoch, na fotografiách, ak sme pochybili, dajte nám vedieť, aby sme mohli napraviť nesprávne informácie.

Milí krajan, ak máte doma zaujímavé materiály, dokumenty, fotografie, alebo chcete pripraviť zaujímavý materiál, informujte nás, určite nájdeme možnosť ako uverejniť každú zaujímavú informáciu o našom živote. Vopred ďakujeme aj za kritické pripomienky, za nové námety, tvorivé a invenčné nápady i nové spôsoby, ako informovať o aktivitách spolku i jednotlivcov širšiu verejnosť a, samozrejme, najmä vás, milí naši krajan.

A naostatok, ale nie na poslednom mieste, prichodí mi poďakovať sa predsedovi nášho výboru (Spolok Slovákov z Bulharska na Slovensku) Štefanovi Červenákovi a všetkým členom výboru za pomoc a pochopenie pri príprave a vydaní tejto, v poradí už siedmej ročenky nášho krajanského spolku.

Vážený krajan, milí čitatelia, prajem vám príjemnú pohodu pri listovaní a čítaní príspevkov uverejnených v našej ročenke, ktorú práve držíte v rukách.

Zástupcovia spolkov dolnozemských Slovákov na Slovensku
(XIII. Stretnutie – 13. 10. 2001)

I. KAPITOLA

ŠTÚDIE, ODBORNÉ STATE, ČLÁNKY

K NIEKTORÝM OTÁZKAM REEMIGRÁCIE SLOVÁKOV PO DRUHEJ SVETOVEJ VOJNE

Štefan Zelenák

Zložitá a v mnohom ohľade rozporuplná problematika reemigrácie (repatriácie) Čechov a Slovákov po druhej svetovej vojne do vlasti svojich predkov, ktorí ju v priebehu vyše dvoch storočí opustili, nie je dosiaľ komplexne spracovaná, i keď niektoré partiálne výsledky už odborníci predložili verejnosti. Práve nedostatok fundovaných vedeckých monografií a štúdií umožňuje jednotlivcom, skupinám či politickým subjektom účelovo narábať s objektívnym pohľadom na reemigráciu, fakty cielene selektovať, a tak udalosti spred 60-tich rokov využívať aj na presadzovanie svojich aktuálnych záujmov a krátkodobých politických cieľov.

AXYŤIKÉ SLOVĚRSKÁ VĚDA BXVŤIKŤEŤIKÉ SLOVŤIKY

Z dobových pohľadníc

k historickým faktom, o analýzu historických udalostí, nemôže ignorovať – v našej civilizácii všeobecne rešpektovaný fakt – aj rodinnú tradíciu, ktorú mnohí odborníci považujú za jeden z nezanedbateľných prameňov „neoficiálneho“ historického povedomia, často až troch–štyroch generácií.

Ak analyzujeme istú historickú udalosť, nemôžeme ignorovať význam aj spôsob, ako dokáže – i s odstupom času – príťahovať pozornosť a ponúkať historikom, politikom i širšej verejnosti svoje rôzne stránky, ktoré často vedú k protichodným interpretáciám, čo len dokazuje vývojom preverenú skúsenosť, že významná historická udalosť má schopnosť byť živou, alebo aj účelovo revitalizovanou v situácii, keď ju už „akoby“ prekryli, oslabili či dokonca do suterénu historického vedomia zasunuli novšie, pre súčasný život dôležitejšie skúsenosti (často ich za také považuje súčasník), udalosti alebo len

príbehy. O nosnom a stále inšpirujúcom význame historických udalostí hovoríme vtedy, ak ľudí zaujímajú, nútia ich vracat sa k prežitému alebo len sprostredkovanému.

Reemigrácia, repatriácia, výmena obyvateľstva medzi ČSR a Maďarskom, transfer početných menšín z viacerých krajín sa stali integrálnou súčasťou najnovších dejín mnohých národov, národností a európskych (ale aj iných) štátov po poslednej veľkej vojne.¹

Je samozrejmé, že osobitný dôraz sme položili na zmapovanie osudov Slovákov z Dolnej zeme všeobecne a krajanov z Bulharska osobitne. Našou ambíciou (uvedomujeme si, že značne limitovanou) je prispieť k poodkrytiu okolností, príčin a podmienok ich príchodu do vlasti svojich predkov. Zároveň sa snažíme priblížiť, skôr torzovito ako komplexne, vaše osudy, milí krajanovia, a „príbehy“ už tu vo vlasti našich predkov.

Pri úvahách, projektoch a neskôr aj legislatívnych krokoch politickej elity v Čechách a na Slovensku s cieľom zmeniť národnostnú štruktúru obnoveného Československa zohrávali kľúčovú úlohu bezprostredné skúsenosti našich národov v krízových rokoch 1938 a 1939, kedy popri českých a slovenských krajne pravicových politických silách to boli práve národnostné menšiny, najmä nemecká a maďarská, ktoré sa stali účinným nástrojom politikov v Berlíne, Budapešti či Ríme pri realizovaní svojich zahranično-politických cieľov. Menšiny veľmi slepo a nezodpovedne reagovali na sústavné podštvúvanie politických elít v spomínaných centrách revizionistickej politiky a úlohu piatej kolóny splnili k spokojnosti politických síl, ktoré sa dvadsať rokov usilovali o anulovanie výsledkov prvej svetovej vojny.

Zástupcovia Slovákov Maďarska, Juhoslávie a Rumunska na prijatí u prezidenta ČSR dr. Edvarda Beneša (júl 1945)

Práve postoje a aktívna deštrukčná účasť predstaviteľov menšinových politických strán v mesiacoch, keď išlo o budúcnosť spoločného štátu, o jeho bytie, či nebytie, a potom v rokoch okupácie, viedli všetky relevantné politické sily doma i v zahraničí už v rokoch druhej svetovej vojny k záverom o nevyhnutnosti obnoviť národný štát Čechov a Slovákov po skončení vojny a radikálnom riešení národnostného zloženia obnoveného Československa. Čoraz razantnejšie rezonovala myšlienka návratu Čechov a Slovákov, žijúcich celé stáročia či desaťročia v zahraničí, do vlasti s cieľom posilniť národný charakter novej republiky.

Myšlienka návratu našich krajanov do vlasti svojich predkov bola oveľa staršia a nemôžeme ju datovať len obdobím po roku 1945. Objavuje sa už v priebehu prvej svetovej vojny v úvahách o možnom vzniku samostatného československého štátu. Vznik ČSR a prijatie zákona o pozemkovej reforme vytvárali, na prvý pohľad, priaznivé podmienky na realizáciu návratu našich krajanov do vlasti.² Počas celého medzivojnového obdobia nedošlo k masovejším návratu Slovákov a Čechov z Dolnej zeme, zo širšieho európskeho zahraničia, či zo zámoria.

Niekoľko rodín Slovákov z Maďarska, hlavne z oblasti Slovenského Komlóša, získalo majetky na južnom Slovensku. Na južné Slovensko sa presťahovali aj rodiny z kráľovskej Juhoslávie. Spolu s ďalšími presídlencami zakladali kolónie (Horný Taráň, Dolný Taráň, Dögös (Rastislavice). V rokoch po prvej svetovej vojne sa presťahovala do Československa aj malá skupina príslušníkov slovenskej inteligencie z dnešnej Vojvodiny. V medzivojnovom období presídlil do Československa aj menší počet slovenských rodín z Rumunska a Bulharska. To, že ostalo len pri pokusoch o masovejší návrat Čechov a Slovákov v medzivojnovom období do vlasti svojich predkov z európskeho zahraničia všeobecne a Dolnej zeme osobitne, má svoje objektívne a často aj subjektívne príčiny (realizácia pozemkovej reformy bola pomalá, často nedôsledná a selektívna; výmenný kurz československej koruny voči zahraničným menám bol nevýhodný najmä pre našich krajanov na Balkáne). Lákavejšie vyznievali ponuky na vystaňovanie do zámoria, najmä do Argentíny (napríklad odchod početnej skupiny krajanov z Bulharska do Argentíny).³ A navyše, reemigrácia Čechov a Slovákov do vlasti nehrala v zahraničnej a domácej politike nového štátu významnejšiu úlohu, okrem iného aj preto, lebo vo vládných kruhoch prevládali nádeje, že bude možné využiť našich krajanov pri presadzovaní ekonomických záujmov československých podnikov v zahraničí, najmä v balkánskych krajinách.

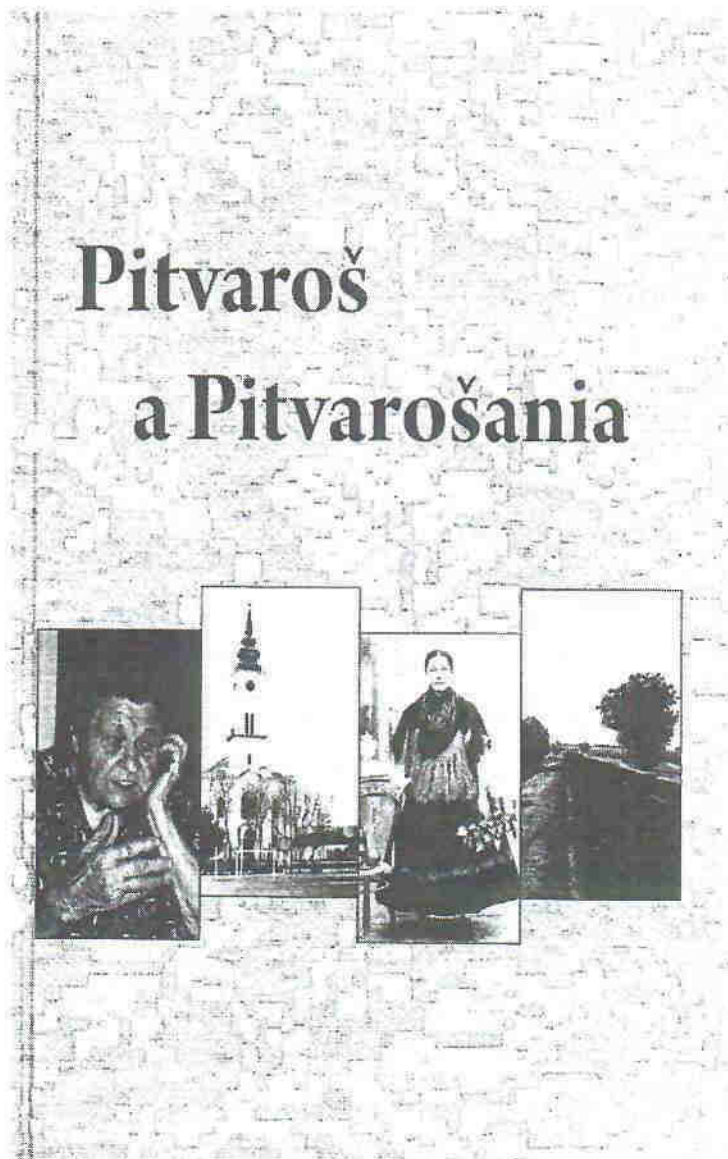
Nové prístupy v otázke reemigrácie krajanov zo zahraničia do vlasti sa začali postupne kryštalizovať tesne pred a po rozpade ČSR. Prelomom v uskutočňovaní zámeru vrátiť našich krajanov domov, do vlasti pradedov, a to nielen jednotlivcov, ale všetkých alebo aspoň skoro všetkých, bolo však zavŕšenie druhej svetovej vojny a prenikavé zmeny, ktoré – pod patronáciou víťazných mocností – zachvátili celú Európu. Mocnosti protihitlerovskej koalície svojimi rozhodnutiami v Jalte a Postupime vyvolali, okrem iného, aj rozsiahle presuny obyvateľstva, ktoré mali viesť k zjednodušeniu národnostných štruktúr viacerých európskych štátov, či dokonca k vytvoreniu národne kompaktných štátov (veľmoci tým sledovali zmenšenie možnosti využiť národnostné menšiny na rozduchovanie konfliktov). V tomto duchu orientovala svoju politiku aj exilová československá vláda v Londýne a k jej realizácii pristúpila po skončení vojny.

Nové prístupy v otázke návratu krajanov zo zahraničia do vlasti svojich predkov začali sa postupne kryštalizovať už tesne po rozpade ČSR a na začiatku vojny (v tomto bola zhoda medzi odbojom doma a v zahraničí). Už v roku 1940 ilegálny Český kurýr

reagoval na trpké skúsenosti Čechov a Slovákov v rokoch 1938–1939 aj takto: „Chceme opäť spoločný štát Čechů a Slováků, ve kterém by místo menšiny německé a maďarské byli soustředeni i naši krajané rozptýlení v cizině“. (V ťažkej dobe sa rodia radikálne názory a riešenia politických problémov.) Už 31. júla 1945 rozhodla sa československá vláda vyzvať Čechov a Slovákov žijúcich v zahraničí na návrat do vlasti a svojich členov poverila, aby na to vytvorili vo svojich rezortoch vhodné podmienky.

Vo výzve k reemigrácii sa odrážali nielen aktuálne potreby osídlenia prázdnych priestorov v českom pohraničí, snaha vlády o rozhábanie vojnou narušeného hospodárstva, ale aj tlak, ktorý vyvíjali naši krajanovia v zahraničí na vládne miesta v záujme urýchlenia realizácie návratu do vlasti. Už v lete 1945 bola v Prahe a v Bratislave početná delegácia Slovákov z Maďarska, Juhoslávie a Rumunska, ktorí našich politikov informovali o postavení našich minorít v uvedených krajinách a požadovali konkrétne kroky na zabezpečenie ich návratu do vlasti. Na prijatí u predsedu vlády boli prítomní aj spolupredsedovia Slovenskej národnej rady Dr. J. Lettrich a K. Šmidke, ktorí reemigráciu Slovákov viazali na odsun Maďarov zo Slovenska. V podobnom duchu uvažoval aj povereník poľnohospodárstva a pozemkovej reformy Dr. Martin Kvetko, významný predstaviteľ Demokratickej strany, keď v úvode k známemu traktátu Petra Pavla Dovala „Problém presídlení Slovákov z Juhoslávie, Rumunska a Bulharska z hľadiska národno-sociálneho“ okrem iného zdôraznil: „Naša práca vy-

Monografia o Pitvaroši

tvoriť národný štát Čechov a Slovákov by nebola úplná vtedy, keby nebola doplnená snahou vrátiť starej vlasti – Slovensku a oslobodenej ČSR – Slovákov z ostatných štátov, hlavne zo štátov okolitých, kam ich nepriazeň osudu v minulých storočiach vyhnala. Ide tu predovšetkým o Slovákov z Juhoslávie, Bulharska a Rumunska. Úloha presídliť Slovákov z vymenovaných štátov je tiež veľmi vážna a pre náš národný život dôležitá. Veď jedná sa o presídlenie okolo 115-tisíc osôb z týchto troch štátov, čo v dnešnom sociálnom položení znamená posilnenie i národného i hospodárskeho potenciálu národu doma...“⁴

MAGDALÉNA PARÍKOVÁ

REEMIGRÁCIA SLOVÁKOV Z MAĎARSKA V ROKOCH 1946-48

ETNOKULTÚRNE A SOCIÁLNE PROCESY

Bratislava 2001

Monografia o výmene obyvateľstva
medzi Maďarskom a Československom

emigrovali z Rumunska predovšetkým nemajetní Česi a Slováci a do Československa prichádzali ako námezdní robotníci a zamestnanci. Reemigračná zmluva s Juhosláviou bola podpísaná vo forme protokolu 13. novembra 1948, no zhoršenie medzištátnych vzťahov neumožnilo jej realizáciu. Dohoda s Bulharskom zo 6. mája 1949 umožnila v rokoch 1949 a 1950 reemigráciu Čechov a Slovákov z tejto balkánskej krajiny.

Dohoda o výmene obyvateľstva s Maďarskom z 27. februára 1946 bola len čiastočným úspechom vládnych miest v Bratislave a v Prahe v úsilí o „dôsledné riešenie maďarskej otázky na Slovensku“. Na presídlenie sa prihlásilo oveľa menej Slovákov, ako predpokladali vládne miesta v Prahe. Neúspechom sa skončil aj odsun časti Maďarov na prácu do českého pohraničia, skrachovali aj vcelku nedomyšlené pokusy o reslovakizáciu či zamýšľaný nútený rozptyl do rýdzo slovenských oblastí. Za politicky chybné možno označiť aj nepružné lipnutie českej a slovenskej politickej elity (bez rozdielu ideologickeho zafarbenia) na princípe kolektívnej viny nemeckej a maďarskej menšiny ako celku. Víťazné mocnosti túto zásadu akceptovali pokiaľ ide o Nemcov, ale v prípade maďarskej menšiny boli západné veľmoci proti, najmä Veľká Británia.

Československo uzavrelo celkom päť reemigračných dohôd a jednu o výmene obyvateľstva. Dohody zahrňovali aj zvláštne dodatky o technickej stránke realizácie reemigrácie, o spôsobe vyrovnania sa s problémami v súvislosti s hnutelným a nehnuteľným majetkom a podrobnosti o transfere peňazí. Prvá reemigračná dohoda bola vlastne protokolom k zmluve medzi Československom a ZSSR o Zakarpatskej Ukrajine z 29. júna 1945, ktorý umožnil tamojším Čechom a Slovákom presídliť do Československa a uplatniť nárok na zanechaný majetok. Druhou dohodou bola recipročná československo-sovietska zmluva z 10. júla 1946, ktorá umožňovala reemigráciu volynských Čechov zo ZSSR do Československa a československých Ukrajincov, Bielorusov a Rusov z ČSR do ZSSR. Dohoda s Rumunskom mala charakter protokolu z 10. júla 1946, ktorý mal len rámcový charakter a ostatné mala riešiť osobitná dohoda. K dohode o majetkových otázkach však nedošlo a aj preto re-

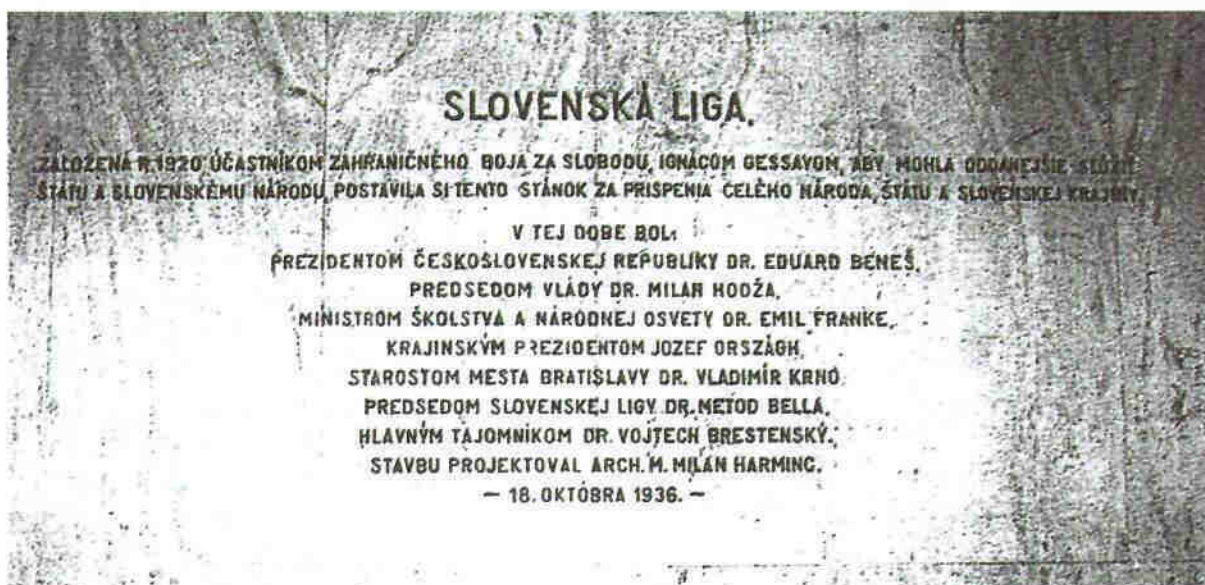
Odhalenie pamätnej tabule gen. J. Ambrušovi

Zo Slovenska do Maďarska bolo vysídlených 55 487 Maďarov a z Maďarska na Slovensko prišlo 59 774 Slovákov. Pokiaľ ide o majetkové rozdiely, disproporcie boli hlavne v zanechanej poľnohospodárskej pôde. Presídlení Slováci zanechali v Maďarsku 44 000 katastrálnych jutár pôdy, Maďari na Slovensku opustili 100 000 jutár pôdy. O týchto nezrovnalostiach a ďalších majetkovoprávných otázkach rokovala zmiešaná československo-maďarská komisia v rokoch 1949–1951. V apríli 1949 dospeli obe zainteresované strany k obojstranne výhodnej dohode o všetkých dovtedajších problémoch v hospodárskej oblasti. Vzájomná dohoda v tejto oblasti sa stala súčasťou Štrbského protokolu, ktorý dňa 25. júla 1949 podpísali na Štrbskom plese štátny tajomník maďarského ministerstva zahraničných vecí a V. Clementis, minister zahraničných vecí ČSR. Išlo o problémy vyplývajúce z reparácií, štátneho majetku na území druhého štátu, ako aj záväzkov, vyplývajúcich z celej presídľovacej akcie. Protokol podpísaný v roku 1964 medzi vládami ČSR a Maďarska definitívne uzavrel zložité otázky spojené s odškodnením Maďarov presídlených v rokoch 1947–1948 z ČSR do Maďarska za nehnuteľný majetok zanechaný na Slovensku.

Výmena obyvateľstva len čiastočne prispela k riešeniu zložitých otázok maďarskej menšiny na Slovensku a slovenskej v Maďarsku. Problém z času na čas odкрývajú politické subjekty (nekvalifikovane a účelovo), stáva sa záťažou vo vzťahoch medzi susedmi a odvádza od efektívnej spolupráce Maďarska a Slovenska pri riešení zásadných a v mnohom ohľade prelomových úloh súvisiacich s perspektívou múdreho spoluzitia národov, usilujúcich sa o úspešné napredovanie v zjednotenej Európe.

Odlíšny charakter mala reemigrácia krajanov v rokoch 1947–1950. V tomto období prišli početné skupiny volynských Čechov, ďalej krajanov z Rumunska a Maďarska,

Pamätná tabuľa – sídlo Slovenskej ligy (dnes MS v Bratislave)

ktorých úrady umiestňovali na práce v poľnohospodárstve a lesníctve. Podobný prístup volili úrady aj pokiaľ ide o krajanov z Bulharska a zo zámoria, predovšetkým z Argentíny.

V druhej polovici roku 1946 sa ukázalo, že reemigranti už nemôžu počítať s prídelením poľnohospodárskych usadlostí a s väčšou výmerou pôdy, čo potvrdilo aj uznesenie vlády z 10. januára 1947. V tomto duchu vyznieva aj uznesenie vlády z 19. októbra 1948, ktoré už obmedzovalo reemigráciu len na osoby, ktoré súhlasili s tým, že po príchode do ČSR budú pracovať v pracovnom či zamestnaneckom pomere a nebudú žiadať pridelenie poľnohospodárskych usadlostí a živností. Zároveň vláda uložila všetkým orgánom a organizáciám zapojeným do reemigrácie, aby ju ukončili do 30. júna 1949. Tento termín vláda neskôr predĺžila do konca roku 1949 a minister sociálnej starostlivosti bol splnomocnený uskutočňovať individuálnu reemigráciu do konca roku 1950.

Oveľa zložitejšia situácia, pokiaľ ide o prídely pôdy pre reemigrantov a ich celkové umiestnenie do pracovného pomeru, bola na Slovensku. V druhej polovici roku 1947 tu bolo okrem presídlencov z Maďarska ďalších 15-tisíc reemigrantov. Možnosti umiestniť našich krajanov na majetkoch konfiškovaných po Nemcoch a Maďaroch boli minimálne. Pritom, čo je celkom pochopiteľné, Slováci zo zahraničia sa chceli usadiť na Slovensku. Osídľovací úrad na Slovensku mal prehľad o situácii v tzv. kolonizačných okresoch na južnom Slovensku, kde bolo do konca roku 1948 skonfiškovaných len 227 787 ha pôdy (išlo o nariadenie č. 104/1945 Zb. N. SNR). K malému navýšeniu tejto výmery došlo náborom pracovných síl (dekrét č. 88/1945 Zb.) a revíziou prvej pozemkovej reformy. Ani tieto opatrenia však nevytvárali priaznivé podmienky na uspokojenie požiadaviek reemigrantov na pridelenie poľnohospodárskych usadlostí.

Usmerňovanie reemigrantov Slovákov do českých zemí neprinieslo naplnenie ich očakávaní. Aj v českých oblastiach osídľovanie reemigrantov na samostatných poľnohospodárskych usadlostiach bolo prakticky ukončené už v roku 1948. Do tohto termínu obdržali samostatné poľnohospodárske usadlosti s výmerou 103 378 ha pôdy s priemerou výmerou 9 ha na jednu usadlosť (pôdu rozdelili medzi 11 484 rodín reemigrantov). Vidíme, že nielen na Slovensku, ale aj v Čechách reemigranti neboli uspokojení, pokiaľ

JAROSLAV VACULÍK

**REEMIGRACE ZAHRANIČNÍCH
ČECHŮ A SLOVÁKŮ
V LETECH 1945 - 1950**

MASARYKOVA UNIVERZITA V BRNĚ

Monografia k problémom reemigrácie
Čechov a Slovákov po 2. svetovej vojne

lo 75-tisíc reemigrantov); poskytnutie šatstva; zdravotnej starostlivosti; starostlivosť o starých a chorých; poskytovanie sociálnych pôžičiek; možnosť dostať pôžičky (živnostníci, drobní podnikatelia, príslušníci slobodných povolání...); roľníci dostávali poľnohospodárske úvery (2 300–3 000 Kčs na 1 ha pôdy).

Významná pomoc krajanom – reemigrantom – ponúkla aj Matica slovenská. V osobitnom vyhlásení z marca 1946 sa obrátila ku krajanom: „Volá Vás Matica slovenská srdečne a úprimne, ale i naliehavo: vráťte sa do zeme predkov svojich, slobodná je Vaša vlasť, to je vlasť slovenská, ktorej niet nikde inde na svete... Matica slovenská Vás volá a prosí Vás, neprepusťte túto jedínú a poslednú príležitosť, pamätajte na svoje deti, ktorým ste povinní zaistiť svojský, slobodný život, ktoré ste povinní zachrániť pred národnou smrťou...“⁴⁵

Matica slovenská už vo februári 1947 zvýšila náklad časopisov Slovensko a Slniečko, vydala krásne pohľadnice (šesť farebných pohľadníc s témou návratu krajanov do vlasti). Išlo o maľby piatich renomovaných maliarov. V Maďarsku sa stretli medzi krajanmi s veľkou odozvou aj vystúpenia slovenských umelcov (súbor komorného divadla z Martina; robotnícky spevokol Bradlan; spevácky zbor slovenských učiteľov...). Účinná bola aj pomoc Matičného čítania (od júla 1946), ďalej Matičné zvesti (štvrtročník) a po zlúčení so Slovenskou ligou týždenník Náš národ. Matičné časopisy s obľubou čítali presídlenci a obyvatelia na zmiešanom území.

išlo o možnosť samostatného hospodárenia na vlastnom majetku či otvorenie si živnosti.

Vláda a jej podriadené orgány, napriek zložitej hospodárskej a sociálnej situácii (prechod frontu, rozvrátené komunikácie, nedostatok surovín, potrebných na rozbehnutie výroby, nedostatok pracovných síl v niektorých odvetviach národného hospodárstva, neistota podnikateľskej sféry, vyplývajúca zo zložitej vnútroptickej situácie, permanentné napätie v medzinárodných vzťahoch) snažili sa reemigrantom pomôcť v období tesne po príchode do vlasti. Vládne uznesenie o reemigrácii Čechov a Slovákov z cudziny z 28. mája 1946 ukládalo jednotlivým ministerstvám konkrétne úlohy pri zabezpečovaní všestrannej pomoci navrátilcom. Uvedieme aspoň niektoré formy pomoci: poskytnutie vreckového hneď po príchode reemigrantov (do konca roka 1948 túto formu pomoci dosta-

Z tradičnej „dolnozemskej klbasiády“ (účastníci súťaže v Bratislave)

Keď hovoríme o pomoci reemigrantom po návrate do vlasti sa – často len okrajovo – uvádzajú fakty o aktivitách Slovenskej ligy.⁶ Predseda Slovenskej ligy sa výrazne angažoval v akcii Mať volá. Slovenská liga prišla s iniciatívou vydať poštovú známku s témou reemigrácie (prvá má nápis Odišli ste; na druhej je nápis Zostali ste naši a na tretej bol nápis Vrátili ste sa s motívom návratu do starej vlasti).

Veľkú starostlivosť venovali úrady prijatiu takých opatrení, ktoré by čo najskôr odstránili rozdiely v porovnaní s ostatným obyvateľstvom v hospodárskej, sociálnej, kultúrnej a politickej oblasti. Dôraz bol položený aj na výchovu detí reemigrantov.

Ani reemigrácia sa nezaobišla bez väčších či menších problémov, ktoré nie vždy mali len organizačný charakter. Uvedieme aspoň niektoré: nedostatok voľnej pôdy; citeľný bol aj nedostatok živností; nevyhovujúce, v mnohých prípadoch priam katastrofálne bytové podmienky; nízke zarábky v poľnohospodárstve a lesníctve; z časti reemigrantov vznikla nová skupina kovorolníkov (išlo najmä o reemigrantov z Maďarska usídlených v Čechách, ako aj na Slovensku); časté boli aj prejavy nechoty pomôcť zo strany úradníkov a časti verejnosti; rozptýlenie reemigrantov do rozsiahlych priestorov v Čechách, na Morave, ale aj na Slovensku spôsobilo nielen premiešanie s maďarským a českým obyvateľstvom, s novými osídlencami z vnútrozemia, ale aj s príslušníkmi reemigračných skupín navzájom. Obzvlášť citlivo reagovali na viaceré z uvedených problémov reemigranti z Maďarska, ktorí sa opäť ocitli v menšinovom postavení, trpkosť z poznania novej a nepríjemnej reality nevyvážila ani nezanedbateľná skutočnosť, že presídlením si výrazne zlepšili sociálnu situáciu.

Svoju nespokojnosť, prípadné problémy a návrhy na ich riešenia reemigranti odovzdávali na príslušné vládne miesta, poprípade nimi „obťažovali“ miestne úrady. Vý-

Predstavitelia spolkov „dolnozemských“ Slovákov na Slovensku.
 Zľava: S. Jovankovič, V. Tapalagová, M. Hriešik, O. Fejdiová, Š. Červenák,
 S. Piláriková, P. Rozkoš

znamnú úlohu v tomto smere zohral Československý ústav zahraničný, ktorý okrem iného zorganizoval aj I. zjazd reemigrantov v Prahe v dňoch 26.–27. októbra 1946 a Zemský zjazd reemigrantov v Brne v dňoch 24.–25. mája 1947. Na Slovensku podobné aktivity vyvíjala Slovenská liga, ktorá sa snažila zmierniť začiatkové ťažkosti reemigrantov a repatriantov po príchode do vlasti.

Po zavŕšení návratu krajanov do vlasti svojich predkov pribúdali roky a pomaly sa zabúdalo na zložité začiatky, na ťažkosti adaptácie na nové podmienky života, na rozsiahle teritoriálne rozptýlenie reemigrantov (veď aj najmenšia skupina Slovákov z Bulharska spočiatku žila v 94 mestách, obciach a osadách v Československu), to všetko spôsobilo, že krajanovia sa nestretávali a vzájomná informovanosť o ich osudoch po príchode domov bola veľmi slabá. Je celkom pochopiteľné, že čoraz viac sa objavovali úvahy o potrebe stretnúť sa, porozprávať sa o živote „na novom a po novom“. Myšlienka stretnúť sa nadobúdala s pribúdajúcimi rokmi čoraz ostrejšie kontúry. Už na prvých stretnutiach, hojne navštívených a veľmi emotívnych, rezonovala myšlienka dať stretnutiam pevnejší organizačný rámec a rozšíriť celkové zameranie stretnutí. A odtiaľ bol už len krok k postupnému zakladaniu spolkov dolnozemských Slovákov žijúcich v Čechách a na Slovensku. Postupne vznikajú spolky krajanov. Spolok Slovákov z Juhoslávie (mohol nadviazať na spolok s podobným názvom, ktorý vyvíjal aktivity v rokoch 1947–1948), Spolok Slovákov z Bulharska, Spolok Slovákov z Maďarska a Spolok Slovákov z Rumunska.

Krajanské spolky sa postupne stali veľmi efektívnymi sprostredkovateľmi vzťahov medzi reemigrantmi, ich potomkami a sympatizantmi, ako aj so spoločenskými a zá-

ujmovými organizáciami Slovákov v Maďarsku, Juhoslávii a Rumunsku. Koncepcia činnosti a celkového zamerania spolkov sa postupne dotvárala. Ich hlavnými cieľmi boli a aj pre budúcnosť ostávajú: uchovávať všetky pozitívne hodnoty, ktoré si krajanovia priniesli do vlasti svojich pradedov; organizovať výstavy o živote krajanov v zahraničí; iniciovať odborné semináre k problémom života slovenských menšín; prezentovať odborné práce v zahraničí; na odbornej úrovni skúmať otázky dejín, kultúry a života krajanov v zahraničí; podporovať slovenských študentov zo zahraničia, ktorí študujú na našich vysokých školách; pripraviť návštevy významných kultúrnych pamiatok na Slovensku; oboznamovať sa s osobitosťami regiónov, z ktorých pochádzajú predkovia dolnozemskej Slovákov (Gemery, Hont, Novohrad, Myjava, Orava...); vydávať spolkové ročenky atď.

Záslužnú prácu spolkov reprezentujúcich krajanov z Dolnej zeme a Bulharska koordinuje a v mnohom ohľade zastrešuje Združenie spolkov dolnozemskej Slovákov na Slovensku (členmi združenia sú spolky Slovákov: z Bulharska, Maďarska a Rumunska).

Na záver môžeme konštatovať, že Česi a Slováci, ktorí v počte vyše 200-tisíc presídlili do Československa, výrazne posilnili ekonomický i ľudský potenciál povojnového Československa. Napriek tomu, že reemigračné skupiny sa medzi sebou odlišovali (napr. dĺžkou svojho pobytu v inonárodnom prostredí, kultúrnou a vzdelanostnou úrovňou, úrovňou etnického vedomia, motiváciou návratu), predsa len, napriek zložitému procesu adaptácie na nové prírodné a pracovné prostredie, spoločenské, kultúrne a etnické pomery, vcelku úspešne zvládali miestami zložitý proces integrácie s ostatným obyvateľstvom. Naši krajanovia po príchode do vlasti dosiahli významné úspechy a dnes, po 60 rokoch, sú uznávanou súčasťou slovenského národa. Bohužiaľ, u časti Slovákov – reemigrantov – usadených v inonárodnom prostredí či už v Čechách alebo v južných oblastiach Slovenska, sme v súčasnosti svedkami ich postupnej asimilácie.

Keď si v týchto mesiacoch pripomíname šesťdesiate výročie návratu časti Čechov a Slovákov do vlasti svojich pradedov, ponúka sa nám jedinečná príležitosť porozprávať svojim najbližším, deťom, vnukom i známym o tom, ako bolo vtedy, po poslednej veľkej vojne, ako sa naši ľudia pohli z bližšieho či vzdialenejšieho zahraničia, aby naplnili svoje dávne túžby a vrátili sa tam, odkiaľ pred vyše dvesto rokmi (či desaťročiami) prišli ich predkovia. Pohyb pred šesťdesiatimi rokmi bol pre našich otcov a dedov veľkou skúškou, často na hranici únosnosti, skúsenosťou náročnou na psychiku, fyzicky namáhavou, no opäť, ako veľa rás v minulosti, dokázali, že pracovitosť a úfnosť vo vlastné sily, nepoddajnosť neprajnému osudu, všetko to vlastnosti, ktoré im vtisla vekovitá chudoba slovenskej dediny, priniesli svoje sladké plody. Dokázali sme na novom a po novom obrobiť zem, zvládli sme nové a predtým neznáme remeslá, mnohí z nás nahliadli do bezodnej studnice poznania, vzdelania a kultúry. No nad všetkým a všetkými tróni pocit najsladší – sme doma.

Tento príspevok je prepracovanou a doplnenou verziou odbornej state Dlhá cesta k domovu, ktorá bola publikovaná v zborníku Slováci v zahraničí 24. Mať volá II. MS, Martin 2008, s. 15–24.

Poznámky:

- ¹ O problematike reemigrácie Čechov a Slovákov podrobne píše Jaroslav Vaculík vo svojej podnetnej monografii *Reemigrace Čechů a Slováků v letech 1945–1950*, Brno, 1993, s. 158. Bibliografia vedeckých štúdií, monografií a odborných statí k problematike repatriácie a reemigrácie po 2. svetovej vojne je pomerne rozsiahla. Najväčšia pozornosť v prácach našich odborníkov je venovaná problematike výmeny obyvateľstva medzi Maďarskom a Československom (Purgat, J.: *Čo predchádzalo Dohode o výmene obyvateľstva medzi Československom a Maďarskom*. In: *Revue dějin socializmu*, 1969, č. 4; Bobák, J.: *Maďarská otázka v Československu 1944–1948*. MS 1996, s. 199; Faltan, S.: *Slovenská otázka v Československu*. Bratislava 1968; Kaplan, K.: *Pravda o Československu 1945–1948*, Praha 1990; Svetoň, J.: *Slováci v Maďarsku*, Bratislava 1942; Deák, L.: *Slováci v maďarských štatistikách*. In: *História a politika*, III. bratislavské Sympóziu, konané 12.–15. novembra 1993, s. 87–98.
Na čiastkové problémy reemigrácie Slovákov zo zahraničia do vlasti po 2. svetovej vojne reagujú práce viacerých odborníkov zo Slovenska, Maďarska, Juhoslávie, Rumunska, Poľska a ďalších krajín.
K otázkam povojnového usporiadania pomerov v Československu, a teda aj riešenia národnostných pomerov sa týkajú mnohé zákony, manifesty a uznesenia prvej povojnovej československej vlády. Napr.: *Manifest slovenskej národnej rady* (Košice 4. februára 1945). *Košický vládny program*; *Ústavný dekrét prezidenta republiky o úprave československého štátneho občianstva osôb nemeckej a maďarskej národnosti a ďalšie dokumenty, ktoré nájdeme v zborníku: Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti II*. Bratislava, 1998.
- ² S výnimkou pokusu o organizovanie reemigrácie, a to českých evanjelikov, ktorú organizovala súkromná náboženská evanjelická organizácia *Kostnická jednota*.
- ³ Masovejší pohyb na Slovensko krajanov z Bulharska, Juhoslávie a Rumunska sa nakoniec neuskutočnil. Prišli len jednotlivé rodiny (podrobnejšie Michalko, J.: *Naši v Bulharsku. Päťdesiat rokov ich života, práce, piesne a zvyky*. Myjava 1936). Časť krajanov z Bulharska nakoniec v niekoľkých vlnách odišla do Argentíny.
- ⁴ Doval, P. P.: *Problém presídlenia Slovákov z Juhoslávie, Rumunska a Bulharska z hľadiska národno-sociálneho*. Bratislava 1974.
- ⁵ Podrobnejšie o tom píše Michal Eliáš: *Slovensko* č. 1, jar 2008, s. 6–9.
- ⁶ O konkrétnych formách pomoci píše Róbert Letz: *Slovensko* č. 1, jar 2008, s. 10–11.

Zoznam použitej literatúry

- ALMANÁCH oslobodeného juhu. (Zostavil Dr. Vladimír KUNA) Nitra, 1946.
ALNER, J.: *Krajanania*. Malý výber, 1969, č. 2.
BOBÁK, J.: *Výmena obyvateľstva medzi Česko-Slovenskom a Maďarskom 1947–1948*. Kubko-Goral, 1994.
HRIVNÁK, M.: *Čoho sa boja Slováci v Maďarsku (o výmene obyvateľstva komplexne a nezaujato)*. *Dolnozemský Slováč*, ročník III (XVIII) 1989, č. 1–4, s. 8–10.
KONEČNE DOMA (Zborník materiálov z odborného seminára – *Dlhé hľadanie domova* – 22. XI. 1967 – Galanta). Bratislava 2000.

SLOVÁCI O ZAHRANIČÍ. MAŤ VOLÁ II. Matica slovenská 2008. Zostavili: Stanislav BAJANÍK a Viera DENĎUROVÁ-TAPALAGOVÁ. Spolupráca: Štefan ZELENÁK.

SPURNÝ, F.: Reemigrace na severní Moravě a sjezd reemigrantů v Šumperku v roce 1949. Český lid, 70, 1983.

ŠUTAJ, Š.: Reslovakizácia. Košice: Spoločenskovedný ústav SAV, 1991.

VACULÍK, J.: Reemigrace zahraničních Čechů a Slováků v letech 1945–1950, Brno 1993.

Z Dolnej zeme do krajiny predkov (Zborník k 50. výročiu výmeny obyvateľstva medzi Československom a Maďarskom). Komárno 1997.

Združenie spolkov dolnozemsých Slovákov na Slovensku

a

Dom zahraničných Slovákov

Vás pozývajú na spoločenské stretnutie

pri príležitosti 55. výročia návratu Slovákov
z Dolnej zeme na Slovensko

pod názvom

Reemigrácia – pravda a mýty

ktoré bude **07. novembra 2002 o 17.00 h**

v sále V- klubu, námestie SNP č. 12

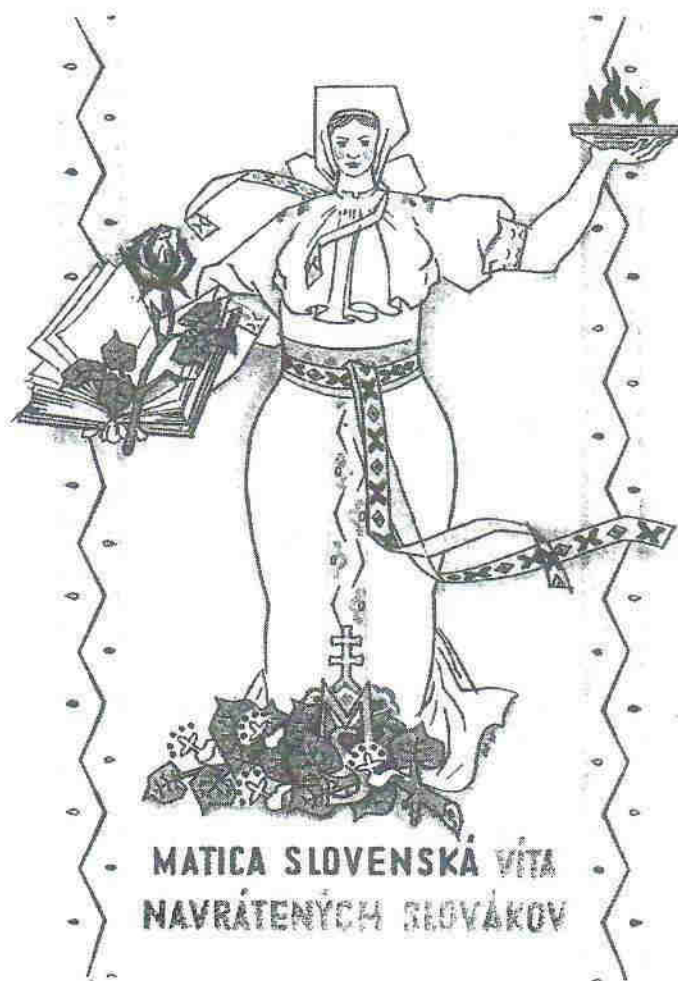
Pozvánka na besedu k problémom reemigrácie Čechov a Slovákov
do vlasti svojich predkov

Z BULHARSKA DO ČESKOSLOVENSKA

(K 60. VÝROČIU REEMIGRÁCIE ČECHOV A SLOVÁKOV)

Štefan Zelenák

Po prvej svetovej vojne, ale najmä tej „druhej“, najstrašnejšej v doterajších dejinách ľudstva, myšlienka zjednodušovania národnostného zloženia jednotlivých štátov, najmä krajín strednej a juhovýchodnej Európy, sa dostala do pozornosti aj pri rokovaniach víťazných mocností (ZSSR, USA, Veľká Británia a Francúzsko). Rozhodli, že Nemci opustia Poľsko, Československo a Maďarsko. Maďarsko a Československo sa mali dohodnúť na výmene obyvateľstva, čo malo viesť k zjednodušeniu národnostnej štruktúry v oboch krajinách. Výmena mala viesť k zmierneniu možných etnických konfliktov v budúcnosti.

Dobová pohľadnica

Uvedené „makropolitické“ zmeny vyvolávali aj medzi krajanmi na Dolnej zemi, v európskych krajinách, v zámorí i v Bulharsku isté nádeje, pokiaľ ide o možnosť návratu do oslobodeného Československa. Aj Slováci a Česi v Bulharsku sa úfali, že tentoraz návrat do vlasti svojich pradedov môže nadobudnúť reálnu podobu.

Treba zdôrazniť, že medzi Slovákmi na Dolnej zemi (aj v Bulharsku) bola myšlienka reemigrácie živá už po skončení prvej svetovej vojny, najmä v súvislosti s veľkoryso koncipovanou pozemkovou reformou v novovzniknutom štáte. Zástupcovia Čechov a Slovákov sondať možnosti návratu, no zo zamýšľaného masového návratu zostalo len torzo a do nového štátu Čechov a Slovákov sa vrátilo len niekoľko desiatok rodín (Juhoslávia, Rumunsko, Maďarsko, Bulharsko). Príčin bolo viac, spomenieme len tie najvýznamnejšie: pozemková reforma sa uskutočňovala pomalým tempom; spevnenie československej meny sťažilo reálne možnosti (najmä krajanov na Balkáne); úrady selektovali

uchádzačov o prídely pôdy – prednosť mali legionári, Slováci z chudobných severných oblastí a utečenci z Poľska (po úprave medzi ČSR a Poľskom); vláda v Prahe predvídala využitie české a slovenské komunity v zahraničí, najmä na Balkáne, pri presadzovaní

hospodárskych záujmov nového štátu. Boli aj ďalšie dôvody, ktoré pribrzdili pôvodne veľké nádeje aj Slovákov v Bulharsku v ich úsilí o návrat domov. Spomedzi Čechov a Slovákov prišlo po prvej svetovej vojne len niekoľko rodín.¹ A tak desiatky rodín predali aj to málo, čo mali, podľahli mámeniu rôznych agentov a vydali sa na ďalekú cestu do krajiny pre nich neznámej – Argentíny.²

No pre Slovákov z Bulharska, tak ako pre desiatky tisíc krajanov z ďalších európskych i zámorských krajín nádeje vkladané do možnej reemigrácie ukázali sa ako reálne už krátko po skončení druhej svetovej vojny. Pohyb Slovákov a Čechov bol aj teraz súčasťou, mohli by sme povedať, celoeurópskeho pohybu ľudí „z rôznych krajín do rôznych štátov“. Pohyb bol spočiatku skôr živelný ako organizovaný, no veľmi skoro nadobudol podobu racionálne usmerňovaného presunu tisícov a miliónov do nových domovov.

Na jednom z krajských stretnutí
(Zľava: Juraj Mareček, Alžbeta Marečková, Žofia Tisovská a Ján Tisovský)

V Československu, najmä súhlasom víťazných veľmocí, vysídlením takmer trojmiliónovej nemeckej menšiny vytvorili sa reálne podmienky pre realizáciu návratu Slovákov a Čechov domov, do vlasti. (Československá vláda spočiatku mala v úmysle vysídliť aj veľkú časť maďarskej menšiny, ktorá podobne ako menšina nemecká podľahla tlakom revizionistických politických elít v Budapešti a zohrala – jej veľká časť – nepriateľskú úlohu pri rozbití prvej Československej republiky.)

V súvislosti s týmito zámermi rozhodla sa československá vláda vyzvať krajanov žijúcich v zahraničí na návrat do oslobodenej vlasti.

Aj medzi našimi krajanmi v Bulharsku bola myšlienka návratu do vlasti živá už krátko po vzniku Československej republiky. Niekoľkí jednotlivci navštívili novovzniknutú republiku, no veľa radostných správ domov nedoniesli, preto k zamýšľanému návratu početnejších skupín krajanov do vlasti nedošlo. Príčin bolo niekoľko: pozemková

reforma sa uskutočňovala pomalým tempom; nečakané valutové zmeny sa v ČSR vyvinuli v neprospech bulharského leva, vláda v Prahe predvídala využiť Slovákov a Čechov žijúcich v zahraničí pri rozvíjaní hospodárskych a obchodných kontaktov v európskom zahraničí všeobecne a v balkánskych krajinách osobitne a pod. Na Slovensko sa okrem Jána Ďuricu, Jána Lóciho, Štefana Lóciho pristahovali bratia Ambrušovci, ktorí dostali prídely pôdy na základe pozemkovej reformy. A tak desiatky rodín popredali aj to málo, čo mali, podľahli mámeniu rôznych agentov a vydali sa na ďalekú cestu do neznámej Argentíny.

No pre Slovákov z Bulharska, tak ako aj pre tisíce ďalších krajanov, svitla nová nádej po skončení druhej svetovej vojny. Už v prvých mesiacoch po skončení poslednej veľkej vojny dali sa do pohybu milióny ľudí v snahe nájsť nový, lepší, a hlavne bezpečnejší domov.³ Víťazné veľmoci, aj pod dojmom udalostí z rokov tesne pred vypuknutím druhej svetovej vojny, podporovali zmeny, ku ktorým v Európe dochádzalo, spočiatku živelné, no čoskoro aj organizované, a hlavne na základe medzinárodných zmlúv medzi zainteresovanými štátmi. Tieto zámery veľmocí realizovala aj nová československá vláda vysídlením nemeckej menšiny (podobne postupovali aj ďalšie štáty) a začala s prípravou výmeny obyvateľstva medzi Maďarskom a Československom. V súvislosti s týmito zámermi sa československá vláda už 31. júla 1945 uzniesla vyzvať krajanov žijúcich v zahraničí na návrat do oslobodenej vlasti a poverila jej členov, aby vytvárali pre to vhodné podmienky.

Určité svetlo do celej problematiky presídlenia zahraničných Slovákov do vlasti pokúsil sa vniesť Peter Pavol Doval' v traktáte Problém presídlenia Slovákov z Juhoslávie, Rumunska a Bulharska z hľadiska národno-sociálneho. Úvod napísal dr. Martin Kvetko, exponent Demokratickej strany. Nemožno nesúhlasiť s takýmto konštatovaním autora úvodných slov: „Naša práca vytvorí národný štát Čechov a Slovákov by nebola úplná vtedy, keby nebola doplnená snahou vrátiť starej vlasti – Slovensku a oslobodenej ČSR – Slovákov z ostatných štátov, hlavne zo štátov okolitých, kam ich nepriazeň osudu v minulých storočiach vyhnala.“

Transport na Slovensko (16 rodín – Pleven – 1957 – železničná stanica)

Pomerne najmenšiu časť svojej brožúry venuje autor spomínaného traktátu Slovákom a Čechom v Bulharsku, a to aj preto, že išlo o početne najmenšiu slovenskú národnostnú enklávu v juhovýchodnej Európe. Podľa Dovala roku 1947 žilo v Bulharsku 1820 Slovákov v 360 rodinách (početnejšie skupina Čechov žila vo Vojvodove). Slováci v Bulharsku podľa P. P. Dovala „kultúrne sú dosť vyspelí a zachovali si národné povedomie“.⁴

Odchod Slovákov z Bulharska začínal sa dosť živelne. Už v rokoch 1945–1946 odišlo viacero jednotlivcov i rodín len tak, na vlastnú päsť. Postupne však živelnosť ustupuje a do popredia sa dostáva organizovanosť opretá o právne akty a medzinárodné dohody. Už 17. júna 1947 predseda Osídľovacieho úradu pre Slovensko predkladá vtedajšiemu podpredsedovi SNR Karolovi Šmidkemu „Náčrt ideového plánu reemigrácie z Rumunska, Juhoslávie a Bulharska“.⁵ Pokiaľ ide o „skutkový stav“, „Náčrt“ konštatuje, že z Bulharska, v ktorom žije asi 2 000 osôb, z nich 1 600 poľnohospodárov (s majetkom 460 hospodárskych jednotiek), „počítame s reemigráciou všetkých tam žijúcich Slovákov“. „Náčrt ideového plánu“ v závere konštatuje, že „pre Slovákov z Bulharska určené sú tieto okresy: Levice, Želiezovce a Šahy“. Nuž plány, „náčrty“ a úvahy, tie najmä boli, ale skutočnosť bola celkom inakšia.

Krajanovia na IX. stretnutí (25. X. 1997)

Prvé početnejšie skupiny krajanov z Bulharska začali už prichádzať na základe „Dohody o najímaní bulharských poľnohospodárskych robotníkov a ich umiestňovaní na práce v Československu zo 16. septembra 1946“,⁶ ktoré sa predpokladalo iba na obdobie jedného roka. Dohoda sa začala pomerne rýchlo realizovať a prvé transporty smerovali do Sudet, do pohraničných oblastí západných Čiech v okolí Mariánskych Lázní. V decembri 1946 zástupcovia bulharských Čechov a Slovákov na ústredných úradoch v Prahe a Bratislave sa dožadovali urýchleného návratu do vlasti svojich pradedov. Pra-

covníci týchto orgánov im odporúčali čakať s návratom až po podpísaní príslušných zmlúv a dohôd. No viacerí nemajetní (aj málo majetní) popredali aj to málo, čo mali a v priebehu roku 1946 prišli na Slovensko a do pohraničných oblastí Čiech len tak, „na vlastnú päsť“. Prevažná časť Slovákov, ktorí presídlili z Bulharska v rokoch 1946 a 1947, zakotvila na južnom Slovensku neďaleko Levíc, hlavne v Tekovských Šarlužkách, Tekovských Šarluhách, Hulvinkách a Hornom Várade. Všetkým sa však poľnohospodárske usadlosti neušli a takmer 30 rodín sa ocitlo vo veľmi zložitej situácii najmä v Tekovských Šarluhách, ďalšia väčšia skupina neosídlených bola v Dioseku (Sládkovičovo), v Petržalke a inde.

K medzinárodno-právnomu podchyteniu reemigrácie Slovákov z Bulharska došlo až v decembri 1947. Vtedy Ministerstvo sociálnej starostlivosti vyslalo do Bulharska delegáciu, ktorá prerokovala s bulharskou vládou reemigračnú dohodu a urobila súpis Čechov a Slovákov, ktorí ešte neodišli na „vlastnú päsť“ do Československa a prichádzali do úvahy na presídlenie. Rokovania vyzerali spočiatku veľmi sľubne, no k podpísaniu reemigračnej dohody medzi Bulharskom a Československom došlo až 6. mája 1949. „Zmluva o úprave presídlenia osôb českej a slovenskej národnosti z Bulharska do Československa“⁷ sa uskutočňovala pomerne zdĺhavo a krajanovia netrpezlivo čakali na presídlenie. Situáciu komplikovala aj nová skutočnosť: Povereníctvo poľnohospodárstva už nemohlo poskytnúť reemigrantom z Bulharska pôdu ani na kolektívne, ani na individuálne osídlenie. A tak sa stalo, že presídlenci z Bulharska, ktorí prichádzali do Československa na základe reemigračnej zmluvy z roku 1949, boli osídlení v pohraničí južnej Moravy neďaleko mesta Mikulov, predovšetkým v obciach Jevišovka, Hrabětice, Hevlín a Nový Přerov. Česi presídlení z Bulharska boli osídlení najmä v Novom Přerove a Dolných Dunajovciach.

Prvé dva transporty reemigrantov z Bulharska (už podľa dohody medzi Československom a Bulharskom o presídlení Čechov a Slovákov do ČSR (text dohody schválila československá vláda 12. marca 1948) v počte 786 osôb prekročili hranice v Štúrove v decembri 1949. Tretí transport prišiel až 23. januára 1950. Štvrtý transport (362 osôb) prišiel do Mikulova 23. mája 1950. Títo reemigranti boli umiestnení v Novom Přerově, Mikulove, Valticiach, Drnholci, Novosedly, Jevišovke, Hraběticiach, Pernej... Celkove prišlo v štyroch transportoch (od 29. novembra 1949 do 23. mája 1950) 1 336 reemigrantov, z toho 340 detí do 14 rokov.

Zmluva o úprave presídlenia osôb českej a slovenskej národnosti z Bulharska do Československa (6. máj 1949). (K zmluve boli podpísané aj ďalšie dohody a protokoly, ktoré mali umožniť hladký priebeh presídlenia. Boli to: „Dodatkový protokol; Dohoda o výške a spôsobe transferu majetku presídlencov; Dohoda o spôsobe prevodu peňažného majetku presídlencov.“) Išlo o dôležité dodatky, ktoré umožnili presídlencom z Bulharska voľne disponovať s peniazmi, ktoré vyplatila Bulharská štátna banka Československej štátnej banke za nehnuteľný majetok reemigrantov. Tieto peniaze banka prekvalifikovala ako viazaný vklad, lebo reemigrantom z Bulharska boli v ČSR pridelené usadlosti po odsunutých Nemcoch a presídlených Maďaroch (na práce do českého pohraničia alebo na základe zmluvy o výmene obyvateľstva). No tí, ktorí z rôznych príčin opustili štátom pridelené usadlosti v určených lokalitách a presťahovali sa na iné miesto, stratili právo na náhradu za svoj majetok zanechaný v Bulharsku.

Zdá sa, že hlavným motívom príchodu bulharských Slovákov a Čechov do starej vlasti (prišlo ich okolo 95 %) bola ich hospodárska situácia. Hospodárili síce na úrodnej, ale na značne rozdrobenej pôde, takže proces pauperizácie bol už veľmi citelný. Už nepomáhala ani príslovečná pracovitosť a húževnatosť našich krajanov.⁸

Ďalším nie zanedbateľným faktom bolo aj to, že počas druhej svetovej vojny bol pribrzdený príchod slovenských učiteľov a kňazov, čo naši krajanovia považovali za kľúčové momenty, ohrozujúce už aj tak oslabené národné povedomie. V týchto súvislostiach zohrávala významnú úlohu aj všeobecne presadzovaná zásada, že o menšiny sa má starať štát, na území ktorého menšiny žijú. Naši krajanovia, na základe skúseností z medzivojnového obdobia, si veľmi dobre uvedomovali, že úroveň ich národného povedomia je vo veľkej miere závislá od materiálnej, kadrovej, ideovej podpory materského národa. Bez podpory orgánov ČSR a neskôr Slovenskej republiky ich proces asimilácie by bol oveľa rýchlejší. Uvedomovali si, že bez pomoci materského štátu našim krajanom v Bulharsku bol by akulturalizačný a asimilačný proces oveľa rýchlejší a dôslednejší. Naši krajanovia, okrem vyššie uvedených dôvodov svojho rozhodnutia odísť do Československa, vyjadrovali aj obavy z postupnej degenerácie, ktorá im hrozila pre časté sobášne medzi pokrvmi blízkyimi príbuznými.

SPOLOK SLOVÁKOV Z BULHARSKA

POZVÁNKA

pri príležitosti 60. výročia návratu Slovákov do vlasti si vás dovoľujeme srdečne pozvať na
XX. stretnutie krajanov - Slovákov z Bulharska a Valné zhromaždenie krajanov,
ktoré sa uskutoční dňa **18. októbra 2008 (sobota) o 13,00 hod.**
v reštaurácii pri **Dome obchodných činností Slovnaft v Bratislave.**

Program: spoločenské posedenie, hudba, tanec, tombola

Poplatok v celkovej sume **250,- Sk** (nájomné, občerstvenie, večera, hudba) pošlite najneskôr do **06.10.2008** na adresu: Ondrej Šproch, Koprivnická 15, 841 01 Bratislava, Č. t. **02/64287623**

Potešia nás aj Vaše príspevky do tomboly a ochutnávky z „koláčov starých materí“

Štefan Červenák
predseda výboru SSB

Pozvánka na pravidelné stretnutie Slovákov z Bulharska a ich priateľov

K vážnym problémom reemigrácie Slovákov z Bulharska nám prichodí zaradiť osídlenie v oblastiach česko-nemeckého pohraničia a južného Slovenska, v ktorých bolo čiastočne alebo úplne vysídlené obyvateľstvo nemeckej resp. maďarskej národnosti. Na južnom Slovensku dochádzalo k ťažkostiam najmä preto, lebo reemigrantom z Bulharska boli vydané dekréty na hospodárstva nielen tých maďarských majiteľov, ktorí sa v rámci výmeny obyvateľstva vysťahovali do Maďarska, ale na také poľnohospodárske usadlosti, ktorých majitelia boli odsunutí na práce do Čiech. Senior ECAV Július Dérer vo svojom liste povereníkovi vnútra zo 17. marca 1949 uvádza, keď sa Maďari vysídlení na práce do českého pohraničia začali na prelome rokov 1948–1949 vracat do svojich bývalých sídiel na južnom Slovensku, domáhali sa prinávratenia svojich majetkov, na ktorých už boli usadení reemigranti.⁹ V dedinách, kde úrady neboli schopné uspokojiť požiadavky navrátilcov z českého pohraničia, dochádzalo k vážnym konfliktom. List

J. Dérera uvádza aj ďalšie fakty: permanentné konflikty prinútili reemigrantov z Bulharska usadených v Tekovských Lužanoch (celkovo 66 rodín zo 110) opustiť prvé miesto svojho pobytu v novej vlasti a začali hľadať ďalšie mesto a obce, kde by sa mohli usadiť. (Postupne odišli z Tekovských Lužian takmer všetci reemigranti z Bulharska – s výnimkou dvoch–troch rodín – ktoré v obci ostali.) Aj toto je jeden z viacerých nedostatkov a mnohých nedôsledností. Mnohí reemigranti veľmi ťažko znášali, že po návrate domov sa ocitli v inorečovom prostredí a ak sa chceli národne zachovať, prichodilo znovu sa „pohnúť“ a vyhľadávať prostredie, v ktorom sa mohli národne zachrániť.

Situácia reemigrantov z Bulharska, ktorí boli usadení v českom a moravskom pohraničí, bola rovnako komplikovaná ako presídlencov na južnom Slovensku. Slováci – reemigranti z Bulharska, Rumunska, Maďarska a Juhoslávie sa v Čechách ocitli ako málopočetná a rozptýlená etnická či národnostná skupina, pre ktorú tu neboli vytvorené ani minimálne podmienky na uplatnenie aspoň základných národnostných a menšinových práv, ku ktorým možno zaradiť slovenské školy, dostupnosť slovenskej tlače a kníh, evanjelické náboženské obrady (samozrejme v slovenskej reči) a pod. A tak sa stalo, a to je smutná pravda, že reemigranti z Bulharska, ale aj presídlenci z Rumunska, Juhoslávie a Maďarska, ktorí v zložitých a neprajných podmienkach si ochraňovali vyše 200 rokov slabnúcu pamäť národného povedomia, čo ako chabú, ale predsa, tu doma, presnejšie v Čechách, už po dvoch generáciách asimilovali, hodnoty národného povedomia navždy stratili. Otázka a konštatovanie súce nielen na príležitostné zamyslenie.

Ak sa reemigranti z Bulharska nechceli pomadačiť alebo počesťiť, veľa možností im neostávalo, len sa pohnúť ďalej. Z českého pohraničia sa sťahovali na Slovensko, z južného Slovenska do oblasti s prevahou slovenského obyvateľstva. Reemigranti z Bulharska, ktorí tam žili v prevažnej miere v štyroch obciach a v ďalších šiestich boli vo výraznej menšine, po príchode do vlasti svojich pradedov žili rozptýlene v 94 obciach, mestách a osadách. Sťahovanie reemigrantov z Bulharska z prvých sídiel v Čechách a na

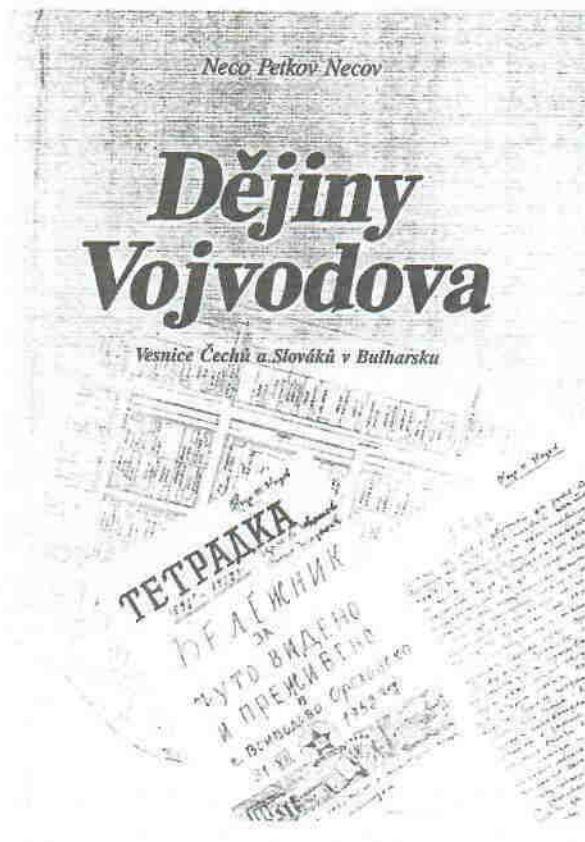

Anna Čemanová (93-ročná) s deťmi. Jevišovka 2008

južnom Slovensku v priebehu päťdesiatych a šesťdesiatych rokov do rýdzejších slovenských oblastí sa podarilo väčšine z nich. V početných skupinách alebo jednotlivé rodiny sa postupne usadili najmä v Trnave, Bratislave, Piešťanoch, Skalici, Malackách i v ďalších mestách a obciach na Slovensku. Za túto svoju lásku k svojej, za nepoddajnosť neprajnému osudu – keby len tomu – museli aj oni, tak ako ich predkovia predtým a inde, zaplatiť privysokú daň.¹⁰

Už z doterajších skôr torzovitých ako komplexných poznámok vidíme, v akých zložitých podmienkach prichodilo našim krajanom z Bulharska začínať vo vlasti svojich pradedov. Silné rodinné, príbuzenské i susedské putá, v pôvodných sídlach intenzívne prežívané, neoslabil ani v zložitých podmienkach života v Čechách a na Slovensku. Všetky spomínané a ďalšie pevné väzby neoslabil ani pribúdajúce desaťročia. Pociť spolupatričnosti a zhodné kultúrne usposobenie im priam vnucovali myšlienku občasného či pravidelného stretávania sa. Túžba stretnúť sa, pospomínať na spoločne prežité chvíle – tam i tu – porozprávať sa, vymeniť si informácie o blízkych či známych, viedli nakoniec k tomu, že Štefan Zelenák zvolal niekoľko známych a predložil návrh na zorganizovanie stretnutia. Od nápadu k činom nebolo ďaleko a už 2. VI. 1989 v Osvetovom stredisku na Kramároch v Bratislave sa zišlo vyše 260 krajanov na prvom stretnutí. Prvom, ale nie poslednom. Veď v tomto roku už pripravujeme ďalšie stretnutie, tak ako každý rok od onoho pamätného stretnutia, na ktoré účastníci spomínajú s radosťou a spokojnosťou doteraz.

Monografia k dejinám Vojvodova

Už od roku 1990 vyvíja pozoruhodné aktivity aj Spolok Slovákov z Bulharska ako významná kultúrno-spoločenská ustanovizeň. Hlavným cieľom spolku je upevňovať národné povedomie, uspokojovať roďácke či krajanské cítenie jeho členov a zároveň zhromažďovať a uchovávať informácie o dejinách, živote, práci a kultúre bulharských Slovákov v rokoch ich života na Dolnej zemi v Bulharsku i po príchode do Československa.

Medzi významné podujatia spolku patria každoročné krajanské stretnutia, na ktorých sa pravidelne zúčastňuje okolo 200–250 krajanov, a to nielen zo Slovenska, ale aj z Čiech. V roku 2007 sa na spolkovom stretnutí zúčastnili aj krajanovia – Bulhari z Gornej Mitropolije.

Z podujatí, ktoré svojím významom a úrovňou presiahli význam spolku, nám prichodí spomenúť aspoň odborný seminár s medzinárodnou účasťou „Z dejín a života Slovákov v Bulharsku“ (12. máj 1994), usporiadaný pri príležitosti 110. výročia príchodu prvých Slovákov do Bulharska.

K čiastkovým odborným problémom sa vyjadrovali významní odborníci ako: J. Botík, V. Blanár, A. Habovštiak, S. Burlasová, M. Babiak, J. Vaculík, J. Ďuriš, Š. Zelenák a ďalší krajanovia.¹¹

Bez nároku na vyčerpávajúcu informáciu o agilnosti reemigrantov z Bulharska nemôžeme obísť a neuviesť aj niektoré fakty o ďalšej činnosti ich spolku, aktivite, ktorá pretrvá a už dnes je významným zdrojom poučenia o živote Slovákov v Bulharsku i o ich osudoch vo vlasti. Čo-to treba povedať či napísať o Ročenke Spolku Slovákov z Bulharska. Doteraz vyšlo jej šesť zväzkov. Predstavenstvo spolku, redakčná rada i zostavovateľ (Štefan Zelenák) cielavedomo, koncepčne a premyslene sprístupňujú pre členov spolku, širšiu verejnosť i odborníkov doma a v zahraničí informácie o našom živote „tam i tu“, dosiaľ známe fakty upresňujú, dávajú do súvislostí oveľa širších a v novom svetle ozrejmujú doteraz vydané práce o našich krajanoch v Bulharsku. Viaceré príspevky, uverejnené v spolkových ročenkách, približujú osudy reemigrantov po príchode do vlasti svojich pradedov.

Napriek tomu, že sa reemigrácia Slovákov z Bulharska (podobne ako aj reemigrantov a presídlencov z iných krajín) stretla s mnohými ťažkosťami a vážnymi problémami, dnes by sme sotva našli nášho rodáka, ktorí by oľutoval svoje rozhodnutie či pohyb starých rodičov i rodičov vrátiť sa do vlasti svojich predkov. Hoci tento návrat, toto rozhodnutie, nie vždy ľahké, znamenalo často výrazný zásah do dovtedajšieho spôsobu ich života, predsa len väčšina z nich považuje rozhodnutie ich otcov a starých otcov vrátiť sa po toľkých generáciách domov za čin múdry, uvážení, vykonaný v pravý čas.

Stretnutie krajanov a priateľov – Bulharov z Gornej Mitropolije
(Bratislava – október 2007)

Pozitívny význam reemigrácie našich krajanov z Bulharska do Československa treba vidieť predovšetkým v tomto (bez nároku na vyčerpávajúcu odpoveď): výrazne sa zlepšilo ich materiálne, sociálne, zdravotné i kultúrne postavenie (najmä mladej generácie); väčšina našich krajanov opustila tradičné zamestnanie a po získaní kvalifikácie či rekvalifikácie našla uplatnenie v priemysle, službách, školstve a v ďalších oblastiach; vďaka otvoreným a ničím nehateným možnostiam stovky našich krajanov získali odborné, úplné stredné odborné a vysokoškolské vzdelanie a dosiahli sociálny a spoločenský

status, o akom v Bulharsku nemohli ani len snívať; naši krajanovia sa dostali do ekonomicky a sociálne rozvinutejšieho prostredia so slušnou kultúrnou úrovňou, čo nemohlo neovplyvniť pozitívne zmenu ich životného štýlu; dosiahli to, po čom najviac túžili: väčšina sa vyhla asimilácii a zachránila seba a svoje deti pred stratou národnej identity. Je to veľa, či málo? Pesimista povie, je to málo – skoro nič. Optimista zakončuje – je to veľa. No a realista obidvom odkáže – je to dosť.

Ján Sýkora (s putovným pohárom), víťaz súťaže v hre „Tablo“ – za rok 2008

Udalosti pred šesťdesiatimi rokmi významne poznačili životné príbehy niekoľko stotisíc ľudí. Išlo o príbehy s často nie príjemnými sprievodnými javmi, išlo o udalosti, ktoré boli vážnou skúškou nielen pre našich krajanov z Bulharska, ale aj z ďalších krajín, skúškou často veľmi tvrdou a náročnou na psychiku, fyzicky namáhavou, nepríjemnou, no naši ľudia opäť dokázali, že pracovitosť, úfnosť vo vlastné sily, nepoddajnosť nepriazni osudu, všetko to vlastnosti zdedené po húževnatých a pracovitých predkoch, priniesli bohatú úrodu.

Príspevok je prepracovanou a doplnenou verziou odbornej štátie K niektorým problémom návratu Slovákov z Bulharska do vlasti. Článok bol publikovaný v zborníku Slováci v zahraničí 24. Mať volá II. MS, Martin 2008, s. 218–224.

Poznámky:

- ¹ V roku 1921 prišiel na Slovensko Ondrej Lovci so synmi Jánom a Štefanom, ďalej Václav Pitra a Matúš Štrbka z Vojvodova, štyria bratia Ambrušovci, Ján Ďurica, Ján Martinek z Brašljanice a syn Pavla Curavu z Dolného Ezerova.
- ² Botík, J.: Slováci v Bulharsku. Slovenské národné múzeum. Bratislava 1994, s. 59–63.
- ³ Naše vojsko v SSSR, 15. 4. 1945, s. 4–5.
- ⁴ Doval, P. P.: Problém presídlenia Slovákov z Juhoslávie, Rumunska a Bulharska z hľadiska národno-sociálneho. PPPR, Roľnícka osvetová služba, č. 9. Bratislava 1947, s. 3.
- ⁵ Tamže, s. 11–12.
- ⁶ Citované podľa Hroziencík, J.: Slováci v Bulharsku, Matica slovenská, 1985, s. 103. Štátny archív SSR (ŠUA SSR), ÚP-SNR, Š-42, an. č. 134, č. 74/1947 kart. 140.
- ⁷ Podrobnejšie Botík, J.: Slováci v Bulharsku. Slovenské národné múzeum. Bratislava 1994, s. 65 a nasl. Hroziencík, J.: cit. dielo s. 110 a nasl. Hroziencík, J.: Slováci v Bulharsku. Matica slovenská. Martin 1985, s. 110–112.
- ⁸ Botík, J.: cit. dielo s. 66
- ⁹ Tamže 68–69.
- ¹⁰ Ďuriš, J.: Niektoré demografické a vzdelávacie poznatky o Slovákoch presídlených z Bulharska. In: Ročenka Spolku Slovákov z Bulharska. Bratislava 1994, s. 49–62.
- ¹¹ Príspevky, ktoré zazneli na odbornom seminári s medzinárodnou účasťou („Z dejín a života Slovákov v Bulharsku“), boli uverejnené v zborníku Ročenka Spolku Slovákov z Bulharska. Bratislava 1994, s. 101.

Použitá literatúra:

- BOTÍK, J.: Slováci v argentínskom Chacu. Slovenské národné múzeum, Bratislava 2002, s. 300.
- BOTÍK, J.: Slováci v Bulharsku. Slovenské národné múzeum, Bratislava 1994, s. 80.
- HROZIENČÍK, J.: Slováci v Bulharsku. Martin 1985, s. 166.
- JANČOVIC, J.: Navrátilci. Matica slovenská, Martin 2007.
- KOŠTIAL, R.: Slovenskí evanjelici v zahraničí. Martin 1992.
- MICHALKO, J.: Naši v Bulharsku. Päťdesiat rokov ich života, práce, piesní a zvykov. Myjava 1936.
- Slováci v zahraničí. Mať volá II./24/. Matica slovenská, Martin 2008. (Zborník príspevkov, ktoré odzneli na odbornom seminári s medzinárodnou účasťou. Bratislava 17. júna 2008.) Zostavili: Stanislav Bajaník, Viera Dendúrová-Tapalagová. Spolupráca: Štefan Zelenák.
- SVETOŇ, J.: Slováci v európskom zahraničí. Bratislava 1943.
- VACULÍK, J.: Reemigrace Čechů a Slováků v letech 1945–1950. Masarykova univerzita v Brně. Brno 1993.
- KAPLAN, K.: Pravda o Československu 1945–1948. Praha 1990.
- Konečne doma. Zborník materiálov z odborného seminára – Dlhé hľadanie domova. 22. 11. 1977. Bratislava 2000. Zostavil Štefan Zelenák.
- VACULÍK, J.: Poválečná reemigrace a usídlování zahraničních krajanů. Brno 2002. Ročenky Spolku Slovákov z Bulharska. Bratislava 1992, 1993, 1994, 1997, 2001, 2005, 2008.
- Ročenky Spolku Slovákov z Juhoslávie, Ročenky Spolku Slovákov z Maďarska.

Z HISTÓRIE A ODKAZU DOLNOZEMSKÝCH AMBRUŠOVCOV

Ján Botík

O dolnozemských Slovákoch už vznikla rozsiahla odborná literatúra. Vďačíme jej za pomerne ucelený obraz o najrozličnejších stránkach dejín a spôsobe života vystaňovalcov, ktorých potomkovia aj po troch storočiach zložitých osudov dosiaľ žijú na území Maďarska, Rumunska, Srbska, Chorvátska a Bulharska. Lenže ani široko rozvetvený záujem historikov, jazykovedcov, národopiscov, literárnych vedcov a ďalších špecialistov neobsiahol všetky pozoruhodnosti, ktorými dolnozemskí Slováci ozvláštnili ich historický, kultúrny a národnostný vývin. Slabšou stránkou doterajšieho obrazu o dolnozemských Slovákoch je značná anonymita. Je pomerne málo zaľudnený konkrétnymi osobnosťami, rodinami a rodmi, ktoré sa takým či iným spôsobom, pritom viac ako tí druhí, no hlavne rozhodujúcou mierou zúčastňovali na toku udalostí a na utváraní noriem životného štýlu v novoosídlených osadách Dolnej zeme. Do kategórie osobností takéhoto typu nepatrili iba skromne zastúpení vzdelanci, čiže slovenskí kňazi a učitelia. Už od samotného odchodu vystaňovalcov na Dolnú zem, ako aj od začiatkov formovania dolnozemských slovenských sídiel, významnú úlohu zohrávali aj najpribojnejší a najschopnejší spomedzi základnej masy kolonistov, čiže spomedzi príslušníkov sedliackeho stavu. Zo širokého registra takýchto reprezentatívnych jedincov podujal som sa vo svojom príspevku charakterizovať predstaviteľov rozvetveného rodu Ambrušovcov. Vybral som si ich preto, lebo sa k nim viaže dostatok informácií, ktoré umožňujú sledovať ich viac ako dvojstoročnú vystaňovaleckú históriu a zároveň aj poukázať na ich výnimočné postavenie, vážnosť a úlohu, ktoré sa s nimi spájali počas života viacerých generácií aj vo viacerých vystaňovaleckých, a napokon aj reemigrantských komunitách, do ktorých sa jednotlivé vetvy a osobnosti Ambrušovcov začlenili.

Ako sa Ambrušovci rozišli po Dolnej zemi

O zviditeľnenie dolnozemských Ambrušovcov sa ako prvý zaslúžil nadlacksý kňaz Ondrej Seberini, keď v *Národnom hlásniku* (1874) uverejnil nekrológ s podrobným životopisom o jednom zo svojich cirkevníkov, ktorému dal stručný, no výstižný názov *Ďordž Ambruš*. Už maďarský slovný základ, avšak so slovakizovaným hláskoslovím podoby krstného mena naznačuje dolnozemskú spätosť tohto človeka. Podstatné však je, že Ondrej Seberini sa vo svojom článku zmieňuje aj o pôvode Ďordža Ambruša. Korene jeho predkov siahali do Španielskeho Poľa v Gemeri. Tamojší obyvatelia boli povestní brdári a voštinári. Patril medzi nich aj jeden chudobný brdkár Ambruš, ktorého celé meno nepoznáme. Nevieme presne ani to, či aj on, alebo len jeho dvaja synovia – Juraj a Martin, narodení približne v rokoch 1770–1775, sa na sklonku 18. storočia vystaňovali na Dolnú zem, presnejšie do Slovenského Komlóša v Békéšskej stolici. Z opisu Ondreja Seberiniho možno usúdiť, že v Komlóši Martin a Juraj Ambrušovci žili v spoločnej domácnosti a hospodárili na spoločnom majetku. Mená ich manželiek nepoznáme. Vieme však, že 11. apríla 1800 sa v tejto bratskej rodine narodil chlapec, ktorému podľa otca dali meno Juraj. „Dvaja bratia mali toho jedného syna, a ten syn mal dvoch pestúnov, dvoch otcov, Ďordža dľa tela a Martina dľa ducha. Oba útle milovali malého Ďurka, a cvičili ho v bázní Hospodinovej, tak že dieťa prospievalo nie len vekom, ale i múdrosťou a milosťou Boha aj u ľudí“ (SEBERINI 1874).

Keď sa v susednej Čanádskej stolici v roku 1800 rozbehli prípravy na založenie novej slovenskej osady Nadlak, medzi rodinami v Slovenskom Komlóši, ktoré žiadali o povolenie presťahovať sa tam, boli aj Ambrušovci. Boli aj medzi tými dvomi stovkami rodín, ktoré na jar, na Ďúra roku 1803, skutočne prišli do Nadlaku a začali tu stavať prvé ulice – Meštorskú, Batonskú a Makovskú. Bratom Martinovi a Jurajovi Ambrušovcom, spolu so 60 jutrami zeme, vymerali aj dva grunty na Meštorskej ulici. Tu si postavili svoje domy, a tak ako v Komlóši, aj tu začali gazdovať spoločne, na nerozdelenom majetku (ZAJAC – HAAN 1853, SEBERINI 1874, KUKUČKA 2003, JANEČKO 2006).

Ďord' Ambruš vo vyobrazení
neznámeho autora (1800–1874)

Bratia Juraj a Martin Ambrušovci spoločne vychovali svojho jediného potomka Juraja. Aby sme si ho nezamieňali s ďalšími Ambrušovcami s takýmto krstným menom, budem ho zhodne s Ondrejom Seberinim označovať *Ďord' Ambruš* (1800–1874). Bol dvakrát ženatý. Za prvú manželku si zobral Zuzanu Cerovskú, s ktorou sa im narodil syn Ján (1827–1908). V roku 1831, keď v Nadlaku zúrila hrozná cholera, medzi štyrmi stovkami obetí bola aj manželka Ďord'a Ambruša, aj jeho otec Juraj s bratom Martinom. Pozostalý Ďord' Ambruš sa po druhýkrát oženil s Ilonou Vladárovou (1807–1873). Aj s tou mal jedného syna Juraja (1836–1899).

Počnúc potomkami jedináčka Ďord'a Ambruša (1800–1874) začal sa rod Ambrušovcov utešene rozrastať. Starší syn Ján (1827–1908) sa oženil s Alžbetou Zelenákovou (1828–1900). Mali osem detí, z ktorých dve zomreli v útlom veku. Dospeli Zuzana, Ján, Mária, Juraj, Alžbeta a Anna.

Ďord'ov mladší syn Juraj (1836–1899) sa oženil s Annou Hrivnákovou, s ktorou mali tiež osem detí – Juraj, Štefan, Pavol, Ján, Anna, Zuzana, Alžbeta a Fraňo.

Ďord' Ambruš sa teda mohol tešiť zo 16 vnúčat. Vďaka tomu sa Ambrušovci neskôr zaradili k najrozvetvenejším nadlackým rodom. Jeden z pravnukov Ďord'a Ambruša – učiteľ Juraj Janečko (1926) žijúci v Prahe – ktorý spracoval doteraz najpodrobnejší rodokmeň Ambrušovcov, zistil, že v rokoch 1930–1945 žili v Nadlaku takmer dve desiatky rodín Ambrušovcov. Okrem nich aj ďalšie dve či tri desiatky rodín so ženskými príslušníkmi Ambrušovcov, ako aj ich potomkovia. Rodiny Ambrušovcov z medzivojnového obdobia reprezentovali tieto manželské páry:

Na Meštorskej ulici, premenovanej na Ambrušovu ulicu, bývali:

Ján Ambruš (1912–1944) – Zuzana Hrušková (?–?)

Juraj Ambruš (1858–1930) – Mária Šinkovicová (1862–1933)

Ján Ambruš (1875–1941) – Zuzana Janečková (1878–1961)

Štefan Ambruš (1890–1914) – padol na fronte

Juraj Ambruš (1882–1959) – Alžbeta Nad' Ďurišová (1885–1966)

Peter Pavel Ambruš (1908–1966) – Mária Urbančoková (1923–2005)

Michal Ambruš (1897–1964) – Žofia Garajová (1889–1957)

Na Baľanskej ulici bývali:

Juraj Ambruš (1912–1980) – Zuzana Lešťanová (?–?)

Učiteľ Ondrej Ambruš (1920–1958) – Zuzana Nad' Ďurišová (1923–2005)

Ján Ambruš (1888–1953) – Anna Venierčinová (1892–1933)

Ondrej Ambruš (1888–1948) – Zuzana Chorvátová (1893–1973)

Ondrej Ambruš (1911–1984) – Mária Šavíková (1920–1980)

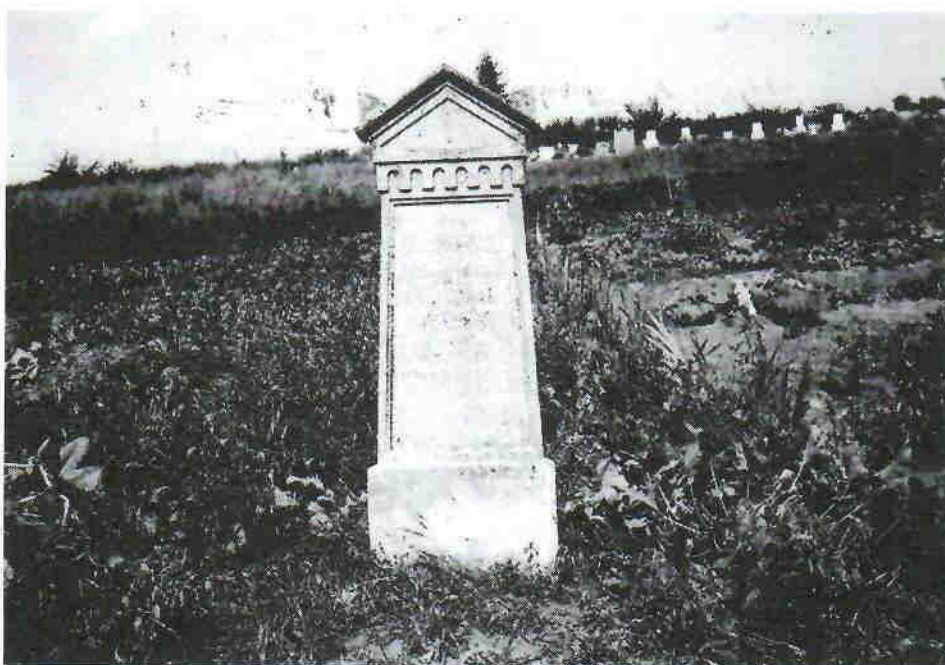
Na ďalších uliciach bývali:

Štefan Ambruš (1895–1990) – Mária Máziková (1897–1990)

Juraj Ambruš (?–?) – manželka ?

Štefan Ambruš (1896–1972) – Alžbeta Rozkošová (1898–1987)

Fraňo Ambruš (?–?) – manželka ?

Náhrobník Ďorda Ambruša na evanjelickom cintoríne v Nadlaku

V rode nadlackých Ambrušovcov došlo k významnej udalosti v roku 1899, keď sa približne päťdesiat rodín rozhodlo presídlieť z Nadlaku do Bulharska. O tom, že v Bugárskej sa začala kolonizovať Turkami spustošená úrodná Podunajská nížina, rozchýril medzi Nadlačanmi vtedajší evanjelický farár Ľudovít Boor. Do jednej z prvých výprav, smerujúcich do Hornej Mitropolije pri meste Pleven, sa pridali aj dve rodiny Ambrušovcov. Boli to dvaja vnukovia Ďorda Ambruša po jeho synovi Jurajovi (1836–1899). V čase odchodu (1899) mali už obidvaja bratia svoje vlastné rodiny. Pavol Ďuriš s manželkou Annou Suchánskou mali štyroch synov – Pavla (1888), Martina (1891), Juraja (1893) a Jána (1894). Pavlov brat Ján s manželkou Annou Lavrovičovou mali už v Nadlaku tri dcéry – Annu (1892), Máriu (1894), Alžbetu (1897), syn Ján (1899) sa im narodil presne o mesiac po príchode do Bulharska. Cesta z Nadlaku do Hornej Mitropolije im trvala 18 dní. Bratia Pavol a Ján Ambrušovci sa na ňu vypravili na štyroch vozoch.

Bratia Pavol a Ján Ambrušovci odchádzali z mnohopočetnej nadlackej rodiny (zanechali tam troch bratov aj tri sestry) v nádeji, že si v Bulharsku polepšia. Lenže Bulharsko bolo v tom čase Turkami spustošenou a zaostalou krajinou. Takmer všetci Bulhari v Hornej Mitropoliji a na okolí bývali spoločne aj s dobytkom v zemnicových

Náhrobník Jána Ambruša na evanjelickom cintoríne v G. Mitropoliji, ktorý zomrel po postrelení na poľovačke v roku 1905

obydliach. V jednom z nich, kým si Ambrušovci postavili svoje domy, sa narodil aj spomínaný Janko, z ktorého sa potom vyšvihol slávny československý letec a armádny generál. Takže začiatky slovenských kolonistov boli v Bulharsku neobyčajne ťažké.

Nasvedčuje tomu po desaťročia tradovaná príhoda, že keď „Pavol Ambruš kúpil v Gornej Mitropoliji od Bulhara zem zo dvoch strán trnám, trnčím a všelijakým krovím obrastenú, gazda mu ju predával so slovami ako s podmienkou. – *Toto budeš orať – ukazujúc na oráčinu – a trňa necháš. Ale i ono je tvoje.* Keď však Ambruš všetko chrastie vysekal, miesto, na ktorom rástlo zoral, prišiel bývalý majiteľ na pole plakať a nadváť Ambrušovi, *či taký Tatár vie, čo sa toho naopatruval nielen on, ale aj jeho otec a dedo a či vie, koľko času tomu treba, kým zase také narastie.* Bulharom totižto slúžilo takéto

chrastie, hlavne trnky, jednak na pokrytie zemníkov, na oplatenie dvorov, na zakvasovanie trniek do kyslej čorby (polievky), no hlavne ako úkryt v časoch Tureckého bašovania“ (MICHALKO 1936: 83).

Ambrušovci prežili v Bulharsku 26 rokov. Prekonali najťažšiu etapu pri osídľovaní, ako aj pri hospodárskom, spoločenskom a kultúrnom rozmachu štyroch slovenských osád (Gorna Mitropolija, Mrtvica, Brašljanica a Vojvodovo), ktoré sa stali najjužnejším a najvzdialenejším výbežkom dolnozemskej Slovákov. Ambrušovcov postihla počas ich života v Bulharsku aj tragická udalosť a rodinná dráma. Pri poľovačke na zajace bol postrelený mladší z bratov – Ján Ambruš, ktorý zraneniam zakrátko podľahol. Ako to už pri takýchto situáciách býva, v Gornej Mitropoliji sa povrávalo, že príčinou tohto nešťastia mohla byť chýrečná krásavica a manželka postreleného Jána Ambruša, ktorá vraj len ťažko odbíjala nápadníkov, vrátane aj svojho švagra Paľa. Ovdovela Anna Ambrušová-Lavrovičová sa ešte v tom istom roku (1905) vrátila aj so svojimi štyrmi deťmi naspäť do Nadlaku k svojim rodičom (MACHALA 1998:65).

Rodinu staršieho z bratov Ambrušovcov zastihla v Bulharsku aj prvá svetová vojna. Synovia Pavla Ambruša Martin (1891) a Ján (1894) sa jej zúčastnili ako frontoví vojači. Mladší Ján bol aj zranený, pričom prišiel o jedno oko. Všetci štyria synovia Pavla Ambruša sa v Bulharsku aj poženili. Najstarší Pavel si zobral Alžbetu Lacovú. Martin sa oženil s Annou Kováčovou, Juraj s Alžbetou Ďurišovou a Ján si zobral svoju bulharskú učiteľskú kolegyňu Milicu Ivanovu. Títo štyria bratia aj po otcovej smrti zostali žiť v spoločnej domácnosti a hospodáriť na nerozdelenom rodinnom majetku. Brat Ján, ktorý sa po absolvovaní gymnázia v Plevne (1919) stal učiteľom na bulharskej elementárnej škole, bol zakladajúcim členom i úspešným predsedom správnej rady *Kooperácie*, čiže Potravného družstva v Gornej Mitropoliji.

Martin Ambruš (prvý zľava) ako vojak bulharskej armády v balkánskej vojne v roku 1912

V povojnových rokoch zaduli aj medzi bulharských Slovákov nové vetry. Novootvorená Československá republika začala prejavovať záujem o zahraničných Čechov a Slovákov. Medzi Slovákov z Bulharska začali prichádzať kvalifikovaní učitelia a finančná podpora na výstavbu slovenských škôl. S príchodom učiteľov, ako aj s návštevou mladého podporučíka Jána Ambruša u jeho gornomitropolských bratrancov, prenikli aj do týchto ďalekých končín správy o rozbiehajúcej sa pozemkovej reforme, ako aj o možnostiach uchádzať sa o pridelenie pôdy zo znárodnených a rozparcelovaných veľkostatkov. Hoci takéto informácie oslovili iba niekoľko rodín spomedzi bulharských Slovákov, spontánne na ne zareagovali všetci štyria bratia Ambrušovci. Boli medzi prvými, ktorí sa rozhodli reemigrovať do niekdajšej domoviny svojich predkov.

Ambrušovci sa na Slovensko presídlili v dvoch etapách. V roku 1925 odišli rodiny Martina a Jána Ambruša, na jar v roku 1926 aj Pavol a Juraj Ambruš s rodinami. Usadili sa na majeri rozparcelovaného veľkostatku *Tôň pusta* v chotári obce Dolný Štál pri Velkom Mederi na Žitnom ostrove. Zakrátko sa tu sformovala neveľká osada kolonistov pozostávajúca z desiatich dolnozemskej a zväčša aj príbuzensky spriaznených rodín. Okrem štyroch rodín Ambrušovcov z Bulharska boli medzi nimi z Nadlaku presídlené rodiny Juraja Ambruša Štefanovho, Suchánskovci, Gregorovci, Bombovci, Šprochovci a zo Slovenského Komlóša pochádzajúci Rohoškovci (AMBRUŠOVÁ 1997).

Martin Ambruš s manželkou Annou
rod. Kováčovou z roku 1918

Z kultúrnohistorického odkazu dolnozemských Ambrušovcov

Dolnozemskí Slováci, predovšetkým ich teritoriálne jadro, za ktoré možno označiť slovenské ostrovy sformované v békeško-čanádskej oblasti (Maďarsko), v aradsko-banátskej oblasti (Rumunsko), v báčsko-banátsko-sriemskej oblasti (Srbsko-Vojvodina) a napokon aj v najjužnejšie ležiacej plevenskej oblasti (Bulharsko), vyznačujú sa ako celok viacerými spoločnými črtami. Charakterizuje ich predovšetkým výstižné označenie sedliacky svet. Ďalšou črtou tohto jadra dolnozemských Slovákov bol ich výrazne prevládajúci hontiansko-novohradsko-gemerský pôvod, čo sa odrazilo na sformovaní *južnostredoslovenského typu nárečí*. Predovšetkým v etnicky homogénnych, čiže takmer čisto slovenských osadách, akými boli aj Slovenský Komlôš, Nadlak a Gorna Mitropolija, v ktorých sa odvíjal život Ambrušovcov na ich dolnozemskej púti. Všetky tieto prevažne slovenské osady, ako aj všetky ostrovy jadra dolnozemských Slová-

kov sa vyznačovali aj tým, že v nich dominovalo *evanjelicko-luteránske vierovyznanie*. Protestantský ráz poznačil jazykovú kultúru, v ktorej mala významné zastúpenie biblická čeština, ale aj kapitalistické trendy hospodárskeho života dolnozemských Slovákov. Ku charakteristickým črtám dolnozemských Slovákov patrilo aj dobre organizované cirkevné školstvo a z celoslovenského pohľadu nadpriemerná gramotnosť sedliactva. Vďačíme jej za to, že nielen dolnozemskí kňazi a učitelia, ale aj mnohí sedliaci zanechali o svojom živote a zmýšľaní rôzne písomné svedectvá a literárne práce.

Na pozadí týchto základných, ako aj z nich sa odvíjajúcich niektorých ďalších znakov dolnozemských Slovákov, pokúsím sa charakterizovať profil a odkaz, ktorý sa spája s dvojstoročnou históriou a s rozvetveným rodom Ambrušovcov. Pozornosť upriamim predovšetkým na také ich črty a vlastnosti, ktoré nám pomôžu urobiť si predstavu, do akej podoby sa v zmenených a špecifických dolnozemských podmienkach vyhranil ich hospodársky život, na akých princípoch bola založená organizácia života v dolnozemských slovenských rodinách a dedinských pospolitostiach, akými črtami možno charakterizovať jedincov, ktorí v slovenských komunitách na Dolnej zemi niečo znamenali a ktorí nám po sebe zanechali aj neprehliadnuteľný odkaz.

Najzreteľnejším prejavom schopností a úspešnosti sedliaka je jeho majetnosť. V Nadlaku patrili Ambrušovci medzi najbohatších gazdov. Hlavne predstavitelia naj-

starších generácií tohto rodu. Vzťahuje sa to už na Juraja a Martina Ambrušovcov, o ktorých Ondrej Seberini napísal: „Pán Boh pomáhal tým Bohabojným a usilovným bratom na hospode, bo v krátkom čase (po príchode do Nadlaku) orali s 12 volmi, a keď prvú brázdou vyorali, povolali aj mladého Ďurka, pokľakali na kolená, a ďakovali Hospodinu, že až potiaľ pomáhal jim, a učinili sľub, že viac volov nekúpia, aby do pýchy neupadli, a často spomínali, že viac si ani nežiadajú“ (SEBERINI 1874).

Aj napriek takýmto predsavzatiam sa Ambrušovci vzťahovali, pretože Ďord' Ambruš so svojimi dvomi synmi hospodáril na rozsiahlom majetku, ktorý sa rozkladal pri *Peregskom garáde* od Šajtínskeho chotára až po Uhorskú cestu (JANEČKO 2006:30). Ambrušovci boli vlastníkami viacerých domov. Okrem domu v dedine mali aj obytné a hospodárske budovy na salaši, navyše aj ďalší dom, ktorý prenajímali. Z hospodárskeho záznamníka Ďordovho staršieho syna Jána Ambruša z rokov 1861–1880 možno vyčítať, že tento majetný hospodár zamestnával na svojom gazdovstve v uvedenom období *bírešika, vincúra, beľara, pohoniča, kanása, lovása, taňáša, ereg bíreša, služku, voliara, rísárov a kopáčov* (ŠTEFANKO 1998:62).

Majetnosť sa v prostredí dolnozemskej Slovákov vytvárala nielen prikupovaním alebo inak rozmnožovaným majetkom. Majetnosť sa tu často udržiavala aj tým, že namiesto majetkového delenia sa praktizovalo spoločné hospodárenie viacerých príbuzenských rodín na ich *dedovizni*, čiže na nerozdelenom rodinnom majetku. Najčastejšie v zložení rodičov a ich ženatých synov, alebo aj viacerých nerozdelených bratov. Takýto viacrodinný spôsob hospodárenia bol v Uhorsku podmienený zvykovým právom a od Verböcyho Tripartita aj zákonnými dedičskými normami, v zmysle ktorých si právoplatní dedičia rodinného majetku mohli uplatniť nárok na svoj podiel až po smrti rodičov, hlavne otca, pretože nehnuteľný majetok sa rozdeľoval len medzi mužských potomkov, dcéry dostávali iba výbavu a veno. S praktizovaním naznačených dedičsko-právnych noriem, ako aj s častým výskytom spoločného hospodárenia nerozdelených rodín, takéto formy rodiny sa zvykli označovať ako *čelad'* alebo *velká čelad'*. Pod pojmom *čelad'* sa nechápala forma bežnej rodiny, pozostávajúcej z manželského páru a ich slobodných detí. Názvom *čelad'* sa spravidla označovalo zloženie rozšírených či znásobených rodín, pozostávajúcich z viacerých manželských párov a ich detí. Do zoskupenia *čelade* sa navyše zahrnovali okrem príbuzensky zviazaných aj nepríbuzenski členovia domácnosti, medzi ktorých patrilo celoročne a zmluvne zamestnávané služobníctvo u majetných sedliakov.

Z naznačených princípov organizácie rodinného života zrejme vychádzal Ondrej Seberini, keď charakteristiku Ďord'a Ambruša uviedol poznámkou, že „nebude od veci oboznámiť sa s ním, a síce jak s *čeladným otcom*. Nie len celé mesto, lež i celý vidiek, považovali ho za starozákonného patriarchu. On a dom jeho, jako Jozue slúžili Hospodinu. Ten opravdive kresťanský staroveký duch prebýval v jeho dome. Dietky, vnukov a čeliadku v tomto smere spravoval. V jeho dome nebolo čuť oplzlé reči, zlodečenia a hrešenia. Boharúhavého sluhu netrpel, ale hneď ho vyplatil a prepustil zo služby. Keď jednal sluhov, prvá otázka bola: či piješ pálené? Ak nie, dám ti o 5 Zl. viac. Pri tom bol pracovitý, čistotu a poriadok milujúci. Jeho poriadkumilovnosť si Nadlačania uložili aj do úslovja – *Tak je na poriadku ako Ambrušove šúlky*“ (SEBERINI 1874).

Aby sa dalo tomuto nadlackému úsloviu lepšie porozumieť, treba vedieť, že Ďord' Ambruš bol nielen nesmierne pracovitý a poriadkumilovný, ale aj premýšľajúci, činný a v istom zmysle aj experimentujúci a tvorivý sedliak. Táto jeho črta sa vari najlepšie dá predstaviť na spôsobe, akým si počíнал pri chove sviň. V skrátenej verzii ho preberám z rukopisu Juraja Janečku o rodokmeni Ambrušovcov:

„V časoch Ďorda Ambruša sa v Nadlaku chovali svine plemena *mangalica*. Keď sa *prasačka* oprasila, *praste* nechávali do šiestich týždňov pri nej, aby ich *nadájala*. Keď mali *praste* tri týždne, otvorili dieru do susednej *priepravky*, kde bol malý nízky *válovček* s jačmeňom, namočeným ovsom a kukuricou. Prasiatka si takto začali privykať aj na jadrové krmivo. Po piatich týždňoch ich *odlúčili* od matky. Prasačku na šiesty–siedmy deň, keď jej uschlo mlieko, pripustili ku *kanovi*. Prasiatka po niekoľkých týždňoch odlúčenia vyhnali pásť na pažiť. Už od tretieho týždňa im dávali do ich válova suchú, alebo aj zelenú ďatelinu. V tom čase ich naučili aj na *pomyje*.

Odrastené svine choval Ďord Ambruš tak, že na jar, keď sa tráva zazelenala, začal ich pásť *na depe*. Niekedy aj na oziminách, ale len do Ďúra (24. apríl). Potom sa svine pásli na tráve pri *Pereckom garáde*. Po žatve sa pásli na *strniskách*. Tam ich vyhnal na východe slnka a nechal ich pásť sa do deviatej–desiatej predpoludním. Pred výhonom na strnisko im naliali riedke *pomyje*, takisto aj po návrate z paše. Neďaleko studne bývala *bara*, jama s vodou a blatom, v ktorej sa svine zvykli *šplúchať*. Keď vyšli z blata a otriasli sa z neho, išli si lahnúť do chlieva. O piatej popoludní dostali *pomyje* a znovu ich vyhnali na strniská. Keď zapadalo slnko, svine sa vrátili na sálaš, naliali im riedke *pomyje*, po nich zaľahli v chlieve. Na takomto výhonovom režime chované svine sa označovali ako *dvorové svine*.

Od Štefana Kráľa (20. august) alebo od 1. septembra sa začali chovať bravy na zabíjanie. Tie v príhodný čas *vyškopili*, prestali ich vyhánať na pašu, zostávali zatvorené v chlieve. Ráno dostali jeden *šúlok* kukurice a *pomyje*. Tie boli trochu hustejšie, ako keď ich vyhánali na pašu. Na poludnie im dali len *pomyje* a večer jeden *šúlok* kukurice. Keďže v tom čase bola kukurica ešte mladá, zožrali ju aj so zeleným *šúštitm*. V nasledujúcom týždni zvýšili dávku na dva *šúľky*. Keď začalo *šúšťa* uschýnať, *šúľky* obielili a dali ich zožrať bez *šúštia*. Každý týždeň postupne zvyšovali dávky. Vo štvrtom týždni chovu dostávali bravy už po osem *šúľkov* na deň.

Kým bola kukurica ešte mladá, nezostávala po *šúľkoch* ani stopa. Keď kukurica dozrela, *poobhrýzané šúľky* sa museli z chlieva vyhadzovať von. Ďord Ambruš *po vyhadzované šúľky* ukladal do okrúhlej kopy s priemerom 2–3 metre. Po obvode kopy vytvárali *šúľky* *prstence*, pričom boli *poukladané* s hrubším koncom von. Do prostriedku kopy sa *šúľky* iba voľne nahádzali. Kopa sa smerom nahor kuželovite zužovala. Vo výške 2–2,5 metra ju završili. Aby kopa so *šúľkami* pri daždi nezamokla, celú ju zvonku omazali hrubou vrstvou blata z kvalitnej žltej hliny. Takto uložené *šúľky*, ktoré sa pri nedostatku dreva využívali ako *kurivo* pri varení alebo kúrení v peci, boli ochránené nielen pred dažďom a snehom, ale aj pred myšiami a potkanmi. Bol to práve tento dômyselný a nanajvýš praktický spôsob uskladňovania kukuričných *šúľkov*, ktorý poslúžil ako impulz pri zrode známeho porekadla či úslovia – *Je v šore ako tie Ambrušove šúľke na tom dvore*“ (JANEČKO 2006:30–31).

Chovateľské metódy Ďorda Ambruša vyznievajú ako pozoruhodný, a nepochybne aj premyslený a skúsenosťou overený postup. Lenže z dnešného pohľadu sú to málo efektívne a dávnejšie aj prekonané praktiky. Dnes už vieme, že pestovanie kukurice, ktoré sa na Dolnej zemi začalo udomáčať v priebehu 19. storočia, prinieslo revolučný zvrät do chovu *svíň* až na prelome 19. a 20. storočia. Dovtedy prevládal extenzívny chov, založený na každodennom vyhánaní a vypásaní, pre ktorý bola najvhodnejším plemenom *mangalica*. S prechodom na intenzívny chlievny chov ich vystriedali nové plemená – *Pfeiffer*, *Cornwal*, *Berkshire*, vhodnejšie na vykrmovanie kukuricou. To sa odrazilo v nebyvalom vzraste produktivity chovu ošípaných. Kým okolo roku 1800 *vtedajšie plemená svíň* dosiahli hmotnosť 40 kg za dva–tri roky, v roku 1850 dosahovali 70

kg za dva roky, v roku 1900 100 kg za 11 mesiacov a v roku 1990 hmotnosť 100 kg vo veku päť mesiacov pri spotrebe okolo 3 kg šrotovaného a zmäkčovaného krmiva na kilogram prírastku (PÁLENKÁŠ 1995:246). Z takéhoto pohľadu vyznievajú chovateľské praktiky Ďorďa Ambruša ako málo progresívne a neefektívne. Sú však neobyčajne vzácnym dokladom, ako sa tie progresívnejšie a rentabilnejšie spôsoby chovu hľadali a overovali. V časoch Ďorďa Ambruša bol tento z celoeurópskeho hľadiska zložitý a zdĺhavý poznávací proces ešte len na začiatku. Príklad Ďorďa Ambruša je povznášajúci tým, že do tohto procesu tvorivo vstupovali aj chovatelia spomedzi dolnozemskej Slovákov.

V tradičnom dolnozemskej prostredí sa úloha *čeladných otcov* neohraničovala iba na organizačné zabezpečovanie chodu rozsiahleho sedliackeho gazdovstva, gazdovstva s mnohočlennou čeladou od rána do večera zabratou do vykonávania najrozličnejších povinností vo várošskej, no hlavne v sálašskej domácnosti. Zo životopisu Ondreja Seberiniho vidno, že aj Ďorď Ambruš patril medzi tých činorodých mužov, ktorí nielen súkromné, ale aj verejné záujmy podporoval a v rôznych funkciách napomáhal docieľiť ich. „Zvečnelý Ďorď Ambruš bol bezpríkladným cirkevníkom. Od tej doby ako Bohumilá Nadlacká evanjelická cirkev začala napredovať, všade vidno stopy jeho účinkovania. Dvakrát zastával úrad cirkevného kurátora. V rade presbyterov nielen sedával, ale svojou výmluvnosťou blahonosné snahy mohutne podporoval. Pri schôdzkach ľudu viedol predok, pri hostinách sa modlil, pri svadbách a pohreboch bol najobľúbenejším starším. Krem toho vytknuté a zlomené údy tela s prospechom hojil, šťastne aj lichvu liečil, takže dom jeho bol lekárňa. Keď ho dôvera spoluobčanov na čelo mesta sťa richtára postavila, spravoval obec, 10 tisíc duší počítajúcu, verne, veľmi prísne, ale pri tom spravodlive. K účasti na pospolitom živote viedol Ďorď Ambruš aj svojich synov. Preto ich zacičoval tak v známosti Slova Božieho, ako aj v liternom umení. A tak poprial mu Pán Boh tej radosti vidieť staršieho syna Jana, ako všeobecne cteného, ktorého dôvera spolucirkevníkov zvolila za kurátora cirkve, a potom aj za pokladníka Vzájomnej pomocnice – účastinárskej podnikateľskej spoločnosti (SEBERINI 1874).

O záujme Ambrušovcov o veci verejné, ako aj o ich aktívnej účasti na živote cirkevného spoločenstva i celej nadlackej komunity sa podrobnejšie zmieňujem preto, lebo sa s nimi spájala aj ďalšia, nemenej významná činnosť. Ďorď Ambruš, no hlavne jeho starší syn Ján, v spojitosti s napĺňaním ich poslanca čeladných otcov, ako aj s vykonávaním rôznych verejných funkcií, najmä všeobecne oceňovaných hodností starších pri svadbách a pohreboch, začali si zapisovať rôzne texty z hospodárskeho života ich rodiny, ako aj texty slávnostných rečí a vinšov, ktorými sa prihovárali pri svadobných a pohrebných obradoch. Takéto hospodárske, kronikárske, vinšovnicke a iné záznamy, aké si v rokoch 1861–1879 zapisoval aj Ján Ambruš (1827–1908), sú výnimočným, a preto aj mimoriadne cenným dokladom o všestranne rozvinutom hospodárskom a spoločenskom živote. Taktiež aj o pozoruhodnostiach a osobitostiach ich duchovného a kultúrneho uspošobenia, ktorého podoby sa nám zachovali v rukopisných záznamoch Jána Ambruša. Ako na to na viacerých miestach upozornil básnik, ale aj zanieteny a plodný historik Nadlačanov – Ondrej Štefanko, zo zápisov Jána Ambruša vynikajú najmä texty hospodárskych zmlúv. Jednak pre precíznosť jednotlivých ustanovení a potom aj malebnosť, čiže pre štylistiku, pravopisnú a lexikálnu pôsobivosť nadlackej slovenčiny (ŠTEFANKO 1998, 2004).

„Čosom sa napraviv s kertísom nasálaši narok 1874. Bednár Janom. atak napravkaje Dámjim 1. kvadrátnu reťaz zemi pod konope a budem povinní aj do dogrbova aj z grbova odnjest, ale oni budu povinní zatúto zem, bud naúhore alebo na sálaši ket mne bude potrební pohonič vjeseň 1 tížden aj na jar 1 tížden poháňať azem podmak aj pod

krumple pokúsku spoli a slépkje budu mať 6 aj 1 kohúta astichto sljepok budu povinni dat 70 vajec najar 40 avjesen 30. akurence dochovanje – budu napoli ale ket sa podelíme tak jich čjasku maju alebo predat alebo odnjest domov zosálašu.

Ale sálaš budú povinní tamnu cisto držat vikaleni aj tuvo blatom šade okalit žebi nehniiv.“

„Pojednal som sa s kolárom Lucai Mitrom za 1 koč celi, na zeleznie osi na dve kiše aj na 2 lojtri na Voz robenia za 23 Zl. slovom dvacat tri Zlatie novich penazoch. Asíce koč ma bit 8 šúchov zdlže loitri azhrúbe. Loitri bukovie, bahri jasenovie, hlavi brestovie, spice dubovie, ana šlinge mudám 1 breštrán na vozovie lojtri, aj do kočovich čo vistane. povinni je on zapustit zeleznie osi aj vipuškovat kolesá. Ktomu má dat drevo tak zdravo a dobre porobenvo šecko čo bude robit zejstli sami nebude volakeri kus páčit vtedi muho naspet vihodim, abude povinní mestotoho takvo spravit ako ma bit. Ktomu sommudav zúvdavok 3. Zl. slovom tri zlatie novie tie druhie nemá právo žiadat, len ket bude šecka robota tak ako je viššie zaznačenvo dohotovená, asíce 17. Zlatich novie ket bude už šecka doma u nás a 3 Zlatie ket osi zapustí aj kolesá vipuškuje to jest zeleznie puške osadí“.

Tieto texty sú prevzaté z rukopisu hospodárskeho záznamníka Jána Ambruša. Je to zošit v tvrdej väzbe s rozmermi 19 x 23 cm, so 141 očíslovanými stranami a so záznamami z rokov 1861–1879. Na týchto záznamoch je pozoruhodná nielen ich výnimočná dokumentárna, čiže kultúrno-historická hodnota, ale aj to, čo po ich analyzovaní a zhodnotení napísal Ondrej Štefanko: „Azda ani neexistujú lepšie dôkazy o protestantskej etike a o prítomnosti kapitalistického ducha na slovenskej Dolnej zemi, ako sú tieto zmluvy a ďalšie hospodárske záznamy Jána Ambruša. Ony sú nielen prejavom vyššej gramotnosti tohto nadlackého Slováka, ale pritom aj kultom aktívnej, cielavedomej a emocionálneho nánosu zbavenej činnosti. Svojou pragmatikou a racionálnosťou svedčia o liberálnom hospodárskom zmýšľaní a plánovitom hospodárení, čiže o využívaní princípov kapitalistického správania. O permanentnom sledovaní zisku sa možno presvedčiť na záznamoch o plnení jednotlivých zmlúv, kde sú zaznamenané nielen výplaty za vykonanú prácu, ale aj penále, čiže odpočítavanie peňažnej čiastky z výplaty za to: *že si zlomiv ednje vili drevenje, za to čo si zlomiv edno plúža samochtjac alebo že dne 24. jan. išov si domov na polunja na svadbu a nevišov si tavo iba v druhom tižni utorok, tiež za to ket si zabíjav u Bejteša pondelok tak nevišov si iba sredu na havránku. Presne, priam puntičkársky sú zaznamenané aj čiastkové výplacky: dav som ti ket sa ti žena poválala prišlo edno djovča preňe, ... dav som ti čo si bov dlžen Rozkošovi čo ti dali dohán, ... dav som ti edon zlati novi keť ti bola ruka napuchnutá, ...dav som ti na stupenja že ti bude od zimnici pomáhať, alebo materi som ti dav, že ti kúpja zásteru. Často sa poukázvalo na to, že našim erbovým znakom bola chudoba, pričom sa zabúdalo, že sme tu v Nadlaku a na celej slovenskej Dolnej zemi pretrvali najmä vďaka dobrým, pracovitým, bohatým a hospodársky založeným sedliakom“ (ŠTEFANKO 1998:66–67).*

Zaiste nie je náhodné, že v zápiskoch Jána Ambruša sú okrem záznamov hospodárskeho charakteru aj zápisy svadobných vinšov. Z rozdielneho písma či rukopisu týchto textov sa dalo usúdiť, že ich písali dve osoby. Ján Ambruš (1827–1908) a jeho otec Ďorď Ambruš (1800–1874). Obidvaja boli obľúbení a často aj prizývaní za starejších k svadobným a pohrebným obradom. Keďže starejší ako hlavní svadobní hodnostári boli zároveň aj akýsi režiséri svadobného obradu, a Ambrušovci vykonávali takúto zodpovednú úlohu so všetkou vážnosťou a dôslednosťou, hoci poznali tieto texty spamäti, pozapisovali si ich, lebo viaceré z nich mala predniesť nevesta alebo aj iní aktéri obradu. Urobili tým nesmierne záslužný čin, ktorým prispeli ku kontinuálnemu pretrvávaniu

obyčajových a obradových tradícií, zároveň k tomu, že sa zachovala aj staršia podoba nadlacksých svadobných vinšov. Rozborom rukopisu týchto zápisov sa príslušné texty vinšov dali datovať rokmi 1876–1877, z čoho sa dalo usúdiť, že Jánovi a Ďordovi Ambrušovi vďačíme za najstaršiu vrstvu a podobu svadobnej vinšovnickej tradície nadlacksých a dolnozemsých Slovákov. Preto Ondrej Štefanko uverejnil tieto vinše v plnom a aj v pôvodnom jazykovom znení. Na tomto mieste uvádzam iba súpis ich názvov (ŠTEFANKO 1998:31–46).

- *Vins Mladimu odobratsa od Roditsov, ket tajde ksobasu anep pratelov*
- *Pítanka kterak mapitacsmluvit pripitani*
- *Odpovet odavatsa*
- *Pri zdavkach pitacs*
- *Odpovet odpovet odavacs*
- *Ket prígye promluvi odavacs takto*
- *Nato pitacs otpovi takto*
- *Modlitba vten csasz kdismá pítaty mladú*
- *Vinš mladej odobratsa odrodičov*
- *Vinš Mladej neveste pripovjedať sa knovim rodičom*

S Ďordom Ambrušom a jeho synom Jánom spájajú sa aj tvorivé aspirácie, ktoré smerovali k tomu, čo možno nazvať publicistickou a literárnou činnosťou. Kde-tu sa vyskytujú zmienky, že Ďord Ambruš príležitostne posielal kratšie články o udalostiach v Nadlaku do *Národného hlásnika*. Ukázalo sa však, a potvrdil to aj Ondrej Seberini v už citovanej životopisej črte, že zo skromného, avšak výnimočného nadlacksého roľníka Ďorda Ambruša sa akýmisi bližšie nedefinovateľnými motívmi vykľul sedliak s nepochybnými intelektuálnymi sklonmi a potrebami. Preukazoval ich nielen ako uznávaný rečník a vinšovník. V jeho dome sa nachádzala knižnica s niekoľkými desiatkami kníh. Bol „povedomým a horlivým rodofubom a národovcom, zasadzoval sa za svoju národnosť, chľúbil sa svojou ľubozvučnou materčinou, podporoval slovenskú spisbu a rozširoval rozličné spisy“. Preto neprekvapuje, že za pomoci známeho pitvarošského kňaza a národovca Jána Kutlíka vydal knihu, ktorá vyšla pod dlhým, priam v barokovom štýle zostaveným názvom: *Nábožná čítanka, kterou z přečítaných nábožných kníh najvíce ze „Školy Krystové“ pro pospolité lid věřící každého vyznání vypísal a zhotovil i vlastními prácičkami a přídavkami rozmnožil Ďord Ambruš rolník a presbyter na Nadlaku*.

Knižka vyšla v Skalici v roku 1868 u Jozefa Škarnicla, u ktorého ju Ďord Ambruš vydal vlastným nákladom, čiže z vlastných finančných zdrojov. Pozoruhodné je na nej to, že hoci ju zostavoval ako zbierku náboženských textov prevzatých z iných kníh, zaradil do nej aj svoje vlastné texty. Tie nám umožňujú nazrieť trochu aj do osobnostného, duchovného a intelektuálneho usposobenia autora knihy. A zároveň aj do nadlacksého prostredia z polovice 19. storočia, v ktorom sa táto knižka zrodila. Na tomto mieste nemáme možnosť púšťať sa do podrobnejšieho rozboru knihy. Nedá mi však, aby som neuviedol aspoň krátku poznámku.

Je nepochybné, že v minulosti zohrávalo náboženské presvedčenie a luteranizmus významnejšiu úlohu ako v súčasnosti. Nábožná čítanka Ďorda Ambruša je zaujímavým dokladom, že táto stránka duchovného života dolnozemsých Slovákov nebola len vecou tamojších kňazov a učiteľov. Viac alebo menej hlboko bola zakorenená aj medzi radovými príslušníkmi tamojších cirkevných zborov. Hlavne medzi ich hodnosťarmi – kantormi, presbytermi, kurátormi. Bez ich účasti, autority a príkladu by si kňazi len vlastnými silami pri presadzovaní kresťanských hodnôt a noriem príliš neporadili. Najmä ak vieme, koľko rôznych nástrah v pospolitom živote viedlo k ich porušovaniu. Je

zrejme, že aj táto stránka života Nadlačanov motivovala Ďorda Ambruša k napísaniu svojej knižky. „Já to činím zvláště proto, aby ste měli něco ku čítání a zabavení vzdělatelnému, kedykolwek se spolu scházíváte, najme při pohřebních příležitostech, když ste do domu smutku přicházeti a tu při mrtvém těle ponocovati, modliti se, zpívati a něco z knih čítati zwykli. Obyčej to dobrý u nás; ale to je nedobře, že při takýchto příležitostech, kdeby sme se měli proniknutí, na swú smrt pamatati, o věčnosti přemýšlovati poněkud nezbedné žerty robíme, všelijaké hádky si zawdáváme a pletky swětské čítáváme, čo nikoho newzdělá, ale lepším duším k welkému pohoršení slúží“. Aj táto publicistická iniciatíva Ďorda Ambruša nasvedčuje, že v nadlackej komunite účinkoval nielen ako úspešný a príkladný hospodár, ale aj ako kresťanská a morálna autorita. A to sa v konečnom dôsledku odrazilo v tom, že v prostredí nadlackého spoločenstva pôsobil aj ako normotvorný činiteľ vtedajšieho kultúrneho uspôsobenia a spôsobiť života. Ďord Ambruš sa svojou samovzdelávacou príčinlivosťou dopracoval k výnimočnému, u bežného roľníka s niekoľkými triedami elementárnej školy nevídanému poznaniu náboženskej literatúry. Nielenže jej rozumel, on sa naučil o náboženských témach aj rozvažovať, pri rôznych príležitostiach aj vyjadrovať a písať. Možno preto súhlasí s charakteristikou Ondreja Štefanku, ktorý úvodný text Ďorda Ambruša, zaradený do Predmluvy k Nábožnej čítanke, označil „za prvý pokus slovenského autora v Nadlaku o teologickú esej“ (ŠTEFANKO 2004:171).

V zmysle svojho kresťanského svetonázoru, pragmatického hospodárskeho snaženia a náročného kultúrneho zacielenia snažil sa Ďord Ambruš pôsobiť predovšetkým na svojich dvoch synov. Z toho, čo sa nám o nadlackých Ambrušovcoch zachovalo, vieme, že v prípade Ďordovho staršieho syna Jána nespadlo jablko ďaleko od stromu. Ján Ambruš okrem toho, že bol príkladným hospodárom, váženým hodnotárom cirkevného zboru, obľúbeným starejším a vinšovníkom pri významných rodinných obradoch, dôveryhodným pokladníkom Vzájomnej pomocnice, ako aj nadštandardne gramotným sedliakom, spája sa s ním ešte čosi navyše. Všetko nasvedčuje, že bol aj jedným z prvých nadlackých básnikov. Hoci tých veršov nenapísal veľa, donedávna neboli nikde zverejnené, našli sa zapísané iba v jeho objemnom zošite s hospodárskymi záznamami, sú významným dokladom, že v spojitosti s myšlienkovým obzorom a pocitovým založením slovenských dolnozemskej sedliakov môžeme rátať aj s takouto hodnotovou orientáciou.

Ján Ambruš zanechal, a zdá sa, že aj napísal, iba dve veršované skladby. Jedna z nich je krátka, má iba 20 veršov (riadkov) a nazvaná je *Pravidlo života*. Druhá je oveľa rozsiahlejšia, má 20 strof (veršov) a autor ju nazval *Pieseň o sedlacom stave*. Básnik Ondrej Štefanko po pozornom prečítaní týchto najstarších slovenských veršov z nadlackého prostredia poznamenal, že sa pri nich nedá hovoriť o nejakom básnickom majstrovstve autora. Za povšimnutia hodnú však považuje potrebu a snahu Jána Ambruša vyjadriť sa iba pre seba samotného inakšie, ako to robil v iných textoch, napr. v hospodárskych zápisoch (ŠTEFANKO 1998:130). Ja som si veršovanú skladbu *Pieseň o sedlacom stave* prečítal z kultúrohistorického pohľadu. Zaujímalo ma, čo Ján Ambruš uložil do nej z reálií vtedajšieho života Nadlačanov. Uvediem iba zopár charakteristických ukážok, v ktorých sa uchováva nielen pôvodná forma agrikultúrnych či iných prvkov tradičnej kultúry, ale aj pôvodné názvoslovie zo slovenského nárečia Nadlačanov. V strofe 6 hovorí o pestovaných plodinách:

*Kdo dáva žito, pšenicu
rož, tenkeľ, proso, kukuricu
zдалis ne sedlákove?*

Povšimnutia hodné sú tu jednak plodiny *tenkeľ* a *proso*, ktoré sa v 20. storočí aj u dolnozemskej Slovákov prestali pestovať. Máme tu zároveň aj doklad, že v čase, keď táto básnická skladba vznikla (1861–1879), bola už aj kukurica bežnou plodinou.

V strofe 12 je vo veršovanej forme, avšak faktograficky veľmi presne zaznamenaný spôsob mlátenia, presnejšie *tlačenia*, čiže konskými alebo volskými kopytami vydu-
pávaného zrna z pokoseného obilia:

*Kdiš na holovnici tlačí
vidlami násad obrací
hrablami ho vihrabuje
a kdiš lopatami (zrno) veje
hospodár sa v tom raduje
a stodoli naplňuje.*

V strofe 7 sa popri nových prvkoch v strave Nadlačanov (žemle, pašteki) uvádzajú viaceré tradičné druhy koláčov, ktoré boli súčasťou každodennej, ale aj obradovej kultúry Nadlačanov, prinesenej z pôvodných hontiansko-novohradských sídiel na Slovensku:

*Žemle, pašteki, koláče
mrváne i zahibáče
i svadebne radosniki
krásne chlebi, kapusniki.*

V strofe 16 sa hovorí o zabíjačkových špecialitách dolnozemskej Slovákov. Okrem tradičných a oddávna známych rebier a šunky nachádza sa tu zmienka aj o kulinárskej novinke – klobáse:

*Šonki, rebrá, taktiež
aj klbási všelijaké*

.....
z toho, že táto strofa zostala vo veršovanej skladbe nedokončená, ako aj z toho, že Ján Ambruš nehovorí o nejakej určitej klobáse, ale píše v množnom čísle „klbási všelijaké“, možno predpokladať, že mal na mysli ďalšie zabíjačkové výrobky, aj v Nadlaku známe ako *hurke, májoške, dorke, matejke* a iné.

Napokon by som chcel uviesť poznámku k strofe 3, v ktorej Ján Ambruš, rozvažujúc o prastarom a starozákonnom pôvode sedliackeho stavu, završuje ju dvojverším:

*Tak címer všech jest motika
stik, pluh, pole, role, lúka.*

Pozoruhodné je tu najmä to, že za *címer*, čiže za akýsi erb alebo symbol všetkých roľníkov sa neoznačuje pluh a stik, ale *motyka*. Význam tohto nenápadného, bežne nedominantného roľníckeho nástroja sa v dolnozemskej prostredí dostal do popredia predovšetkým v spojitosti s pestovaním kukurice a s jej zvyšujúcou sa pozíciou v sortimente pestovaných plodín počnúc od druhej polovice 19. storočia. Možno teda konštatovať, že už Ján Ambruš vycítil vo význame a symbolike motyky to, čo tak monumentálne dokázal umelecky vyjadriť na svojich obrazoch Martin Jonáš z Kovačice a slovenský vojvodinský básnik Palo Bohuš vo verši: *Motyka, moja gotika!*

Ambrušovci ako reemigranti a opätovní kolonisti

Ambrušovci poldruhástoletú históriu a život vo viacerých dolnozemskej slovenských osadách a krajinách zavŕšili návratom do vlasti predkov. Pravdaže, nie všetci. Týka sa to predovšetkým tej vetvy, ktorá sa presídlila z Nadlaku do Bulharska (1899). Tá

početnejšia vetva, ktorá zotrvala vtedy v Nadlaku, žije tam dosiaľ. S výnimkou vari jedného, ale zato najznámejšieho, ktorým je vychýrený letec a neskôr armádny generál Ján Ambruš (1899–1994). Keďže o ňom už vznikla rozsiahla životopisná literatúra, na tomto mieste sa nebudem zmieňovať o všeobecne známých faktoch jeho hviezdnej kariéry (MACHALA 1998). Moja pozornosť je zacielená na rodiny štyroch bratov Ambrušovcov, ktorí sa v rokoch 1925–1926 rozhodli pre odchod z Bulharska do Československa.

Slovenskí kolonisti na Tôň puste z roku 1927.

Horný rad zľava do prava: Martin Ambruš, neznáma osoba, manželka Zuzana a Ján Suchánskovci, manželka Hankovci, manželka Alžbeta a Juraj Ambrušovci. V strede sediaci zľava doprava: Anna Ambrušová (manželka Martina Ambruša), manželka Zuzana a Ján Suchánskovci (rodičia), mamička Anna Ambrušová, rod. Suchánska (matka štyroch bratov Ambrušovcov a sestra Jána Suchánskeho), manželka Pavel a Alžbeta Ambrušovci s dcérkou Aničkou.

Deti sediace na zemi zľava doprava: Michal – Mária – Anna (deti Martina Ambruša), Juraj (syn Juraja Ambruša), Pavel a Ján (synovia Pavla Ambruša). Štvrtý z bratov Ambrušovcov, učiteľ Ján Ambruš s rodinou, v tom čase prechodne bývali v kolónii Svätoplukovo (Šalgov)

Návrat Ambrušovcov na Slovensko nebol náhodným a ani osihoteným príbehom. Zapadal do jedného z kľúčových vládnych programov novovzniknutej Československej republiky, ktorým bola pozemková reforma. Jej hlavným cieľom bolo poštátnenie a rozparcelovanie veľkostatkárskej pôdy v prospech nemajetných a drobných roľníkov. Pri kolonizovaní takto zabranej pôdy sa prihliadalo aj na niektoré demografické, hlavne národnostné zretele (SIMON 2007:295). Keď prenikli zvesti o pozemkovej reforme aj

medzi Slovákov v Bulharsku, vypravili niekoľko delegácií do Československa, aby sa prezvedeli o možnostiach a podmienkach pridelenia pôdy. Bola medzi nimi aj dvojica Martina Ambruša a Pavla Trnovského, ktorí sa v januári 1922 vybrali na Slovensko. Po krátkom zastavení v Bratislave odcestovali do Trenčianskych Teplíc, kde bolo sídlo slovenskej centrály Štátneho pozemkového úradu. Veľa tam nevybavili, odchádzali však domov s dôležitou informáciou, že pridelenie pôdy sa vzťahuje aj na záujemcov z radov zahraničných Slovákov (AMBRUŠ 1928). Napriek tomu, že uprednostnení boli hlavne žiadatelia z radov domáceho obyvateľstva, pozemková reforma prilákala aj niekoľko desiatok rodín z Dolnej zeme, hlavne z bývalej Juhoslávie, Rumunska a Bulharska. Väčšina z nich získala pôdu na Podunajskej nížine v priestore ohraničenom trojuholníkom Nitra – Komárno – Dunajská Streda (JANČOVIC 2007:22). Tu, v jednej z novozriadených kolónií *Tôň pusta*, zakotvili v rokoch 1925–1926 aj štyria bratia Ambrušovci. Pustili sa s veľkou chuťou a hádam s ešte väčšou nádejou do organizovania svojho života vo vytúženej vlasti. Mohlo by sa zdať, že návratom na Slovensko akoby sa aj pre dolnozemskej Ambrušovcov zavŕšilo a do cieľa došlo to „dlhé hľadanie domova“. Bolo to naozaj tak?

Kolonisti z Tôň pusty pri otváraní slovenskej školy v Dolnom Štále v roku 1927

Na Tôň puste sa so štyrmi rodinami Ambrušovcov z Hornej Mitropolije (Bulharsko) usadilo aj päť rodín z Nadlaku (Rumunsko) a jedna rodina zo Slovenského Komlóša (Maďarsko). Hoci sa poschádzali z troch krajín, novú komunitu na Žitnom ostrove vytvorilo desať slovenských dolnozemskej rodín, ktoré sa cítili byť spriaznené svojimi vysťahovaleckými a reemigrantskými osudmi, väčšina z nich aj príbuzenskými väzbami, no hlavne spoločným kultúrnym uspošobením, ktoré nadobudli dlhodobým životom na Dolnej zemi v kolonizačne navzájom pospájaných slovenských osadách. Na Žitnom

ostrove našli aj relatívne zhodný nížinný typ krajiny s porovnateľnou kvalitou a úrodnosťou pôdy, akú obhospodarovali aj na Dolnej zemi. *Tóň pusta* bola pôvodne majerom niekdajšieho šľachtického rodu Pálffyovcov. Tu usadeným kolonistom bol tento majer s rozlohou 256 hektárov pridelený ako tzv. „zbytkový statok“, čiže so všetkým živým a neživým inventárom, aj so všetkými nehnuteľnosťami, vrátane panského kaštieľa. Na každú rodinu pripadol podiel 25 ha pôdy, čo v prípade Ambrušovcov bolo podstatne viacej, ako mali v Bulharsku. Prvé tri roky všetky rodiny tejto kolónie hospodárili spoločne na pôde celého majera. Keď si postavili vlastné domy a hospodárske dvory, začali hospodáriť individuálne. V spôsobe hospodárenia si počínali tak, ako boli naučení na Dolnej zemi. Kontinuita sa uchovávala aj v tradíciách spoločenského života. Pretrvávali tu na Dolnej zemi ustálené formy nárečia, stravovania, obyčajov, piesní a ďalších prejavov tradičného dolnozemskeho spôsobu života (AMBRUŠOVÁ 2001:65–67).

Viacere zdroje informácií nasvedčujú, že Ambrušovci po návrate na Slovensko, vďaka relatívne priaznivým kolonizačným podmienkam, sa v hospodárstve pomerne rýchlo a bez väčších komplikácií adaptovali a aj existenčne konsolidovali. Ich život však od samotného začiatku sprevádzali aj rôzne problémy, ktoré vyplynuli z toho, že vláda Československej republiky sa pozemkovou reformou usilovala nielen o spravodlivejšie rozdelenie pôdy v spoločnosti, ale aj o cielenú reguláciu národnostných pomerov predovšetkým na južnom Slovensku. Zámerom bolo rozrušiť neobyčajne vysokú koncentráciu obyvateľstva maďarskej národnosti vytváraním kolónií, ktorých obyvatelia by mali slovenskú alebo českú národnostnú príslušnosť. Tým by sa nielenže citelne narušila sídelná kompaktnosť Maďarov na južnom Slovensku, so slovenskými a českými kolonistami by sa tu zároveň usadili aj československej štátnosti lojálni občania. Bolo prirodzené, že maďarské obyvateľstvo prijímalo takéto kroky československej vlády, a pravdaže aj príchod kolonistov, s veľkou nevôľou. Vznikali z toho rôzne napätia a konflikty. Miestne maďarské obyvateľstvo pociťovalo slovenských kolonistov ako cudzí a nežiadú-

Nová budova slovenskej školy v Dolnom Štále v roku 1933

ci element. Martin Ambruš v Slovenskom denníku o tom píše: „My tu v maďarskom kraji žijúci Slováci prideme každú chvíľu na nejaké vrtochy tunajších Maďarov. Akoby mali z toho potešenie, keď nám môžu hodiť pod nohy polená, aby nás pristavili v našom počínaní, ba i v povinnosti k nášmu československému štátu. Podľa ustanoveného poriadku zohnali sme si osvedčenie, potrebné k žiadosti o občianstvo. Našu žiadosť prerokovával 1. marca 1926 výbor obce Tene. Vedeli sme, že páni Maďari z výboru by Čechoslovákov najradšej videli na šibenici. Predsa sme však úfali, že výhľad vzdor tomu dostaneme. No ako sme sa mýlili. Nielenže nás neprijali, ale starosta obce Tene vykrikoval, že „kdeaký zkade ruka zkade noha, čo si zmyslí žiadať občianstvo, u nich ho nikdy nedostane“ (AMBRUŠ 1926).

Osobitne vážnym problémom pre Ambrušovcov, ako aj pre ďalších medzivojnových reemigrantov z Dolnej zeme bolo to, že po dvoch storočiach života v cudzom svete, keď sa vrátili na Slovensko, opäť im prichodilo žiť v inoetnickom prostredí a aj v menšinovom postavení. Azda najvypuklejšie sa tento problém pocítoval pri zriaďovaní slovenských škôl. Najmä tam, kde počet slovenských detí nebol vysoký. Našťastie, jeden spomedzi bratov Ambrušovcov – Ján, bol učiteľom. Lenže na Tôň puste, niekdajšom majeri, nemali na vyučovanie potrebnú budovu. Tento problém, po odstupe siedmich desaťročí, neobyčajne pôsobivo opísala pani Liliana Ambrušová, vtedajšia školáčka a dcéra učiteľa Jána Ambruša (AMBRUŠOVÁ 1997).

S fenoménom reemigrácie všeobecne, a vzťahuje sa to aj na našich Ambrušovcov, spájajú sa rôzne prejavy reminiscencií na ich predchádzajúci vystahovalecký život. V ich historickom vedomí pretrvávali udalosti, ich rodiská vo vzdialených krajinách, no hlavne ľudia, s ktorými tam žili. Najprirodzenejším miestom na oživovanie rozpomienok takéhoto druhu je rodinné prostredie alebo komunita rodákov, ktorých spája spoločný pôvod a osudy. V prípade reemigranta a kolonistu Martina Ambruša je povšimnutia hodné, že on svoje rozpamätávanie na život v Gornej Mitropoliji v Bulharsku neohranil iba na úzky okruh svojho príbuzenstva a rodákov. On ich, ako osvedčený publicista, sprostredkoval aj širokej slovenskej verejnosti. V Slovenskom denníku uverejnil viaceré články, v ktorých informuje o nevelkom slovenskom ostrove v Bulharsku. O slovenskom povedomí a nadšení, ktoré preukázali títo vystahovalci pri stavbe slovenských kostolov a škôl, o vystahovaní sa veľkej skupiny týchto krajanov do Argentíny, aj o pozoruhodnom človeku, ktorý slúžieval u jeho rodičov a ďalšie. V týchto novinových fejtónoch sú zastúpené aj viaceré rozpomienky na niekdajších bulharských spoluobčanov:

„Bola nedeľa po obede. Sedeli sme hrbka mladých mužov na *odare* (priči) pred kaviarňou deda Gergu. Boli v obci i druhé kaviarne, lepšie, pohodlnejšie, ale Slováci chodili k dedovi Gergovi. Jeho kaviareň bola nízka, ešte z dôb tureckých a prispôbena starým požiadavkám svojou pričou, na ktorej sedávali po svojom orientálnom spôsobe prv Turci a teraz starí Bulhari, vyprávajúc svoje *massalie* (príhody, vtipy). Mala však iné výhody. Mala dobrú povesť, mala deda Gerga. Veď v tejto kaviarni bol ubytovaný štáb ruskej armády roku 1877 pri obliehaní Plevna, ktoré húževnate bránil Osman paša celých 5 mesiacov. A dedo Gergo, vtedy ešte mladý muž, obsluhoval a bol dôverníkom dôstojníkov slávneho cára Alexandra II., osloboditeľa Bulharov. Dedo Gergo mal styky s povestným, a u Bulharov slávnym revolucionárom a básnikom Christom Botevom. Skrátka, táto kaviareň mala krásnu povesť, a dedo Gergo bol pokladaný za veľkého slavianofila a požíval úcty ako nejaký starozákonný patriarcha.

Deda Gerga poznali a ctili malí i veľkí nielen v obci, ale i z ďalekého okolia. Poznali sme ho i my ako veľmi pohostinného, na svoje rozprávky bohatého 80-ročného

starca. Nebolo takých, ktorí by neboli chovali veľkú úctu k dedovi Gergovi a chovali sme ju i my Slováci. Veď dedo Gergo išiel na 20 km postretnúť prvých prisťahovalcov – Slovákov, keď počul, že idú. On bol prvý Bulhar z obce, ktorý sa naučil po slovensky. On to bol, čo v roku 1905 v kritickom momente zakročil, keď občania Bulhari nedovolili pásť dobytok na obecných pašienkoch nám Slovákom. Ak by nebolo jeho zakročenia, bolo by sa stalo to najhoršie. Stačilo jeho slovo na rozzúrených občanov: „*Hanbite sa!*“ aby nastal pokoj. A koľko bolo ďalších takýchto prípadov, keď by si boli Slováci vytrpeli, ak by nebolo deda Gerga. Bol priaznivcom a ochrancom Slovákov v ich ťažkých začiatkoch“ (AMBRUŠ 1929).

Vzťah k predchádzajúcej bulharskej domovine si Ambrušovci udržiavali nielen vo svojej historickej a kultúrnej pamäti, ale aj bezprostrednými kontaktmi. Martin Ambruš napísal aj o dojmoch zo svojej návštevy v Bulharsku. Oveľa častejšie a významnejšie však boli návštevy bulharských Slovákov u Ambrušovcov na ich Tôň puste. Najčastejšie sa tu zastavoval rodinný priateľ a neskôr učiteľ v Gornej Mitropoliji Tomáš Topolský. Z jeho článku v Slovenskom denníku sa dozvedáme o pohostinnosti Ambrušovcov. Aj o ich oduševnení a angažovanosti pri rozvíjaní novoutvorenej Československej republiky, čo prejavovali občianskymi a politickými aktivitami v prospech svojej kolónie, aj v prospech postupne osvojovaného Žitného ostrova. Spomedzi všetkých sa občiansky a politicky najviac angažoval Martin Ambruš, ktorý bol istý čas aj poslancom Národného zhromaždenia za Agrárnu stranu (TOPOLSKÝ 1928). Okrem Tomáša Topolského prichádzali k Ambrušovcom aj ďalší krajanovia z Bulharska, ba aj z ďalekej Argentíny. Prvé prichýlenie, pomoc a radu nachádzali u Ambrušovcov najmä mladí ľudia, ktorí prichádzali na Slovensko za vzdelaním alebo aj s rozhodnutím natrvalo sa tam presídliť. Pre týchto ľudí bola rezidencia Ambrušovcov na Tôň puste akoby akýmsi krajanským konzulátom, ktorého služby sa nedali obísť ani prehliadnuť.

Žiaci slovenskej školy s učiteľom Jánom Ambrušom v Dolnom Štále v roku 1933

Napriek tomu, že údel kolonistov na Žitnom ostrove vniesol do života Ambrušovcov po ich reemigrácii na Slovensko opätovné zžívanie sa s novým a aj tentoraz inoetnickým prostredím, nebol to pre nich ani najväčší, ani neriešiteľný problém. S ťažkosťami sa dokázali boriť a zložité problémy riešiť. Zo svojho hospodárskeho napredovania a zo života v Československej republike sa dokázali úprimne tešiť a prežívať aj isté zadostučenie. Drámu a problémy, ktorých riešenie presahovalo ich možnosti, priniesli udalosti druhej svetovej vojny, ako aj politický vývin, ku ktorému došlo v povojnovom Československu.

Dramatické a v istom zmysle aj tragické zauzlenie v živote Ambrušovcov spočívalo v tom, že keď po reemigrácii mali splatené takmer všetky dlžoby za nadobudnutý majetok, keď už prekonali rôzne ťažkosti, spojené s udomácnovaním sa vo svojej žitnoostrovskej kolónii a začala sa im črtiť vcelku sľubná perspektíva, prišiel rok 1938. Z rozprávania Jána Suchánskeho, jedného z kolonistov na Tôň puste, vyberám aspoň malý výňatok autentického svedectva na tieto udalosti: „Po viedenskej arbitráži a následnej maďarskej okupácii sa jedného dňa v kolónii objavili *kosierkári* – maďarskí žandári a po nich aj vojaci. Všetkých jedenásť rodín dolnozemskej Slovákov, reemigrantov z Rumunska, Bulharska a Maďarska, z tejto kolónie vyhnali. So sebou si mohli zobrať len tie najnutnejšie veci, čo uniesli v rukách. Vojaci a žandári ich odviekli na železničnú stanicu, vypravili na vlak smerujúci na vtedy už okyptené Slovensko, a viac sa o nich nestarali. Jednotlivé rodiny sa rozprchli po celom Slovensku. Ambrušovci sa uchýlili na Záhorie neďaleko Stupavy. Počas ich vyhnanstva do ich domov na Tôň puste maďarské úrady na sedem rokov nasťahovali nových hospodárov – Maďarov“ (JANČOVIC 2007:42).

Po skončení druhej svetovej vojny a prinavrátení odtrhnutého územia južného Slovenska, tak ako takmer všetci tamojší kolonisti, vrátili sa na Tôň pustu aj Ambrušovci so svojimi spoluosadníkmi. Nebol to však bezproblémový návrat. Svoje hospodárstva našli v oveľa horšom stave, ako keď ich pred časom nútene opustili. Celková atmosféra života na južnom Slovensku bola mimoriadne zložitá a ťaživá. Vydaním tzv. Benešových dekrétov z roku 1945 sa príslušníci maďarskej menšiny, v duchu princípov kolektívnej viny, ocitli v bezprávnom postavení. Na program dňa sa dostalo vysídľovanie Maďarov do českých krajín, opatrenia zamerané na ich hromadnú reslovakizáciu, ako aj ich vysídľovanie v rámci výmeny obyvateľstva medzi Maďarskom a Československou republikou. K zmenám bezprávneho postavenia maďarskej menšiny došlo až v roku 1948, keď bol vydaný zákon o vrátení československého štátneho občianstva osobám maďarskej národnosti. Za takejto situácie bol povojnový život na Žitnom ostrove zložitý nielen pre obyvateľov maďarskej národnosti, ale aj pre navrátených slovenských kolonistov. Na Tôň puste sa do obnovy svojich hospodárstiev pustili zväčša iba príslušníci staršej generácie. Na svoje niekdajšie pôsobisko v Dolnom Štále, po vojne premenovanom na Hroboňovo, sa už nevrátil učiteľ Ján Ambruš. Na tamojšej škole však v povojnových rokoch učili jeho synovec Miloslav Ambruš a neter Anna Ambrušova. Skôr, ako sa stihli Ambrušovci skonsolidovať v povojnových pomeroch, doľahol na nich zákon o kolektivizácii poľnohospodárstva (1949). Pre nich bol o to drastickejší, lebo nielenže sa museli zriecť svojho majetku v prospech novoutvoreného jednotného roľníckeho družstva, ale krátko po jeho založení (1951) boli politickými orgánmi vyhlásení za kulakov a z družstva vylúčení. Takýto ortiel na nich, ako aj na rodinu Suchánskovcov vzniesli preto, lebo vraj „sabotovali socialistické myšlienky a napredovanie družstva“. Po takomto politicky vykonštruovanom a občiansky znevažujúcom rozsudku nezostávalo kolonistom na Tôň puste iné východisko ako to, čo vskutku aj urobili, že „každý svojou pošiel stranou“

(JANČOVIC 2007:43, AMBRUŠOVÁ 1997 a 2001). Porozchádzali sa do najrozličnejších končín, prevažne západného Slovenska.

Učiteľ Tomáš Topolský na návšteve rodiny Martina Ambruša na Tôň puste v roku 1928

Tu niekde, v prvých povojnových rokoch, sa začína odvíjať história novej generácie dolnozemskej Ambrušovcov, ktorá už vyrastala na Slovensku a s domovinou svojich vystahovaleckých predkov, zdá sa, natrvalo spojila svoj život, aj život svojich detí. Za prelomové možno označiť toto obdobie preto, lebo Ambrušovci po rozídení sa z Tôň pusty nadobro rozrušili dovtedajšie, po stáročia pretrvávajúce spoločenstvo v úzko rámcovaných a mnohorakými nitkami pospájaných príbuzenských a pospolitých zväzkoch. A v tomto čase sa prerušila aj dávna spojitost Ambrušovcov so sedliackym stavom.

Príslušníci tejto generácie aj napriek vojnovým udalostiam sa vydali na cestu svojho života po stupienkoch vzdelávacích ustanovizní. Ako to napísala Lili Ambrušová, väčšina detí z Tôň pusty „ukončila stredoškolské, viacerí aj vysokoškolské štúdium: stali sa z nich diplomovaní učители, agronómovia, veterinári, záhradníci, inžinieri či iní špecialisti. „To bol najväčší dar vlasti, pretože cudzina by im túto možnosť neposkytla“ (AMBRUŠOVÁ 2001:69). K najvýznamnejším úspechom sa dopracoval Ing. Pavol Ambruš, ktorý sa ako špičkový odborník na problematiku trávy stal jedným z profilových pracovníkov vo Výskumnom ústave kukurice v Trnave.

Návšteva hostí z Bulharska u Ambrušovcov na Tôň puste v roku 1930

Hoci vývin Ambrušovcov po reemigrácii na Slovensko nabral nový kurz, nepretrhlo sa spojenie medzi nimi a ich krajanmi v Bulharsku. Udržovali ho nielen všetci štyria bratia Ambrušovci, ktorí sa usadili na Tôň puste, ale aj generácia ich potomkov. Azda najviac porozumenia pre túto spojitosť preukázala mladá, čerstvo skončená učiteľka Anna Ambrušová. Ani v zložitých povojnových pomeroch sa nerozpakovala nad rozhodnutím odísť do Bulharska (1946), aby tam, v nepatrnom a takmer zabudnutom slovenskom ostrove, napĺňala svoje učiteľské poslanie. Aby zdvihla už spadnutý štafetový kolík a pokračovala v diele svojich predchodcov.

Spojitosť Ambrušovcov so svojimi rodákmi z Bulharska sa akoby znovu oživila aj po odstupe dlhšieho času. Keď si títo reemigranti na prelome osemdesiatych a deväťdesiatych rokov dvadsiateho storočia založili Spolok Slovákov z Bulharska, na jeho každoročných stretnutiach sa pravidelne zúčastňovali aj zástupcovia rodu dolnozemských Ambrušovcov, predovšetkým pani Lili Ambrušová-Szabadiová, dcéra učiteľa Jána Ambruša, pani Anna Ambrušová-Šebestová, dcéra publicistu a poslanca Martina Ambruša a Miloslav Ambruš, syn Juraja Ambruša, ktorý medzi nás prichádza z turčianskeho Martina. Všetci traja sú nielen príjemní spoločníci, ale aj angažovaní a činorodí príslušníci nášho spolku. Vďačíme im za opateru a sprostredkovanie vzácných dokumentov, ktoré nám poslúžili pri príprave viacerých spolkových publikácií a výstav, ako aj pri spracovávaní tohto príspevku. Osobitne by som chcel oceniť prínos pani Lili Ambrušovej, ktorá svojimi časopiseckými článkami a príspevkami do ročenky nášho spolku nadviazala na kronikárske a publicistické tradície v rode dolnozemských Ambrušovcov.

Záverom by som chcel poznamenať, že k napísaniu tohto príspevku ma motivovali dva navzájom sa doplňujúce podnety. Predovšetkým som chcel vzdať hold z viacerých zreteľov pozoruhodnému rodu dolnozemských Ambrušovcov. Tým druhým podnetom bola odborná motivácia. Mojim zámerom bolo zadosťučiniť metodickým postupom, ktorých cieľom je zvýrazniť úlohu a význam jednotlivcov a výnimočných osobností v dejinných a kultúrnych procesoch.

Vychádzal som z toho, že jednotlivec je produktom spoločenstva a kultúry, v ktorých sa uskutočňuje jeho život. Typickí jedinci, ktorých sociálni psychológovia označujú pojmom modálne osobnosti, umožňujú objasniť skutočnosti, ktoré inak zostávajú nepochopené. Obzvlášť je významné, ak typickí jedinci aj písomne zaznamenávajú beh udalostí svojho života. Poskytujú možnosť nahliadnuť, ako tie osobnosti vidia samých seba. To umožňuje, v našom prípade prostredníctvom príslušníkov rodu Ambrušovcov, nadobudnúť predstavu, na akých princípoch sa utvárala a potom aj fungovala pre dolnozemské pomery príznačná osobnosť, rodina, gazdovstvo, ako aj celá dedinská pospolitost' v tamojších slovenských ostrovoch.

Učiteľka Anna Ambrušová
pred odchodom do Bulharska (1945)

Literatúra:

- AMBRUŠ, M.: Moja prvá cesta do Československa. Slovenský denník č. 53, 3. marca 1928.
- AMBRUŠ, M.: Zkade ruka, zkade noha. Slovenský denník č. 54, 6. marca 1926.
- AMBRUŠ, M.: Dobre došli. Slovenský denník 3. februára 1929.
- AMBRUŠOVÁ, L.: Na Tôni-puste. In: Ročenka Spolku Slovákov z Bulharska. Bratislava 2001, s. 65–69.
- AMBRUŠOVÁ, L.: Čo rozpráva kronika jednej štátnej slovenskej ľudovej školy na Žitnom ostrove z rokov 1927–28. Slovenské národné noviny 1997, č. 9–10.
- BOTÍK, J.: K metóde analýzy dedinského spoločenstva vo Vojvodine. Slovenský národopis 23, 1975, s. 215–222.
- JANČOVIČ, J.: Navrátilci. Martin 2007.
- JANEČKO, J.: Rodokmeň rodiny Ambrušovej. Rukopisná práca. Nadlak 2006.
- KUKUČKA, J.: Nadlak v procese slovenského osídľovania Dolnej zeme. Nadlak – Bratislava 2003.
- MACHALA, D.: Návrat do Itaky. Bratislava 1998.
- MICHALKO, J.: Naši v Bulharsku. Päťdesiat rokov ich života, práce, piesne a zvykov. Na Myjave 1936.
- PÁLENKÁŠ, J.: Živočíšna výroba a zdravotnícka ochrana domácich zvierat v Petrovci v minulosti a dnes. In: Petrovec, editor S. Boldocký, Báčsky Petrovec 1995.
- SEBERINI, A.: Ďorď Ambruš. Národný hlasník VII., 1874, č. 2.
- SIMON, A.: K niektorým aspektom kolonizácie južného Slovenska v období prvej republiky. Historický časopis 55, 2007, s. 289–307.
- ŠTEFANKO, O.: Ponechodné súvislosti. Nadlak 2004.
- ŠTEFANKO, O.: Pohľadaj korene svoje. Nadlak 1998.
- TOPOLSKÝ, T.: U Ambrušovcov. Slovenský denník 7. januára 1928.
- ZAJAC, D. – HAAN, L.: Dějepis starého i nového Nadlaku. V Sarvaši 1853.

SLOVÁCI Z BULHARSKA V TRNAVE

ZÁKONITOSTI FUNGOVANIA A STABILITY KOMUNITY REEMIGRANTOV Z BULHARSKA V TRNAVE

Miroslava Hlinčíková

Cieľom môjho príspevku je sledovať zákonitosti fungovania a stabilnosti komunity reemigrantov z Bulharska v prostredí „materského“ etnika, a to v jednej z lokalít ich usídlenia – v Trnave. Svojím vlastným terénnym výskumom v tejto lokalite som chcela zistiť, či po vyše päťdesiatich rokoch po reemigrácii možno ešte hovoriť o existencii komunity Slovákov z Bulharska a ich skupinovej identifikácii. Samotný terénny výskum som uskutočňovala v rôznych intervaloch od novembra 2005 do februára 2006 v Trnave.¹

Po viac ako dvestoročnom živote v priestranstve Dolnej zeme a Balkánu Slovákom z Bulharska zasiahla do života „nová realita, ponúkajúca možnosť presídlenia na územie ich „materského“ národa, na Slovensko“. (Paríková, 2001, 45) Túto možnosť využila väčšina z nich (95 %) a Bulharsko postupne vo viacerých vlnách opustilo približne tisíc Slovákov. (Penčev, 2007, 8)

Na území Československa sa Slováci z Bulharska roztrhali do viacerých miest a z pôvodných troch dedín v Bulharsku sa počet prvých miest pobytu presídlencov v Československej republike vyšplhal až na deväťdesiatštyri. Pod hrozbou pomaďarčenia a počeštenia sa reemigranti presídlili z pridelených sídiel do iných miest, snažiac sa tak zoskupiť, a tým vytvoriť viac či menej kompaktné spoločenstvo. Medzi mestá, kde možno nájsť najväčšie zoskupenia Slovákov z Bulharska, patria Bratislava, Trnava a Skalica.

Reemigranti sa na Slovensku ocitli v novom – ekonomicky, sociálne i kultúrne vyspelejšom prostredí, čo sa po čase odzrkadlilo aj v ich celkovom životnom štýle a postupne nastali v ich živote rôzne zmeny – napr. v povolanií – z tradičného roľníckeho na technicky a humanitne orientované profesie, ale aj v otázke vzdelania a zvýšenia úrovne života.

V novom prostredí sa po dlhšom čase začala postupne vytvárať nová „sústava“ lokálnych, príbuzenských a generačných kontaktov, ktoré vyplývali z každodenného styku členov lokálneho spoločenstva novousadených skupín reemigrantov a starousadlíkov. Tieto sa ponúkali nielen v súvislosti s pracovnými aktivitami, sviatočnými príležitosťami, ale aj s obdobím socializácie a životným cyklom jednotlivca počnúc detstvom. (Tamtiež, 191)

Dalo by sa predpokladať, že Slováci z Bulharska počas svojho už vyše päťdesiatročného pobytu a života vo svojej „vlasti predkov“ splynuli s prostredím, v ktorom sa usadili. Avšak opak je pravdou. Proces začlenenia sa minority do majoritnej spoločnosti je veľmi zložitým etnokultúrnym procesom, a to i v prípade, ak ide o etnicky rovnaké spoločenstvá. Aj po vyše polstoročí nemôžeme u Slovákov z Bulharska (vynímajúc generáciu narodenú na Slovensku – pozn. M. H.) konštatovať úplné stotožnenie sa s majoritnou spoločnosťou. Dôležitú úlohu tu zohráva sebadefinovanie skupiny, ako aj jej definovanie z pohľadu majoritnej spoločnosti. Práve tejto problematike sebadefinovania a definovania z pohľadu majority sa budem venovať na nasledujúcich stranách.

Adaptácia reemigrantov na nové sociálne i prírodné prostredie

Najsilnejším putom spájajúcim reemigrantov prichádzajúcich do Československa bol ich spoločný osud, vyplývajúci z ich presídlenia, aj z ich spoločnej minulosti. Tento spoločný údel presídlencov vytváral v komunite Slovákov z Bulharska pocit spolupatričnosti, spájajúci skupinu, ktorá sa ocitla v novom prostredí. Reemigranti si i v tejto pre nich novej situácii uchovávajú svoju identitu a naďalej sa identifikujú ako *Slováci z Bulharska*.

Prvé stretnutie s respondentmi v rámci predvýskumu
za účasti doc. Penčeva z Bulharska

Po príchode na Slovensko sa vo viacerých prípadoch z pohľadu majoritného obyvateľstva dostali reemigranti do postavenia cudzincov a okolie ich často definovalo s Bulharmi. Tento jav je častý v reemigrantských komunitách, ktoré sa od domáceho obyvateľstva síce nelíšia národnostnou príslušnosťou, ale sú charakteristické odlišnými prejavmi v oblasti hmotnej a duchovnej kultúry. Starousadlé obyvateľstvo ich zvyčajne nazýva etnonymom krajiny, z ktorej prišli, pričom vôbec nerozlišuje, či ide v našom prípade o skutočných Bulharov, alebo o slovenských reemigrantov z Bulharska. (Heroldová, 1984, 135–136)

Pomenovanie slovenských reemigrantov Bulharmi im často prischlo natoľko, že i po vyše päťdesiatich rokoch po reemigrácii na Slovensko sú podnes označovaní týmto apelatívom. K tomuto záveru som dospela vlastným pozorovaním a rozhovormi s blízkymi susedmi mojich informátorov, ktorí napriek vzájomným častým susedským kontaktom boli presvedčení o ich bulharskej národnosti. Vyplýva to i z toho, že reemigranti sú vo svojom okolí považovaní za skúsených záhradníkov. Mnohí z nich si na jar sami pripravujú planty rastlín, predávajú ich blízkym susedom alebo niektorí i na trhu. Často aj preto si ich mylne spájajú práve s bulharskými zeleninármi.²

„Tam nás nikto nenazval Bulharmi, ale keď sme prišli do Trnavy, tak áno. Hoci to už boli roky, čo sme z Bulharska odišli. Väčšinou nás volali Bulharmi. Tam sme boli Slováci a tu Bulhari. Pamätám si zo začiatku, keď sme prišli do Trnavy, teda ja keď som zo školy prišla, a keď volačo takto na ulici, tak no tí Bulhari, hentam čo bývajú. My s Bulharmi sme mali akurát to, že sme sa tam narodili a že sme tam bývali. Aj dodnes sa to užíva.“ (A. V., 1938, Ž)

„Nó, tam sme boli Slavončatá a tu sme Bulhari. Zaujímavé, nie? Tu veľa rás povedali: Á, tam je Bulhar.“ (J. T., 1938, M)

Bulharskí Slováci sa v prostredí svojho nového bydliska od pôvodných obyvateľov odlišovali okrem rôznych prvkov materiálnej a duchovnej kultúry najmä rečou. Hovorili síce plynulo po slovensky, ale rozprávali stredoslovenským nárečím, čo je najmä v Trnave,³ kde som uskutočňovala svoj výskum, značne „do uší bijúce“. Často boli preto pôvodnými obyvateľmi označovaní za „Hornákov“.

„My keď sme prišli sem, keď sme išli na úrad si vybavovať, a sme hovorili po slovensky, tak sa šeci čudovali, že jak pekne slovenčinu sme si zachovali, sme bývali toľko rokov v Bulharsku a sme si zachovali tú slovenčinu. Že tak pekne rozprávate po slovensky, ani my tak. Lebo tu je iné nárečie. Takže my sme si tak čisto slovensky vyprávali.“ (M. T., 1922, M).

„Já keď som tú trnavskú slovenčinu počula a zvlášť, keď som nastúpila do práce, ja som gúlala oči. Nešlo mi do hlavy, ako takto môžu rozprávať. Zvykla som si na trnavčinu, ale nedokážem trnavčinou rozprávať. To boli stáročia, v Bulharsku sme to tak mali zakotvené, že tá naša, že to je slovenská reč.“ (A. V., 1938, Ž)

„Keď sme sa my vrátili sem, po vyše dvesto rokoch, späť do vlasti, tak Trnavčania nás považovali za Hornákov, pretože sme mäčkili. A naša slovenčina bola ďaleko krajšia, ako tunajšia.“ (M. B., 1936, M)

Mnoho reemigrantov sa po usadení v Československu snažilo usadiť v jednej lokalite alebo mikroregióne a vytvárať tak viac či menej kompaktné spoločenstvo, spočiatku intenzívne vnímajúce odlúčenie od svojej pôvodnej society, a to napriek skutočnosti dobrovoľného presídlenia. (Paríková, 2001, 16) Avšak „podľa názoru bádateľov, ktorí sledovali proces reemigrácie v českom pohraničí, osídľovanie rovnakých skupín repatriantov v jednej lokalite nedovoľovali ani smernice vypracované presídľovacími orgánmi, ktoré charakterizovala rozpornosť sledovanej „stratégie“ osídľovania nielen českého pohraničia po vysídlených Nemcoch, ale i proces výmeny obyvateľstva. Na jednej strane sa deklarovala snaha podporiť usadzovanie pôvodom totožných skupín, na druhej strane sa tomu bránilo, pretože sa podľa názoru presídľovacích orgánov týmto spomaľoval integračný proces reemigrantov v nových sídlach.“ (Tamtiež, 179)

Napriek týmto faktom sa reemigranti predsa len snažili usídlieť v jednej lokalite. Inak tomu nebolo ani v Trnave,⁴ kde sa reemigranti z Bulharska v novom prostredí, snažili zoskupiť čo najbližšie pri sebe, čo pozitívne vplývalo aj na ich vzájomnú integráciu. Podnes bývajú mnohí z nich v tesnej blízkosti (často i v susedstve) – napr. v trnavskej časti Kopánka, taktiež väčšie zoskupenie reemigrantov nájdeme v okolí ulice Sv. Cyrila a Metoda. Vzápätí po ich presídlení do Trnavy sa susedská výpomoc obmedzovala zväčša len na tunajšiu komunitu Slovákov z Bulharska, čo vyplývalo z prirodzenej previazanosti ich vzájomných vzťahov. Táto vzájomná výpomoc sa využívala najmä pri stavbách domov, o čom svedčia i výpovede mojich informátorov.

Bulharskí Slováci sa venovali tehliarstvu nielen v Bulharsku, ale aj po reemigrácii do Československa. Všetci si svoje domy postavili z tehál, ktoré sami vyrobili na vlastných lisoch. Okrem toho vyrábali takýmto spôsobom aj tehly na objednávku.⁵

„Keď sme začali stavať, dosť nás tu bolo, takže keď sme začali stavať svojpomocne. Ten keď staval alebo robiu, tak sme mu išli pomôcť, keď zas druhý, príklad jako murár, čo boli od nás prišli, murovali. Ja som zas šiel im. Takže svojpomocne sme si veľa pomohli. Lebo keď sme prišli, ani poriadky sme nevedeli, ani hento, ani peňazí nebolo dosť, tak sme si tak svojpomocne.“ (M. T., 1922, M)

„Například môjmu otcovi, keď sme začali stavať dom, ja som vtedy prvý rok nastúpila do zamestnania, tak táto pani Bonová, jej muž môjmu otcovi postavil dom, mu vymuroval. A môj otec, no poviem pravdu, nebolo z čoho, tehly doma sa spravili, bratia pomohli, ale nebolo za čo platiť majstra, aby to vymuroval, alebo aby to spravil. A ten pán Paták prišiel a povedal: „Brat Paľo, spravíme ho, vymurujeme. Ale ja nemám začo. Ale veď dáš, keď budeš mať.“ Aj tak postavil. Každý prišiel do Trnavy z Bulharska, každý staval dom, každý jeden. Boli zvyknutí aj z Bulharska aj tam, keď niekto chcel stavať, tak sa zišli.“ (A. V., 1938, Ž)

Táto vnútorná integrita reemigrantov bola ešte lepšie pozorovateľná v prvých miestach pobytu (Morava, južné Slovensko), v ktorých sa usadili hneď po reemigrácii. Tu boli jednotlivé dediny osídlené navzájom spriaznenými rodinami alebo rodinami, ktoré pochádzali z rovnakej dediny, čo do určitej miery pozitívne ovplyvnilo charakter ich ďalšieho života. V neskorších sídlach, do ktorých patrí i Trnava, sa síce zoskupovali blízke rodiny, ale tu už nebola podstatná ich vzájomná identifikácia podľa dedín, dôležitý bol najmä spoločný bulharský pôvod reemigrantov.

„V Trnave je nás tu dosť z Brašľanici, ale tu nám je to jedno, kto je odkiaľ, my sme šeci z okresu Pleven a šeci sa navzájom poznajú...“ (A. B., 1941, Ž)

Pre ich ďalšiu existenciu a sociálnu adaptáciu bolo nevyhnutným predpokladom postupné hľadanie kontaktu s obklopujúcim prostredím a jeho obyvateľmi, ktoré prirodzene v mnohých situáciách každodenného života, ale aj s ním súvisiacich prejavoch kultúry vnímali – najmä v začiatočnom období – ako odlišné, cudzie. V súčasnosti sa kontakty reemigrantov neobmedzujú len na komunitu Slovákov z Bulharska. Títo sa už včlenili do svojho bezprostredného okolia a sčasti sa adaptovali na nové prostredie.

Vybrané aspekty súčasných identifikačných črt Slovákov z Bulharska

„Vlastné kultúrne tradície a spoločenské normy, ktoré boli z pokolenia na pokolenie odovzdávané, overované a obrusované, sú nielen osvedčeným, ale aj najprirodzenejším kultúrnym imaním, čo sa považovalo za dostatočný dôvod jeho rešpektovania, kontinuálneho uchovávaného a ďalšieho rozvíjania.“ (Botík, 1994, 14–15) Práve hodnôt, ktoré si človek osvojil v mladosti, sa vo všeobecnosti pridržiava celý život.

Objektom môjho záujmu je komunita Slovákov z Bulharska v súčasných podmienkach a jej miera živej alebo latentnej identifikácie sa s hodnotami a kultúrou získanou počas života v Bulharsku. Ako už bolo veľakrát spomínané, kultúra Slovákov z Bulharska niesla ako znaky tradičnej slovenskej kultúry, tak i prvky kultúry bulharskej. Aj po reemigrácii na Slovensko je tento fenomén v kultúre presťahovalcov naďalej prítomný a pozorovateľný, a to vo všetkých stránkach ich osobitej kultúry. Taktiež boli zaujímavé faktory modifikujúce tieto prvky v trvalejšom procese sociálnej interakcie s okolitým starousadlým obyvateľstvom.

Tento jav som sledovala vo všetkých aspektoch ich každodenného života: v strave, jazyku, rodine, pretrvávajúcej ich komunitnej identifikácie, vo vzájomnej komunikácii, vzťahu k Bulharsku.

Otázka manželstva v komunite reemigrantov z Bulharska

O vzájomných intenzívnych a stálych kontaktoch krajanov po reemigrácii svedčia i pretrvávajúce a časté homogénne manželstvá v rámci skupiny Slovákov z Bulharska, a to i v generácii synov a dcér, ktorí sa síce narodili ešte v Bulharsku, ale mladosť

zväčša prežili už na Morave, v Čechách alebo na Slovensku. K mojej vzorke informátorov,⁶ ktorú tvorilo dvadsať respondentov, patria tri manželské páry, v ktorých obaja partneri sú bulharskými Slovákmi. A ďalší traja respondenti (v súčasnosti už so statusom vdovca alebo vdovy), ktorí v takomto zväzku boli.⁷ Etnická, prípadne ešte náboženská homogenita manželov posilňuje jednoznačnosť odovzdávania etnokultúrnych informácií. A to i v prípade reemigrantov.

Táto endogamia v rámci skupiny Slovákov z Bulharska sa však už nepreniesla na generáciu, ktorej členovia sa narodili na Slovensku. V tejto generácii možno konštatovať úplnú integráciu s majoritným obyvateľstvom, keďže práve jej členovia sa dostávali do intenzívnych sociálnych interakcií ako už v škole, tak aj vo svojom okolí. Ich znalosť bulharčiny bola už len ojedinelou, takisto ako aj ich identifikácia so skupinou Slovákov z Bulharska. Uvedomujú si pôvod svojich rodičov, ich záujem o túto otázku je však relatívny a závisí od každého jednotlivca, ako veľmi sa angažuje v tejto komunite.

Vzhľadom k môjmu výskumu je zaujímavý i problém *zmiešaných bulharsko-slovenských manželstiev*, ktoré sú často výrazom pocítovanej kultúrnej blízkosti či vzdialenosti a zároveň indikátorom prípustného prekročenia hraníc skupiny smerom navonok.

Slováci z Bulharska si počas celého svojho pôsobenia na Dolnej zemi zachovali svoju svojbytnosť, etnicitu a národné povedomie i vďaka tomu, že zostali etnicky uzavretou skupinou. Dodržovanie etnickej endogamie im dovoľovala ich početnosť a relatívne kompaktné osídlenie. (Moravcová, 1991, 274) Svadba s Bulharmi bola spočiatku obojstranne neprijateľná. Hlavnou prekážkou bol pocit etnickej odlišnosti a taktiež konfesionálna príslušnosť. Sobášnosť, neprekračujúca rámec etnických skupín, bola akýmsi vnútorným stabilizátorom týchto spoločenstiev a zároveň aj najvýznamnejším činiteľom ich nenarušeného etnického pretrvávania. Dodržiavanie princípov etnickej endogamie bolo dôležitým faktorom a spoločenskou normou udržania vnútornej integrovanosti spoločenstva. Postupne však i táto ich etnická uzavretosť začala byť čím ďalej tým viac priepustnou a postupne sa stali zmiešané manželstvá tolerované aj samou slovenskou komunitou. Svedčia o tom mnohé takéto manželstvá aj vo vzorke mojich respondentov. Štyria z nich sú potomkami takýchto zmiešaných manželstiev a ďalší dvaja takéto manželstvo sami uzavreli.

„No už potom neskôr v mojom veku, už keď som dorastal, tak už sa začínalo to robiť, ale predtým nebolo to velice po vôli rodičom. Zo začiatku to bolo: Bože chráň, keby si bol zobral Bulharku alebo Slovenka išla za Bulhara, ale potom už boli také prípady. Ale väčšinou naše dievčatá sa potom vydávali za Bulharov.“ (J. P., 1933, M)

„Polovičná dedina bola Bulharov, polovica bola Slovákov. Aj Slováci aj Bulhari boli zvedaví, že čo to Miško, akú si našiel, keď mu není dobrá ani jedna zo slovenských rodín. Tak bola celá dedina na nohách, keď ju otec doviedol. Išiel so svojim krstným do tej bulharskej dediny pri Nikopole, dedina Vgbel. Išiel si pre nevestu. To je asi päťdesiat kilometrov od Brašljanici. Ná keď ju doviedol, šeci boli na nohách boli zvedaví, že čo to doviedol jaký zázrak. Povedali šeci, že sa mu nečudujú, že bola krásna.“ (A. B., 1941, Ž)

V zmiešaných manželstvách sa vynára potreba riešiť jazyk a náboženskú príslušnosť detí, dodržiavanie rôznych sviatkov, výročných a rodinných zvykov. V prípade bulharsko-slovenských zmiešaných manželstiev bol zväčša príklon k následnej slovenskej, čiže evanjelickej výchove. Deti z takýchto manželstiev boli vychovávané ako evanjelici, ale mali, samozrejme, poznatky aj z druhej strany. „Etnicky zmiešané manželstvá sú akýmsi katalyzátorom, v ktorom dochádza k stretu dvoch rôznych systémov etnického vedomia. Tento stret dvoch etnických systémov môže viesť k narušeniu alebo úplnej deštrukcii jedného z dvoch etnických vedomí, ktoré sa dostávajú do stretu v rámci zmieša-

ného manželstva, alebo vedie k vytvoreniu tzv. dvojitého etnického vedomia, dvojitej etnickej identity, kde deti pochádzajúce z etnicky zmiešaných manželstiev poznajú kultúru oboch etnických spoločenstiev.“ (Kálavský, 1998, 23)

Komunikačným jazykom v takomto manželstve bol jazyk, ktorým hovorili obaja partneri. Stala sa ním teda poväčšine bulharčina. Postupom času, keď sa slovenčinu naučil i bulharský partner, vo väčšine prípadov následne slovenčina nahradila v domácom styku bulharčinu. Často to záviselo od toho, v ktorej časti dediny (slovenskej alebo bulharskej) sa manželia usadili. Deti z takýchto manželstiev plynulo ovládali bulharský i slovenský jazyk, avšak doma boli vychovávaní zväčša „po slovensky“.

„Keď boli malé deti, keď ešte manželka nerozumela po slovensky, ona im hovorila po bulharsky a ja po slovensky. Mama moja tiež po slovensky vyprávala, preto aj vedeli odmalička aj tak aj tak.“ (J. P., 1932, M)

(Hovorila vaše deti po bulharsky?) *„Rozprávajú po bulharsky. Dcéčka, keď sme sem išli, mala tri a pol roku a syn mau dva a pol mesiaca. Dcéčka už tam vedela rozprávať, lebo moja mama jej rozprávala po slovensky, jej mama, moja manželka po bulharsky, čiže odmalička vedela aj po bulharsky aj po slovensky. Aj syn aj dcéra, obaja píše i čítajú po bulharsky.“* (J. P., 1932, M)

U mnohých potomkov z takýchto zmiešaných manželstiev sa prejavila často dvojitá etnická identita, teda identifikovanie sa ako s Bulharskom, tak aj so Slovenskom. To, že niekto môže byť Slováč, a zároveň môže byť aj Bulharom, už nie je otázka „buď alebo“, ale otázka „aj-aj“. (Göncz, 1998, 20)

„Ja neviem, čo som, či Bulharka, ja som miešanec. Ťažko mi povedať. Asi Slovenkou sa cítim byť, ale zato keď čosi pozerám v televízii a súťažia tam Bulhari, tak držím palce Bulharom aj. Alebo keď niečo o Bulharsku počujem, alebo čítam o Bulharsku, tak to ma zaujme. Vždy ma to zaujme s takým čímisi. Niečo tam asi ostalo. Takže to je, keď človek... to sa nedá. To sa nedá, že by to jednoducho zahodil, jednoducho je to tam čosi z toho Bulharska.“ (M. G., 1943, Ž)

Dvaja respondenti, ktorí sami do takéhoto bulharsko-slovenského manželstva vstúpili a neskôr spolu reemigrovali na Slovensko, vychovávali taktiež svoje deti „po slovensky“, s čím je spojené udržiavanie slovenských zvykov a používanie slovenčiny ako komunikačného jazyka v rodine. Deti sa bulharčinu naučili zväčša v bulharskej rodine, na návštevách príbuzných, na častých dovolenkách v Bulharsku. Avšak ich bilingvismus je už zväčša pasívny, determinovaný jednotlivými pobytmi v Bulharsku, hlavne u príbuzných, prípadne spojený s určitými rodinnými udalosťami.

„Moja manželka sa prispôbila, ešte tam v Bulharsku a tuto keď sme prišli, tak naše sviatky sme svätili slovenské. Spomínala, teraz je tento deň, teraz tento Ivanov deň, Todorov deň, Gergeov deň. Spomínali, ešte aj teraz spomíname. Aj moje deti majú blízki vzťah k Bulharsku. Chodievali s nami každý rok sme chodili. Sami prestali, keď sa vydali oženili. Sem-tam chodia na naše stretnutia teraz.“ (J. P., 1932, M)

Jazyk

Jazyk je prostriedkom komunikácie a sprostredkovateľom etnicko-kultúrnych hodnôt v každom spoločenstve. Je dôležitým faktorom vytvárania etnického vedomia.

Bulharskí Slováci žili v relatívne kompaktnom slovenskom osídlení v Bulharsku, čo im umožňovalo udržať si svoj materinský jazyk, čiže slovenčinu, nielen v ústnom styku pri komunikácii v úzkom rodinnom kruhu. Avšak život po boku väčšinového etnika v spoločnom štátnom útvare so sebou taktiež často – a to aj pri absencii medzi-

etnických konfliktov – prináša rad problémov v praktickom každodennom živote aj v širšom rámci – napr. v súvislosti s nedostatočnou znalosťou štátneho jazyka, alebo so špecifickou formou analfabetizmu – neschopnosť čítať a písať v rodnej reči. (Šatava, 2001, 40) Takémuto stavu v Bulharsku sčasti zabránil vznik slovenských škôl, ktoré sa stali kultúrnym a spoločenským strediskom tamojšej slovenskej minority.

Slováci v Bulharsku hovorili stredoslovenským nárečím novohradsko-hontského typu. V bulharskej enkláve a diaspóre sa ich reč vyvinula v osobitný útvar, ktorý nemá pendant v nijakom nárečí na Slovensku. Jazyk slovenskej menšiny v Bulharsku bol zväčša pod vplyvom západobulharských nárečí a spisovnej bulharčiny. (Blanár, 1994, 17) Tento vplyv zanechal isté charakteristické črty ako v oblasti hláskoslovia, tvaroslovia a syntaxe, tak aj v oblasti slovnej zásoby. (Habovštiak, 1998, 16) Podnes sa v komunite reemigrantov zachovali prvky tohto nárečia a naďalej sú pozorovateľné v ich slovnom prejave.

Všetci moji respondenti považujú slovenčinu za svoj rodný jazyk, ale keďže vyrastali v etnicky zmiešaných obciach, každý z nich hovorí bez väčších problémov i po bulharsky.⁸ Ich dvojazyčnosť nevyhnutne neznamená ich nevyhranené etnické vedomie, ale možno ju považovať za prejav prítomnosti kultúrnych prvkov slovenskej i bulharskej kultúry.

Znalosť ďalšieho jazyka bola v ich mladosti nevyhnutná pre komunikáciu s väčšinovým obyvateľstvom v Bulharsku a tiež v súčasnosti považujú respondenti túto svoju znalosť za prednosť. Často bulharčinu aj po príchode na Slovensko zúročili pri cestách do zahraničia, v práci.

„Takto vám poviem, hovorím slovensky, hovorím bulharsky, rozumiem Poliakovi, nehovorím že teda každé jedno slovo. Srbi nie, ale Chorváti, tí majú takú slovanskejšiu reč by som povedala, dorozumiem sa prasto s tými slovanskými národmi. Stačí, keď viete dve reči, tak sa dohovoria.“ (A. V., 1938, Ž)

Mnohí z respondentov potvrdili svoj hlboký vzťah k bulharčine aj to, že radi využívajú každú možnosť hovoriť po bulharsky.

„Už keď počujem po bulharsky, tak sa prihovorím, aj keď je to niekto len tuná na dovolenke v Trnave a počujem bulharsky rozprávať, tak ja sa prihovorím vždy. Ale takisto s týmito zeleninármi, ktorých som ja predtým nepoznala. Dodnes deň je to, že idem na trh a tam ešte jeden Bulhar z Galanty predáva, ja sa vždy uňho zastavím a sa spolu porozprávame po bulharsky.“ (M. G., 1943, Ž)

Pre mnohých z nich sa dokonca stala bulharčina druhým rodným jazykom, ba dovolím si tvrdiť, že určité pocity, slová sa im lepšie vyjadrujú v bulharčine. Miesto toho, aby na pomenovanie nejakého abstraktného javu použili niekoľko slovenských slov, vyjadria to jedným bulharským slovom.⁹

„Je to môj druhý rodný jazyk. Bulharčina je pre mňa skoro druhý rodný jazyk, pretože keď sme prišli sem do Československa, tak mnoho termínov sme mi používali z bulharčiny. Môžem dodnes povedať, že mám dva rodné jazyky, jeden bulharský a jeden slovenský.“ (M. B., 1936, M)

„Bol predvčerom, minule v piatok, lebo v sobotu, sa pristavil pri mne ten doktor. Ale len tak nafriško. A inokedy sa vedel aj povyprávať so mnou a teraz nič. Nevie, či sú guzni. Či že sa tie schôdzi nerobia.“ (M. U., 1924, Ž)

V rodine, v prípade keď obaja partneri ovládali bulharčinu, používali ju často aj ako tajný jazyk, šifru, keď nechceli, aby im okolie alebo ich deti rozumeli.

„No, keď som chcela mu niečo povedať, aby deti nevedeli, tak som mu povedala po bulharsky. (Manželovi – pozn. aut.) Aj teraz, keď sem príde kamoška velaráz, a príde

mój syn a ona mi chce niečo povedať... Tak ona mi niečo povie po bulharsky a ja jej. A on povie: Zás už vyprávate po bulharsky!" (E. H., 1934, Ž)

Zložitejšia je však problematika používania jazyka, jeho odovzdávania mladším generáciám a schopnosť čítať a písať v bulharčine. Práve písanie a čítanie robí mnohým respondentom v súčasnosti problém. Závisí to často aj od toho, či sú ešte v kontakte s priateľmi alebo rodinou v Bulharsku prostredníctvom korešpondencie. Niektorí z respondentov odoberajú i časopis bulharskej menšiny na Slovensku Roden glas.

V súčasnosti je používanie bulharčiny v komunite bulharských Slovákov obmedzené len na prípadné návštevy Bulharska, telefonáty s rodinou alebo priateľmi v Bulharsku, komunikáciu prostredníctvom korešpondencie. Mnoho z tunajších presídlencov má priateľov i v okruhu trnavských Bulharov. Komunikujú najmä na trhu, prípadne na stretnutiach Kultúrneho zväzu Bulharov a ich priateľov v Trnave. Intenzita týchto kontaktov je individuálna.

„Teraz s jedným bulharským záhradníkom som sa zoznámil, chodí do Trnavy z Galanty. Tak keď idem na rínek, tak debatujem s ním. A keď som išiel so ženou na rínek, tak ja som o polovičku viacej kúpil za tie peňáže, čo ona. Som s tými Bulharmi. Koľko máš detí? No toľko a toľko, na tu máš. Tí trnavskí Bulhari oni ma poznali.“ (J. T., 1938, M)

Schopnosť používať jazyk a hovoriť po bulharsky v súčasnosti som nechala mojim respondentom posúdiť aj prostredníctvom škály, na ktorej mohli známku od 1 po 7 sami ohodnotiť svoju znalosť bulharského jazyka.

Strava

Strava patrí k základným biologickým podmienkam života človeka. Ako každá iná ľudská skúsenosť aj strava je sprostredkovaná a určená kultúrou. Strava v rámci komplexného procesu socio-kultúrneho života spoločenstva vystupuje ako forma spoločenskej činnosti a ako súčasť jeho kultúrneho dedičstva. „Nejde tu však len o holú deskripciu potravín, ktoré sú charakteristické pre konkrétne spoločenstvo alebo dokonca národ, ide predovšetkým o odhalenie korelácií istých znakov výživy s podmienkami života a duchovnými kontextmi skúmaného spoločenstva.“ (Stoličná, 2000, 5)

Na základe môjho výskumu možno jedlá, ktoré si Slováci z Bulharska pripravujú, zaradiť do viacerých skupín: jedlá slovenské, bulharské, ale i zmiešané. Podiel slovenských a bulharských jedál je v jednotlivých rodinách rozdielny a často záleží i od manželského partnera, najmä manželiek, nakoľko sa jednotlivé bulharské jedlá v strave rodiny udomácnili. V bulharskej kulinárskej tradícii ide najmä o preferovanie širokej škály zeleninových jedál, ktoré od nich v Bulharsku preberalo často aj slovenské etnikum.

Miera bulharských jedál v komunite Slovákov z Bulharska je veľká. Mnohí z nich si dokonca podnes niektoré z typických bulharských korenín dopestúvajú sami doma, napr. *čubricu*, *džodžen*, alebo si ich nechávajú doviezť z Bulharska.

Medzi najviac zaužívané bulharské jedlá, ktoré si v jednotlivých rodinách často pripravujú, patria napr. *džuvec*, *bulharská fazuľová polievka*, *tarator*, *čevabčiči*, *sarma*, *banice*, *baklava*, *ljutenica*. Špecialitou bulharskej kuchyne, ktorá sa ujala v každej domácnosti bulharských Slovákov, sú určite opekané, šupky zbavené a nakladané papriky – *pečeni čušky*.

„Alebo papriku v oleji takisto robím, na ten bulharský spôsob. Fazuľovú polievku tú robím zásadne zasmaženú na bulharský spôsob, trošičku zeleninky tam dám. Nevedela by som to tak posúdiť, lebo varím aj slovenskú kapustu, knedlu, a najedia sa chlapci

a hovorím, varím aj takéto originálne bulharské jedlá. Miešam proste. Ťažko je povedať tá kuchyňa lebo tá kuchyňa.“ (A. V., 1938, Ž)

Tieto prvky bulharskej kuchyne sú jednou z mála zložiek, ktoré pretrvávajú aj u mladšej generácie, narodenej už na Slovensku. Často si jednotlivé recepty privlastnili i deti, dokonca vnuci mojich respondentov.

„Muža som Slováka naučila bulharské jedlá jesť. Papriku, čušky pečené, pražené. Keď máme oslavy, tak ja mám jedlo vyhradené, ktoré robím, ktoré Trnaváci nevedia spraviť. Vždy robím sarmu. Nemusím vymýšľať, čo spravíme na oslavu.“ (A. J., 1924, Ž)¹⁰

Kontakt s Bulharskom

Reemigranti ani po príchode na Slovensko nezabudli na Bulharsko. Bulharsko pre nich znamená rodný kraj, miesto, kde vyrástli, mnohí z nich tam vychodili základnú školu, začali pracovať, prípadne si odslúžili vojenskú službu. Mali i majú tam mnoho priateľov, často i rodinu.

Je preto prirodzené, že aj po reemigrácii boli ich návštevy Bulharska časté, v niektorých prípadoch i každoročné. Priala tomu i doba a politika Československej socialistickej republiky. Od polovice päťdesiatych rokov totiž začali byť v rámci medzivládnych dohôd organizované z Československa do Bulharska turistické zájazdy a od polovice šesťdesiatych rokov sa tento štát zaradil k obmedzenému počtu krajín, do ktorých mohli Česi a Slováci voľne cestovať.¹¹ (Rychlík, 2000, 397) To využili práve Slováci z Bulharska na časté návštevy svojich rodných obcí a priateľov, prípadne i rodinných príslušníkov, ktorí zostali žiť v Bulharsku. Takže zostávali s Bulharskom v kontakte i po reemigrácii.

„U tej rodiny sme boli len raz. Ale potom sme sa teda spriatelili cez rodičov s jednými z Burgasu a oni potom chodili k nám, a ich priatelia zase sme sa s nimi. Sme tam mali, dá sa povedať veľmi dobrých priateľov štyri rodiny. Skoro každý rok sme tam chodili. Boli to priatelia, to môžem povedať, lebo keď si aj teraz nedopisujeme. To bolo niečo mimoriadne... Vždy sme tam išli na tri až štyri týždne. A na víkendy, oni zobrali autá a boli sme nielen v tom Burgase, aj na severe a zas až pri tureckých hraniciach. Takže všetky pláže. Sme mali veľký zážitok. Sa o nás bili tí priatelia, že u koho budeme spať.“ (J. B., 1937, M)

Ďalším prostriedkom na udržiavanie kontaktov je korešpondencia, ktorú moji respondenti využívajú najmä v čase sviatkov (Vianoce, Nový rok, Veľká Noc, Baba Marta atď.) Aj v súčasnosti dostávajú z Bulharska na jar už spomínané *martenice*. U respondentov, ktorí majú v Bulharsku rodinu alebo veľmi blízkych priateľov, je časté i telefonické spojenie.

Vzťah k Bulharsku často vyjadrujú aj rozličnými úžitkovými, estetickými a spomienkovými predmetmi, ktoré si odtiaľ priniesli. U každého z nich môžeme nájsť typickú bulharskú keramiku, rôzne textilie a dekorácie, ktoré im každý deň pripomínajú ich rodný kraj.

Istú výpovednú hodnotu o spätosti mojich respondentov s Bulharskom má aj ich kladný vzťah k bulharskej hudbe. Každý z nich má doma hudobné kazety, prípadne kompaktné disky s bulharskou hudbou. Hudba je „nástrojom prežívania niektorých situácií živých v pamäti indivídua a taktó sa zvýrazňuje jej osobitosť.“ (Lackanič, 2003, 58) Bulharskú hudbu často počúvajú aj na ich spoločných stretnutiach, či už Kultúrneho zväzu Bulharov a ich priateľov, alebo na stretnutiach Spolku Slovákov z Bulharska.

„Oni mali takú dosť dobrú hudbu tú tanečnú, až tak za srdce to chytalo. Oni majú slová také, ako by som povedala. Oni chodia sem niekedy, keď Bulhari majú tieto stret-

nutia, tak niekedy zavolajú tých tanečníkov, tí súbory a oni keď začnú spievať, tak tie slová, tie ma dojímajú. To sa ani nedá povedať. Také srdcu blízke.“ (M. T., 1941, Ž)

Vzťah k Bulharsku vyjadruje aj prítomnosť rôznych bulharských artefaktov v byte Slovákov z Bulharska

„Sviatkovanie“

Slováci z Bulharska si počas svojho pobytu na Dolnej zemi, v relatívnej izolácii od svojho materského etnika, vytvorili svojbýtnú kultúru, v ktorej možno badať rôzne archaické prvky slovenskej ľudovej kultúry, ako i rôzne inovácie získané akulturáciou v novom prostredí i vlastným pôsobením.

Reemigráciou do Československa sa im zmenili podmienky ich fungovania. Tí, ktorí opustili Bulharsko v rokoch 1945 až 1949, sa zväčša dostali do novoosídlených osád na Morave a južnom Slovensku. Na južnej Morave reemigranti z Bulharska nevytvorili kompaktné osídlenie (s výnimkou Jevišovky), ale usadzovali sa vo väčších či menších príbuzensky prepojených skupinách. (Navrátilová, 1986, 34)

V novoosídlených dedinách sa dostali do stretu s rôznymi kultúrnymi systémami, jednak s kultúrou majoritného, starousadlého obyvateľstva, jednak s lokálnymi kultúrami ostatných reemigrantov (z Rumunska, zo Srbska, z Maďarska), medzi ktorými boli značné rozdiely v sociálnej a kultúrnej úrovni, v jazyku, v náboženstve, aj v stupni etnického povedomia. Hlavne na Morave bolo možné pozorovať pomalšie vyrovnávanie sa s českým etnikom, obtiažne včleňovanie sa slovenských reemigrantov do spoločenstva ostatných českých skupín obyvateľstva. Po príchode do Československa sa Slováci často zriekali takých obyčajov, ktoré boli domácemu obyvateľstvu cudzie, poznamenané vplyvom iného etnika, prípadne vplyvom iného náboženstva a majúce magicko-religiózne charakter. U Slovákov z Bulharska to bolo napríklad polazovanie.¹²

„Voľakedy bývalo zvykom, že sa chodilo vinšovať o polnoci, na ten Štedrý večer u nás evanjelikov sa nechodí do kostola, ale chodievalo sa spievať pod okná. A tieto zvyky, si predstavte sa dodržiavali aj v Tekovských Lužanoch, kým sme boli. V Trnave nie,

pretože tuto Trnava, to nebolo zvykom. A keď niektorí naši išli, tu sa potom začali smiať alebo ohovárať, keď si išli jeden druhému.“ (A. V., 1938, Ž)

Väčšina Slovákov z Bulharska však oblasti ich prvého usídlenia opustila. Z dedín sa presunuli zväčša do slovenských miest (Bratislava, Trnava, Skalica, Komárno). Tento proces prechodu z rurálneho prostredia vidieka do urbánneho prostredia miest niesol so sebou i ďalšie zmeny v tradičnom živote Slovákov z Bulharska. V mestách im nebolo umožnené žiť spolu v jednej štvrti v hojnejšom počte, z tohto dôvodu nemohli už tak intenzívne praktizovať jednotlivé zvyky a obyčaje a manifestovať tak špecifiká vlastnej kultúry. Ale k tomuto vývoju sa pripájal všeobecný trend v mestách, urbánny rozvoj, ale i zmena v charaktere zamestnania v nasledujúcich generáciách (súviselo to často aj so zvýšením vzdelanosti). Kým pretrváva vidiecky spôsob života, kým ho ľudia neopúšťajú, ľahko si zachovávajú svoj jazyk i svoju osobitú kultúru. Ale len čo sa začne dvíhať kultúrna úroveň a začne sa príliv obyvateľstva do mesta, čoraz ťažšie si uchováваме jazyk a na neho nadväzujúcu kultúru, pritom sú to často práve tieto prvky, ktoré upevňujú vedomie identity. (Göncz, 1998, 20)

Najrýchlejším zmenám prirodzene podliehali výročné obyčaje, ktoré boli verejné a vyžadovali aspoň pasívnu účasť ostatného dedinského kolektívu. Naopak obyčaje späté s rodinným životom boli poznamenané väčšou mierou tradicionalizmu a udržiavali si rysy, ktoré možno považovať za etnodiferenčné – najmä v svadobnom obrade.

Ako Navrátilová vo svojom príspevku¹³ píše, na Morave sa až do konca päťdesiatych rokov (miestami až do polovice šesťdesiatych rokov) u Slovákov z Bulharska udržiavali tradičné formy pozývania svadobných hostí na svadbu formou obchôdzok, typické formy lúčenia sa so slobodou (u Slovákov z Bulharska nevesta spievala pieseň „na kašu“), ale i celková organizácia veľkolepých svadiieb „pod šiatrom“. Ústup niektorých zvykov, ktoré si reemigranti priniesli so sebou a ktoré niesli jasné znaky cudzieho etnika, boli postupom času zatlačené do úzadia. K takýmto patrí aj únos nevesty ženíchom ešte pred svadobným obradom (ešte v šesťdesiatych rokoch rozšírený u Slovákov z Bulharska v Jevišovke – pozn. M. H.).

Napriek rozmanitým zmenám v živote reemigrantov a postupujúcemu času môžem konštatovať, že v rodinách reemigrantov naďalej pretrvávajú niektoré im vlastné zvyky. Mladá generácia, ktorej väzby na tradície sú už slabšie, nevykazuje takú znakovosť ako staršie generácie. Práve tie sa stali zdrojom „starodávnych obyčajov“ zdedených po predkoch. V mnohých rodinách sa preto i dodnes udržujú staré svadobné vinše či piesne. Je taktiež bežné na svadby pozývať i bulharské ľudové hudby, prípadne zaspievať si bulharské piesne.

„Aj keď sa môj najstarší syn ženil, tak sme mali návštevu z Bulharska. Bulharky prišli tri. A oni potom robili ten zvyk po bulharsky. Druhý den po svadbe robili ohen a to sa preskakovalo, nevesta. Taký zvyk, sme také zážitky robili, čo Bulhari.“ (E. H., 1934, Ž)

Príležitosti na stretávania

Trnavská komunita bulharských Slovákov je špecifická svojou silnou súdržnosťou, ktorá v žiadnom z iných sídiel reemigrantov z Bulharska na Slovensku nemá obdobu (nedosahuje túto úroveň). Slováci z Bulharska v Trnave o sebe veľmi dobre navzájom vedia, poznajú sa a, samozrejme, sa medzi sebou často navštevujú. Stretávajú sa nielen raz do roka na stretnutiach organizovaných Spolkom Slovákov z Bulharska v Bratislave, ale vo veľkom počte sa zúčastňujú i stretnutí organizovaných Kultúrnym zväzom Bulharov a ich priateľov „Christo Botev“ v Trnave.¹⁴

Väčšinu účastníkov akcií trnavskej pobočky Kultúrneho zväzu Bulharov a ich priateľov tvoria práve bulharskí Slováci, ktorí sú vo väčšinovom zastúpení i vo výbore trnavského zväzu. V rámci zväzu sa počas roka organizuje niekoľko spoločných stretnutí vždy v niektorej z trnavských reštaurácií. Menovite je to v marci pri príležitosti oslobodenia Bulharska spod tureckej nadvlády, kedy si zároveň účastníci pripomínajú i jarný bulharský zvyk Baba Marta a navzájom sa obdarúvajú martenicami. Ďalšie stretnutie sa koná v máji pri príležitosti sviatku Cyrila a Metoda (v Bulharsku sa oslavuje v máji, a nie v júni ako na Slovensku) a v júni, kedy chodia spoločne klásť vence do Hronského Beňadiku, kde sú pochovaní štyria bulharskí študenti, ktorí zahynuli počas 2. svetovej vojny na Slovensku. Posledné stretnutie v roku býva v decembri na Mikuláša. Na tomto stretnutí sa zhrnie pôsobenie zväzu v predchádzajúcom roku. Pred každým stretnutím sa schádza i výbor trnavského zväzu, aby zariadil všetko potrebné na pripravované stretnutie.

Stretnutie Kultúrneho zväzu Bulharov a ich priateľov „Christo Botev“ v Trnave pri príležitosti sviatku sv. Cyrila a Metoda (28. máj 2005)

Stretnutie Kultúrneho zväzu „Christo Botev“ v Trnave pri príležitosti „Oslobodenia Bulharska spod tureckej nadvlády“, spojené s oslavou bulharského jarného zvyku „Baba Marta“ (4. marec 2006)

Súčasťou každého zo stretnutí je príhovor predsedníčky trnavskej pobočky zväzu, príhovor hlavného predsedu Kultúrneho zväzu Bulharov a ich priateľov, pripomenutie si jednotlivých sviatkov a udalostí, pri príležitosti ktorých sa dané stretnutie koná. Po oficiálnej časti nasleduje voľná zábava. Tak ako i na stretnutia organizované Spolkom Slovákov z Bulharska prinesie skoro každá rodina zákusky a tradičné slovenské i bulharské jedlá a nápoje (banice, nakladanú zeleninu, rakiju), ani na týchto trnavských stretnutiach nie je to inak. Bolo zvykom pozývať na stretnutia i bulharské tanečné alebo spevácke súbory, ale v súčasnosti, najmä z finančných dôvodov (80 % účastníkov stretnutí sú dôchodcovia) túto časť programu vyplňa reprodukováná hudba.

„Starší ľudia, povedzme trochu mladší ako moji rodičia, vždy to je ich, aj keď prídu z Bulharska spevokoly, alebo tí tanečníci, oni proste v tom vyrástli, či už tie bulharské tance ľudové, to choro alebo tá račenica, to je, vyrástli v tom a ich to priťahuje. Je im to, nepoviem že materské, ale je im to strašne blízke... to ste mali vidieť tie stareňky o paličke chodí, ale jak zahráli to choro, už tam boli šetky. Čo jak chudiatko dropčila. To je ich detstvo by som povedala.“ (A. V., 1938, Ž)

Blízky vzťah k Bulharsku manifestujú na stretnutiach aj tancovaním tradičného bulharského „chora“

Na stretnutiach sa rozpráva po slovensky, ale často počuť i bulharské prípitky, často sa spoločne spievajú bulharské piesne a tancuje choro.

„Máme z toho takú pasiú, že sa zhovárame, prehovoríme dačo aj po bulharsky. Spomíname si no. Ale väčšinou slovensky.“ (J. P., 1932, M)

Stretnutia Zväzu Bulharov a ich priateľov majú v Trnave dlhú tradíciu. Spočiatku ich organizovali jednotlivci, Bulhari žijúci v Trnave, bez zastrešenia akéhokoľvek spolku či organizácie. Po reemigrácii Slovákov z Bulharska sa stali tieto stretnutia príležitosťou na vzájomné spoznávanie a zblížovanie.

Pri príležitosti sviatku „Baba Marta“ dostal každý z prítomných červeno-bielu „martenicu“ ako bulharský symbol jari

Ďalšou príležitosťou na stretávanie sú stretnutia Spolku Slovákov z Bulharska, ktoré sa konajú raz do roka v Bratislave. Na tieto stretnutia chodia hojne i bulharskí Slováci z Trnavy. Pri tejto príležitosti sa v Trnave objedná autobus, ktorý zabezpečuje odvoz tunajších Slovákov z Bulharska do Bratislavy. Tieto stretnutia sú pre nich veľmi dôležité, keďže práve na nich sa môžu opäť stretnúť so svojimi rodákmi a zaspomínať si na svoju mladosť v Bulharsku. Ako som už spomenula, trnavská komunita sa na nich zúčastňuje vo veľkom počte. Dôvodom neúčasti sú hlavne zdravotné alebo finančné

problémy. Spolok organizuje domáce a zahraničné zájazdy na miesta späté so životom bulharských Slovákov. V roku 1995¹⁵ a v roku 2004 boli zorganizované zájazdy do Bulharska, najmä do troch rodných obcí bulharských Slovákov: Gorna Mitropolija, Podem a Brašljanica.

„Bol tam predseda národného výboru, boli tam šecy učiteľky, šeci úradníci z národného domu, čo je jako obština, my sme hovorili tomu. To šecko tam bolo, spevu, krik šťastný. A keď sme išli prvý raz, tak sme pred dedinou postáli celý autobus, vytýčili sme slovenskú zástavu, aj bulharskú a spredu a húkačka cez celú dedinu húkala. A pri národnom výbore nás šeci čakali, keď sme vystúpili, no to ste mali vidieť. To bolo obímania, to bolo radosti. To bolo no strašné voľačo. Celá dedina tam čakala. Takto keď človek vypráva, keby ste tam išli, videli by ste. Aby ste videli, jak sa bavíme my – po bulharsky.“ (M. T., 1922, M)

Miestom stretávania je i evanjelický kostol v Trnave, kde sa krajanovia schádzali každú nedeľu. Práve tu sa vytváral priestor na vzájomnú komunikáciu a integráciu prisídlencov po príchode na Slovensko. V súčasnosti sa však pre pokročilý vek a časté zdravotné ťažkosti na tomto nedeľnom stretávaní zúčastňuje už len malá časť z miestnej komunity Slovákov z Bulharska.

V neposlednom rade sú to individuálne návštevy a stretnutia (svadby, rodinné oslavy, pohreby).

„To je aspoň pre mňa je to velice vzácne, keď sa stretnem s volakým krajanom a verím, že aj pre ostatných. Stretávame sa, vyprávame si, píšeme si, čo je nového, šetko, dozvedáme sa jeden od druhého, kto čo vie.“ (J. P., 1932, M)

„Navštevujeme sa, áno. Nie je to už také časté, aké to bolo volakedy, ale keď sa stretneme v Tesku alebo v meste. Tie stretávky teraz, každý už má svoje... jednoducho tie návštevy boli také pravidelné, skoro denné by som povedal. Nebola televízia, nebolo nič, tak jako sa takto stretávali. Bolo to také trošku inakšie.“ (J. B., 1937, M)

Záver

V súčasnosti sú už Slováci z Bulharska zväčša stotožnení so životom na Slovensku, avšak ešte stále pociťujú veľmi silný vzťah k Bulharsku, k svojej vlasti, rodisku, na ktoré sa u nich objavujú často idealizujúce spomienky. A to nielen na samotnú krajinu, ale i na ľudí – Bulharov, s ktorými si tam mnohé roky bez konfliktov spolunažívali. Dovolila som si preto ponechať záver môjho príspevku najmä samotným výpovediam mojich informátorov o ich vzťahu k Bulharsku a k Slovensku. Považujem ich za veľmi výstižné a charakteristické v spojitosti so *Slovákmi z Bulharska*.

„Bulharsko no jako vám poviem. Spomienky mám dobré aj z Bulharska, tam som sa narodil, tam som žil. Jednaké by som povedal. To je môj rodný kraj tam, tuto je jako vám poviem. Cítim sa Slovákom, som na Slovensku, aj som sa žiadal sem sa vrátiť na Slovensko, ale rodný kraj mi je tam. Tam som sa narodil. Takže aj na to Bulharsko, jako vám poviem. Spomínam si no. Spomínam si hodne...“ (J. P., 1932, M)

„Ako otčina. Zem, z ktorej pochádzam, uctievali sme si ju. Korene sú slovenské, lebo národnosť je podľa rodičov. Tam mám sympatie, je mi to rodisko, tam som sa narodil, tam som vyrastal, ale predsa som Slováč. Keby nám nebolo umožnené, tak tam ostaneme.“ (J. T., 1938, M)

(Čo pre vás znamenalo Slovensko pred reemigráciou?) „Dovtedy než sme sem prišli, nič pre mňa neznamenal. Absolútne nič. Mne to nič nehovorilo, vedela som, že tu máme rodinu. Lebo tí, čo odišli, išli v štyridsiatom ôsmom. Babka s dedkom tu boli. Mne

to nič nehovorilo. Aj keď sme už mali všetky papiere vybavené, že ideme na Slovensko, tak mi tak bolo ľúto, keď som sa lúčila so všetkými. Sme odchádzali s tým, že sa už nevrátim. Tak mi bolo ľúto... Aj prvá cesta keď som sa tam po štyroch alebo po koľkých rokoch vracala späť na prázdniny do Bulharska. Tak som sa rozplakala, keď som vchádzala do tej dediny. Tak mi normálne začali slzy tiecť, do plaču mi bolo. Takže ono to nedá sa zabudnúť. Predsa len to detstvo, to je to najkrajšie...“ (M. G., 1943, Ž)

Chcela by som týmto vyjadriť veľkú vďaku všetkým mojim informátorom za ich ochotu a čas, ktorý mi venovali, pretože bez nich by nemohol vzniknúť tento článok. Ďakujem im za poskytnutie veľmi cenných výpovedí – a to konkrétne pani Anne Borovanovej, Jánovi Patákovi, Jánovi Puškárovi, Milke Třískovej, Anne Vatevovej, Pavolovi Botíkovi, manželom Topolským, Jurajovi Tisovskému, Emílii Holíkovej, Ružene Vagovej, manželom Štrbkovým, Jánovi Balážovi, Márii Gažovej, manželom Vagovým, Michalovi Botíkovi a Michalovi Balážovi.

Poznámky:

- ¹ Vzorku môjho výskumu tvorilo dvadsať informátorov. Ich výpovede uvádzam v kurzíve, za výpoveďou nasledujú v zátvorkách iniciály mena informátora/informátorky, rok narodenia a pohlavie (M – muž, Ž – žena).
- ² Bulharskí zeleninári – príslušníci bulharskej národnosti na Slovensku, zaoberajúci sa produkciou a predajom zeleniny. Na územie Slovenska prichádzali koncom 19. storočia a v medzivojnovom období 20. storočia. Usadzovali sa najmä v mestách s podmienkami na pestovanie a odbyt zeleniny. (ELKS – 1. zv., 1995, 51)
Problematikou bulharských zeleninárov sa zaoberalo mnoho slovenských, českých a bulharských vedcov – Podolák, Moravcová, Gardev. V posledných rokoch sa uskutočnil spoločný bulharsko-slovenský projekt na výskum Bulharov na Slovensku, ktorého výsledkom je i vydanie dvoch kníh: *Balgari v Slovákija – etnokulturní charakteristiky a vzajmodeistvija. Tereno izsledvane. Sofija: 2005. Bulhari na Slovensku – etnokultúrne charakteristiky a súvislosti. Štúdie. Bratislava: 2006.* (Za tieto informácie vďačím V. Penčevovi.)
- ³ Trnavské nárečie sa vyznačuje svojou mimoriadnou tvrdosťou. (pozn. M.H.)
- ⁴ Podľa posledného prieskumu J. Ďuriša v roku 1994, ktorý sa uskutočnil prostredníctvom dotazníkov, v Trnave žilo 83 Slovákov z Bulharska.
- ⁵ Pozri bližšie: Botík, 2001, s. 6–14.
- ⁶ Juraj Ďuriš vo svojej práci *Niektoré demografické a vzdelávacie poznatky o Slovákoch presídlených do Bulharska* (Bratislava, 1994) skúmanú vzorku bulharských Slovákov rozdelil do generačných skupín podľa rokov narodenia.
Generačná skupina / narození v roku: Starí otcovia / do roku 1900
Otcovia / 1901–1920
Synovia / 1921–1940
Vnuci / 1941 a nasledovníci
- ⁷ Z deviatich prípadov sa v siedmich manželia zosobášili na Morave po reemigrácii, v jednom prípade v Bulharsku, ale tesne pred reemigráciou, a v druhom prípade bola svadba v Trnave (tu išlo o druhé manželstvo u oboch partnerov – po ovdovení).
- ⁸ Tomu, aby bulharčinu nezabudli ani po návrate na Slovensko, priali aj politické podmienky v Československu, keď bolo veľmi časté tráviť dovolenky práve v Bulharsku, kde svoju znalosť bulharčiny mohli využívať a voči iným mali tým výhodu. (pozn. M. H.)

- ⁹ K tejto myšlienke ma priviedla Mgr. Lenka Juhásová, ktorá daný jav presne pomenovala *jazykovou ekonómiou*. (pozn. M. H.)
- ¹⁰ Z archívu Mgr. Lenky Majchrákovéj.
- ¹¹ O vzťahoch Československa s Bulharskom pozri bližšie: Rychlík, J. a kol.: *Nástin česko-slovensko-bulharských vzťahů*. In: *Dejiny Bulharska*, Nakladatelství Lidové noviny, Praha, 2000, s. 380–398.
- ¹² Polazovanie (podlazič) – predvianočná alebo vianočná obchôdzka polazníkov – malých chlapcov a mládencov s vinšom na Ondreja, Luciu, Štedrý deň, Božie narodenie, Nový rok. Polazovanie malo pôvodne magickú, ochrannú a prosperitnú funkciu, ako to dosvedčuje samotný termín polazovať (t. j. priniesť šťastie). (ELKS – 2. zv., 1995, 59)
- ¹³ Pozri bližšie: Navrátilová, 1986, 44–45.
- ¹⁴ Kultúrny zväz Bulharov a ich priateľov na Slovensku „Christo Botev“ je dobrovoľné združenie občanov Slovenska bulharskej národnosti, bulharských občanov s trvalým pobytom na území Slovenska a priateľov bulharského národa spomedzi občanov Slovenskej republiky. Zväz svoju činnosť propaguje v časopise „Roden glas“, v médiách a na kultúrno-spoločenských akciách, výstavách a vystúpeniach tanečných a hudobných skupín. Organizuje výlety, zábavy, posedenia pre svojich členov a priateľov zväzu. Pôsobnosť KZBS je na celom území Slovenskej republiky. Sídlo zväzu a jeho ústredného orgánu je v Bratislave. (www.kulturnecentrum.sk)
- ¹⁵ O návšteve „rodných obcí“ v roku 1995 pozri bližšie: Kabzáni, M.: *Na návšteve po rokoch*. In: *Ročenka Spolku Slovákov z Bulharska*. Bratislava: Spolok Slovákov z Bulharska, 1997, s. 71–74.

Použitá literatúra:

- BLANÁR, V.: *Jazyk slovenskej menšiny v Bulharsku zo sociolingvistického hľadiska*. In: *Ročenka Spolku Slovákov z Bulharska*. Bratislava: Spolok Slovákov z Bulharska, 1994, s. 17–23.
- BOTÍK, J.: *Slováci v Bulharsku*. Bratislava: Slovenské národné múzeum, 1994.
- BOTÍK, J.: *Tehliarstvo u bulharských Slovákov*. In: *Ročenka Spolku Slovákov z Bulharska*. Bratislava: Spolok Slovákov z Bulharska, 2001, s. 6–14.
- ĎURIŠ, J.: *Niektoré demografické a vzdelávacie poznatky o Slovákoch presídlených z Bulharska*. Bratislava, 1994.
- ENCYKLOPÉDIA LUDOVEJ KULTÚRY SLOVENSKA I, Bratislava: Veda, 1995.
- GÖNCZ, A.: *Dvojitá identita*. In: *OS*. 1998, č. 9, s. 20.
- HABOVŠTIK, A.: *Krátky slovník nárečia slovenského Gornomitropolského*. Bratislava: Print – servis, 1998.
- HEROLDOVÁ, I.: *Novoosídleňská vesnice*. In: *Český lid*. roč. 71, 1984, č. 3, s. 135–136.
- KÁLAVSKÝ, M.: *Jazyk a etnická totožnosť v zmiešanom prostredí*. In: *Národopisný zborník*¹². Martin: NEOPRINT, 1998, s.23–37.
- LACKANIČ, P.: *Súčasné rodinné a sociálne vzťahy Bulharov na Slovensku (na príklade malej bulharskej komunity v Prešove)*. Trnava: FF UCM, 2003. 70 s. Diplomová práca.
- MORAVCOVÁ, D.: *Proměny kritérií výběru manželského partnera u rudohorských Slováků v českém pohraničí*. In: *Slovenský národopis*. roč. 39, 1991, č. 3–4, s. 274.
- NAVRÁTILOVÁ, A.: *Obřad a obyčej v procesu společenské a kulturní integrace novoosídlenců*. In: *Etnické procesy v nově osídlených oblastech na Moravě*. Brno: Ústav lidového umění ve Strážnici, 1986, s. 33–49.

- PARÍKOVÁ, M.: Reemigrácia Slovákov z Maďarska v rokoch 1946-48. Etnokultúrne a sociálne procesy. Bratislava: STIMUL, 2001.
- PENČEV, V: Paradoxy a (ne)paradoxy, alebo o komunite bulharských Slovákov. In: Slovenský národopis. 2006, (v tlači).
- RYCHLÍK, J. a kol.: Dejiny Bulharska. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2000.
- STOLIČNÁ, R.: Tradičná strava Slovenska. Bratislava: Veda, 2000, s. 5-6.
- ŠATAVA, L.: Jazyk a identita etnických menšín. Možnosti zachování a revitalizace. Praha: Cargo Publishers o. s., 2001.

Účastníci IX. stretnutia Spolku Slovákov z Bulharska (Trnava 1997)

PRÍCHODY A ODCHODY

(K POHNUTÝM OSUDOM POTOMKOV MICHALA LOVCIHO)

Štefan Zelenák

Pri príležitosti návratu Čechov a Slovákov do vlasti svojich predkov z Dolnej zeme, zo širšieho európskeho zahraničia i z ďalších krajín sme už niekoľkokrát pri rôznych príležitostiach, venovaných reemigrácii, zdôraznili, že príchod do vlasti treba chápať ako proces a nielen ako krátkodobý akt vyvolaný čo ako razantnými rozhodnutiami.

Štefan Lovci (1884–1964) – legionár

Štefan Lovci a Zuzana rod. Štrbková
a ženíchova matka

Slováci a Česi hneď po vzniku Československej republiky hľadali cesty, ako sa čo najskôr presídlit' do nového štátu. Nádeje vkladali nielen do nového demokratického politického systému a významných spoločenských zmien, ale aj do proklamovanej, spočiatku veľkoryso koncipovanej pozemkovej reformy,¹ ktorej podmienky, a hlavne jej realizácia, mnohých našich krajanov odradila,² a tak sa domov vrátilo len niekoľko desiatok rodín z vtedajšej Juhoslávie, Maďarska, Rumunska a Bulharska (väčší počet krajanov sa vrátil z Rakúska).

Životné osudy prisťahovalcov z Bulharska nie sú zatiaľ podrobnejšie podchytené (v predchádzajúcich ročenkách sme venovali zatiaľ pozornosť osudom štyroch bratov Ambrušovcov, ktorí sa v roku 1926 usadili na majeri Tôň pusta). V našom príspevku pokúsime sa „rekonštruovať“ životný príbeh Ondreja Lovciho a jeho potomkov, ktorí sa na Slovensko presťahovali v roku 1922.³

Štefan Lovci (1884–1964)

A možno práve v tejto chvíli nám prichodí čo-to povedať o Ondrejovi Lovcim, synovi Michala Lovciho.⁴ Najmladší syn Ondrej sa narodil v Pitvaroši roku 1855. Malý Ondrej nemal ani rok, keď mu zomrela matka, a tak sa o jeho výchovu staral najstarší brat Michal.⁵ Ondrej sa žení a berie si dievku z Nadlaku Máriu (nar. 1858), rod. Hajkovu. Mária bola jednou z piatich dcér Štefana Hajku, nadlackého „henteša“, a matka Alžbeta pochádzala z rodiny Ponických.⁶ Ondrej svoju manželku odvádza do Pitvaroša.

Náš príbeh o prisťahovalcoch do novozałożeného štátu sa vlastne začína až teraz. Ondrej a Mária vychovali dvoch synov: Jána (nar. 1882) a Štefana (nar. 1884). Obidvaja sa narodili v Pitvaroši. Celá rodina Ondreja Lovciho sa v roku 1899 presťahovala do Gornej Mitropolije v Bulharsku, kde už žilo niekoľko desiatok slovenských rodín (sfahovanie z Dolnej zeme do Bulharska sa začalo v roku 1884). Zrejme celá rodina na miesto svojho prvého usídlenia v Bulharsku nespomínala v dobrom.⁷ Ondrej Lovci sa dopočul, že na štátnych pozem-

koch (Gladno pole neďaleko Nikopolu) sa zakladá nová osada – Vojvodovo.⁸ A tak Ondrej Lovci, sklamaný „neprijemnou príhodou“ v Gornej Mitropoliji, hľadá nové možnosti v práve vznikajúcej obci, v ktorej postupne žili Česi, Slováci, Bulhari a Srbi. Novoosadníci dostali pozemky pod dom, dvor, záhradu a dvadsať dekárov zeme na dospelých členov rodiny. Ján sa čoskoro oženil s Rozáliou Hruzovou (Češka z Vojvodova) a už roku 1904 sa im narodí dcéra Mária. Druhý syn Štefan (nar. 1884) sa oženil so Zuzanou Štrbkovou, narodenou v Pitvaroši (1886).⁹

V roku 1922 (?) sa Ondrej Lovci so svojou už početnou rodinou presťahoval do Československa. Tu naše rozprávanie musíme trochu „prijbrzdíť“.

Ešte pred vypuknutím prvej veľkej svetovej vojny (1912 alebo začiatkom roku 1913) sa syn Štefan vybral na zárobky do USA. Nádej sa, že zarobí peniaze a vráti sa domov prikúpiť niekoľko dekárov zeme. No jeho úmysly, plány a nádeje sa nakoniec uberali po iných cestách. Vypukla prvá svetová vojna a Štefan, tak ako tisíce ďalších Čechov a Slovákov, vstupuje do formujúcich sa amerických jednotiek, ktoré nakoniec boli presunuté a aktívne vstúpili do niekoľkých rozhodujúcich vojenských operácií v Európe (Francúzsko, Taliansko).

Keď sa vo Francúzsku začali formovať československé légie (československé zahraničné vojsko) Štefan, tak ako mnohí, vystupuje z americkej armády a zaradí sa do československého zahraničného vojska – československých légii. Príde – po skončení vojny – do Československa a keď sa trochu zorientoval v možnostiach, ktoré nový štát vytvára pre účastníkov zahraničného odboja, napíše manželke, odkáže otcovi a bratovi Jánovi, aby čo najskôr popredali aj to málo, čo ešte majú a prišli za ním. Medzitým sa

Štefan usiluje získať pôdu pre seba, brata a Štrbkovcov. Po príchode rodiny a príbuzných pokúšajú sa nájsť šťastie v novozaloženej kolónii Miloslavov, no čoskoro Ondrej Lovci so synmi, s rodinami a s rodinou Ondreja Štrbku zakladajú novú – kolóniu – Blahová.¹⁰

Po prekonaní „zakladateľských“ ťažkostí, po zmiernení dopadov veľkej hospodárskej krízy a slubnom hospodárskom rozmachu v tridsiatych rokoch začína sa veľmi ťažké obdobie. Kruté dôsledky Viedenskej arbitráže, hľadanie nového bydlia, hľadanie práce, to všetko boli problémy, ktoré kruto doľahli na Čechov, Slovákov, legionárov¹¹ i mnohých Maďarov po okupácii južného Slovenska horthyovským Maďarskom.

Ondrej Štrbka s rodinou a príbuznými (Vojvodovo)

Aj naši krajanovia, podobne ako reemigranti z iných krajín, kolonisti, Slováci i Česi museli opustiť svoje domovy, majetky a hľadať uplatnenie inde, v zložitých pomeroch, bez väčšej pomoci štátnych orgánov. Až do konca vojny im prichodilo trápiť sa v „improvizovanom živorení“.

Rodina Štefana Lovciho sa nakoniec usadila v Dolných Orešanoch, kde zomrela aj stará mama Mária (1940). Pochovali ich v Trnave na evanjelickom cintoríne. Starý otec Štefan zomrel v roku 1931 v Blahovej.

Ján Lovci (nar. 1912 roku), syn Štefana Lovciho, sa v Dolných Orešanoch aj „oženil a berie si za manželku Zuzanu Sabovú z Kysáča. Dcéra Ľubica sa im narodí 13. 3. 1944 v Orešanoch a druhá dcéra Drahomíra sa narodila 22. 6. 1945 už po návrate do Blahovej a 25. 7. 1966 sa narodí syn Dušan.“ Tolko J. Lovci vo svojej „Ságe...“.

Dcéra Ľubica sa v roku 1965 vydala za Karola Kondráta, Drahomíra o rok neskôr za Alexandra Mésaroša a syn Dušan sa v roku 1973 oženil s Magdalénou Begiovou.

Štefan Lovci s matkou Máriou (rod. Hajkovou), s manželkou Zuzanou.
Zľava syn Štefan s manželkou; vpravo syn Ján.
(v pozadí dom Štefana Lovciho, Blahová)

Rozvetvenej rodine po návrate na svoje majetky prichodilo prežiť zložité roky hospodárskej konsolidácie v rokoch 1945–1948 a po „víťaznom“ februári prišlo tvrdé obdobie kolektivizácie poľnohospodárstva so všetkými začiatocnými negatívnymi dopadmi na život roľníkov a dedinského spoločenstva v širokom význame tohto slova. Všetky negatívne dopady postihli aj kolonistov, a teda aj našich krajanov.

Po radikálnych systémových zmenách v celej spoločnosti všeobecne a na slovenskej dedine osobitne v deväťdesiatych rokoch 20. storočia aj účastníci nášho „príbehu“ sa snažili chytiť „druhý dych“, no pokračovať vo „voľnom rozprávaní“ o „ságe“ jedného rodu by znamenalo začať „rozprávku“ od nového začiatku, možno trochu inak, možno máličko aj o inom, aj roly „hrdinov“ príbehu by bolo treba „preobsadiť“, okolnosti i miesta „príbehu“ by už boli iné.

No ako všetci tak aj autor je presvedčený, že aj to málo, čo sa mu podarilo „zrekonštruovať“, môže pomôcť aj nám reemigrantom z Bulharska, teda aj potomkom rodu M. Lovciho,¹² bližšie poznať našu minulosť, aby sme lepšie pochopili prítomnosť a nebáli sa toho, čo príde. Útržky zo zložitých osudov rodu M. Lovciho dopĺňajú obraz¹³ aj nášho života a práce „tam i tu“, hovorili sme o príchodoch a odchodoch, o hľadaní bydlia i jeho opúšťaní, o živote „tam i tu“, o reemigrácii (o jej začiatkoch), o živote aký bol, ale aj o tom, aký mohol byť.

Poznámky:

- ¹ „Československá revoluce stojí na třech pilířích, jenž byly státní převrat, pozemková reforma a přijetí ústavy.“ Podrobnější Peroutka, F.: Budování státu. I. II. Praha, Academia, 2003, s. 551.
- ² Najdôležitejšie boli tieto zákony: záborový zákon č. 215 Sb., prídělový č. 81/1920 Sb., úverový č. 166/1920 Sb., a náhradový zákon č. 329/1920 Sb.
- ³ Autor týchto riadkov pri svojej „rekonštrukcii“ sa opiera o výňatky zo „Ságy rodu Lovci...“ (Autor Ján Lovci, Blahová 122), o list J. Lovciho J. Ďurišovi z 12. 3. 2002, o niekoľko rozhovorov s jeho dcérou Drahomírou, vydatou za Alexandra Mesaroša, ako aj o štúdium dostupnej odbornej literatúry k problematike pozemkovej reformy, vytváraní kolónií na južnom Slovensku a súdobú tlač.
- ⁴ „Môjho starého otca Ondreja Lovciho otec sa volal Michal Lovci a jeho manželka Alžbeta (Erža) Kocková, prišli zo stredného Slovenska na Dolnú zem. Čo dosvedčuje aj naše nárečie. Zakladal obec Pitvaroš...“, píše vo svojej „Ságe rodu Lovci“ Ján Lovci (nar. v roku 1912). Michal Lovci a Alžbeta rod. Kocková mali troch synov: Michala, Štefana a Ondreja.
- ⁵ Michal ako najstarší bol už ženatý a mal už svojho syna.
- ⁶ Štefan Hajko mäsiar (henteš) v Nadlaku mal päť dcér a syna Štefana.
- ⁷ Ondrej Lovci zakúpil zemník i pôdu, no čoskoro sa ukázalo, že sa stal obeťou podvodu. Pôvodný vlastník neuviedol, že na majetok sú zapísané veľké finančné ťarchy. Vlastník vzal od Ondreja peniaze a zmizol. Ondrej Lovci zostal bez prostriedkov.
- ⁸ O zložitých podmienkach života prvých prisťahovalcov – Čechov zo Svätej Heleny (dnešné Rumunsko), Slovákov i Bulharov z Banátu píše podrobnejšie Neco Petkov Necov v monografii Dějiny Vojvodova). Občanské sdružení Vojvodovo, 2006, s. 143 (v rokoch 1898–1900 prišlo do Vojvodova 43 rodín, 200 duší – Čechov a 100 Slovákov (20 rodín). Problematike Vojvodova je venovaná aj Ročenka Spolku Slovákov z Bulharska. Bratislava, 2005, s. 94.
- ⁹ Štefan Lovci a manželka Zuzana mali tri deti: Alžbetu (nar. 1908), Štefana (nar. 1910) a Jána (nar. 1912).
- ¹⁰ Dedinka Blahová (v okrese Dunajská Streda) v rokoch medzivojnového Československa sa spomína častejšie ako nová kolónia. Usadili sa tu nielen naši krajanovia, ale aj kolonisti z okolia Trnavy a časť rozparcelovanej pôdy dostali aj chudobní Maďari z okolitých obcí. Kolónia dostala meno podľa významného agrárneho politika P. Blahu. (Kolónia Blahová bola pomerne malou obcou – v roku 1970 mala 420 obyvateľov).
- ¹¹ Myšlienka vytvárania kolónií, slovenských centier v maďarskom etnickom prostredí, sa stala integrálnou súčasťou pozemkovej reformy. Na rozdelených grófskych majetkoch pozdĺž Dunaja mali získať prídely nielen Maďari, ale aj slovenskí sedliaci, legionári a repatrianti. (O podobných „zámysloch“ podrobne hovoril Milan Hodža na zasadnutí predsedov parlamentných výborov 27.–28. februára 1919. Podrobnosti priniesol Slovenský týždenník 7. marca 1919. Intenzívne sa mali kolonizovať najmä Žitný ostrov a Komárňanská župa.) O obsahu, zmysle, cieľoch a spôsoboch kolonizácie vypukli veľké diskusie (I. Gessay, I. Daxner, Ľudovít Medvecký: Slovenská liga...). Súkromné „kolonizačné“ organizácie založili mnohé kolónie (Malinovo, Tomášov, Zelený háj, Dolné Žemberovce, Hodžova pri dedine Tôň...). Môžeme teda hovoriť o súkromnej a štátnej kolonizácii.

Na južnom Slovensku sa usídlilo asi 250 legionárskych rodín (1 500 osôb). Usídlili sa do viac ako 30 dedín (Čata, Biňa, Buzita, Stráž, Sloboda...). Legionári usídlení na tom-

to území mali aj branno-bezpečnostné úlohy a najčastejšie pôsobili v Sedliackej jazde a na konci tridsiatych rokov slúžili v rámci oddielov Stráže obrany štátu (SOŠ).

¹² Michal Lovci s rodinou bol spoluzakladateľom Pitvaroša, ich syn Ondrej Lovci „s Mariou rod. Hajkovou“ zakladali Vojvodovo a ich synovia Štefan (nar. 1884) a Ján Lovci (nar. 1882) zakladali kolónie Miloslavov a Blahová – 1921–1925 (Uhorsko – Bulharsko – Československo), príbeh jedného rodu, príbeh s veľkou výpovednou silou o osudoch Slováčkov na Dolnej zemi.

¹³ Ján Lovci (nar. 1912), autor Sága rodu Lovci...“ Zomrel 23. 7. 2003.

Literatúra

KRAJČOVIČOVÁ, Natália. Realizácia pozemkovej reformy na Slovensku v rokoch 1923–1927. In: Historický časopis (HČ) 1990, roč. 38, č. 4, s. 787–805.

KRAJČOVIČOVÁ, Natália. Hranice prvej ČSR a pozemková reforma. In: Historické štúdie 2004, roč. 43, s. 223–233.

VRABCOVÁ, Eva. Kolonizácia Žitného ostrova v 1. pozemkovej reforme. In: NOVÁKOVÁ, Veronika (ed.). Migrácia. Dunajská Streda: LILIUM AURUM 2001, s. 153–171.

JANČOVIČ, Ján. Slováci – kolonisti z Dolnej zeme usadení v medzivojnovom období na južnom Slovensku. In: Slováci v zahraničí, 1989, roč. 15, s. 101–116.

PEROUTKA, Ferdinand. Budování státu. I.–II. Praha: Academia 2003, s. 551.

DAXNER, Ivan. Vnútoraná kolonizácia na Slovensku. Bratislava: b. v. 19245.

ATTILA Simon. K niektorým aspektom kolonizácie južného Slovenska v období prvej republiky. In: Historický časopis (HČ) 2007, roč. 55, č. 2, s. 289–307.

ŠTUDOVALI SME NA BULHARSKÝCH STREDNÝCH ŠKOLÁCH

Juraj Vaňo

V predchádzajúcich spolkových ročenkách sme sa už viackrát mohli oboznámiť s dejinami príchodu a prvého usadenia sa Slovákov v Bulharsku, s ich zvykmi, osvetovými aktivitami, nárečím, so školstvom, spevom a s krojmi. Pri dotváraní obrazu celej komunity sme zároveň upriamovali našu pozornosť aj na „príbehy“ jednotlivcov, rodín či dokonca rodov.

Juraj Vaňo (ako 21-ročný)

Aj autor tohto príspevku sa snaží opisom vlastných skúseností, skúseností získaných na školách v Bulharsku, priblížiť nám zložité osudy slovenských študentov na bulharských školách. Do tejto témy vnáša Juraj Vaňo nové prvky, zaujímavé fakty i hodnotiace postrehy, ktoré doplnia, rozšíria i prehĺbia obraz nášho života v „Bugárskej“. Autorove „rozpomínania“ sú cenné aj preto, lebo prinášajú aj fakty o „vzdelávacích“ aktivitách ďalších mladých Slovákov z Gornej Mitropolije.

Do roku 1934 Slováci žijúci v Bulharsku absolvovali základnú školskú dochádzku v slovenských školách, ktoré kontrolovali bulharské úrady. Po vládnom prevrate 19. mája 1934¹ bol schválený nový školský zákon, v ktorom sa vyučovanie menšín v materinskom jazyku zrušilo. Všetky školopovinné deti museli chodiť len do bulharských škôl. Školská dochádzka bola veľmi prísne sledovaná, za jej nedodržiavanie boli zodpovední rodičia.

S danou skutočnosťou sa naši rodičia nevedeli zmieriť. Organizovane podnikali kroky na znovuvytvorenie slovenských škôl. Za pomoci slovenských učiteľov sa im podarilo nájsť riešenie, ktoré by neporušilo zákon. Keďže sa v stredu a sobotu poobede v bulharských školách nevyučovalo, slovenské deti sa mohli v tom čase dobrovoľne zúčastňovať na vyučovaní v slovenskom jazyku. Obsah a rozsah vyučovania podliehal schváleniu bulharským školským inšpektorom.

Skutočnosť, že bola daná možnosť, i keď v prísne ohraničenom rozsahu, učiť sa čítať a písať v materinskom jazyku, zohrala rozhodujúcu úlohu pri udržiavaní národného povedomia v nasledujúcich rokoch. Aj keď reforma školstva na jednej strane nebola pre Slovákov priaznivá, na druhej strane sa výrazne rozšírili vedomosti žiakov aj na bulharských školách a zvýšila sa dochádzková disciplína. Výsledky reformy sa prejavili aj v tom, že koncom

Ján Kocka (ako 20-ročný)

30. rokov sa Bulharsko v základnej vzdelanosti zaraďovalo na najpoprednejšie miesta v Európe.

Po ukončení základnej školskej dochádzky väčšina slovenských detí nepokračovala v ďalšom štúdiu. Malú výnimku tvorili len tie deti, ktoré odišli na štúdiá do Československa.

Mladí ľudia začali pracovať (lebo museli, inak sa nedalo v rodinách žiť), pričom sa drvivá väčšina mládeže zameriavala na profesie svojich rodičov predovšetkým roľníctvo, z remeselníckych odborov to boli najmä kolárstvo, kováčstvo, mlynárstvo, tehliarstvo a iné.

Žiaľ, ten obrovský náskok oproti Bulharom, ktorý sme mali po príchode do Bulharska skoro v každom odvetví, nemohli sme bez ďalšieho vzdelávania ďalej tvorivo obohacovať a rozvíjať. Žili sme v podstate z vedomostí našich rodičov a prarodičov.

Do Bulharska sa prisťahovávali väčšinou chudobní Slováci. Trpeli sme veľkým nedostatkom vzdelaných ľudí. Tento nedostatok sa mimoriadne citlivo prejavoval v neúčasti zastúpenia našich Slovákov v štátnej a verejnej správe.

Nakoľko naši Slováci prichádzali do Bulharska väčšinou bez kapitálu a s nízkym vzdelaním, ťažko nachádzali uplatnenie aj v iných oblastiach. Nemohli sa uchýtiť v obchodnej ani v manufaktúrnej činnosti. Narastajúca priemyselná výroba a modernizácia, hlavne poľnohospodárstva, nemalou mierou prispeli k týmto ťažkostiam. Aj remeslá koncom 30. a 40. rokov tiež zápasili o svoje prežitie.

Čo sme ešte mali, bolo silné národné a náboženské povedomie. Chýbali nám kontakty so Slovenskom, o novom slovenskom štáte sme vedeli len veľmi málo. Mali sme veľmi málo informácií z oblasti slovenskej kultúry – k dispozícii sme mali len zopár kníh zo slovenskej literárnej tvorby, noviny a časopisy, aj to len sporadicky, učebnice v slovenskom jazyku takmer žiadne. Informácie z iných odvetví, najmä z technických odborov, sme mali nedostatočné.

Tieto skutočnosti vytvárali priaznivé podmienky na preberanie niektorých bulharských prvkov zo života, zvykov, piesní a hlavne množstvo slov. Každý nový jazyk v pozitívnom zmysle obohacuje, no na druhej strane, možno aj tým, že sme všetci, najmä mládež, ovládali bulharský jazyk (niektorí dobre, iní menej), nám hrozila postupne asi-

Študenti – strojnícka priemyslovka – Bela Slatina (1. máj 1946)

milácia. Za tohto politického a spoločenského stavu Slováci v Bulharsku mali len jednu možnosť vzdelávania sa, resp. štúdia, a to na bulharských školách. Iné alternatívy sme nepoznali. Pre našich Slovákov študovať na vyšších bulharských školách sa považovalo a resp. podvedome vnímalo (aj keď sa o tom nahlas nehovorilo, do istej miery to bola i pravda) ako zrada svojej identity.

Po skončení základnej školy (mešťanky) ma v tom čase zaujímalo len jediné: ako a kde pokračovať v ďalšom vzdelávaní.

V Dolnom Däbniku otvorili gymnázium. Bola to najbližšia dedina pri Gornej Mitropoliji. Prihlásil som sa do tohto gymnázia, urobil som prijímacie skúšky tak, že ma mohli prijať a zapísať do štvrtého ročníka.

Z našej dediny, okrem mňa, do tejto školy chodila aj Mária Hanková,² ktorá už bola v piatom ročníku, a dve dievčatá nemeckej národnosti – Kaťa Michal Dech a Zuzana Sabová.

Od čias, keď Ján Ambruš skončil gymnázium v Plevene, až do roku 1940 nikto zo Slovákov z Gornej Mitropolije neštudoval na strednej škole v Bulharsku. O rok neskôr Mária Hanková prestúpila z gymnázia na Inštitút pre učiteľov vo Veliko Tärnove, kde svoje stredoškolské vzdelanie ukončila maturitou. Obidve nemecké dievčatá sa s rodičmi v nasledujúcom roku odsťahovali do Nemecka.

Z tohto obdobia by som sa zvlášť pristavil pri vianočných prázdninách, štrnásťdňových, na ktoré si často spomínam. Do našej dediny prišiel nový, veľmi mladý evanjelický farár Alexander Lichner. Hneď po Vianociach ma vyhľadal a pozval na faru. Záčiatočný odstup medzi nami sa pričinením pána farára v krátkom čase úplne stratil, stali sme sa priateľmi.

Na fare sa usporadúvali stretnutia, na ktorých sa schádzali slovenskí chlapci vždy v hojnom počte. Hrali sme sa rôzne hry, konali sa besedy, rozoberali sme zaujímavé

témy, napr. také, kde sa poukazovalo na význam vzdelávania, a tým sa vlastne nepriamo nabádala mládež k ďalšiemu štúdiu. Tu som po prvýkrát pocítil priamu podporu môjho rozhodnutia ísť študovať ďalej na bulharské školy. V nasledujúcom školskom roku do bulharských stredných škôl išli študovať Ján Červenák³ na stavebnú priemyslovku a Michal Vaňo⁴ na strojnícku priemyslovku.

Na tejto skutočnosti sa významne podieľal farár Alexander Lichner. Bola to veľká škoda, keď sa po ročnom pôsobení v našej dedine musel nedobrovoľne vrátiť na Slovensko.

Spolužitie Slovákov a Bulharov bolo otvorené a veľmi priateľské. Nepocítovali sme diskrimináciu v občianskych, náboženských ani národnostných právach. Jediné obmedzenie, ktoré sme mali, sa týkalo učenia a vzdelávania detí na základných školách v materinskom jazyku, teda v jazyku slovenskom.

Zľava: J. Vaňo, Ján Kocka, Ján Červenák

Po otvorení školského roka som sa ocitol v novom, pre mňa neznámom prostredí. Tento pocit mali aj iní začínajúci študenti. Veľmi rýchlo sme si museli osvojiť nový systém vyučovania a požadovanú disciplínu. Do školy sme chodili oblečení v uniformách, každý mal na rukáve uniformy vyznačené jemu pridelené číslo, čo umožňovalo identifikovať každého študenta aj mimo školy. Bol stanovený večerný čas; po jeho uplynutí sa bez sprievodu rodiča alebo profesora nesmeli pohybovať v meste žiadni študenti.

Ako jedinému „nebulharovi“ sa mi od samého začiatku dostávalo viac pozornosti od profesorov a spolužiakov. Po určitom čase som bol vnímaný ako ostatní študenti a cítil som sa uvoľnenejšie. Jediná výnimka mi bola daná, a to, že som nemusel chodiť na hodiny náboženstva. Po niekoľkých týždňoch som sa však dobrovoľne, viac zo zvedavosti, sám prihlásil na náboženstvo. Počas prednášok som zistil, že všeobecné znalosti o kresťanstve Slovákov boli na vyššej úrovni ako u Bulharov. Čo som im závidel, boli vedomosti z vlastnej histórie, množstvo učebníc a autorov.

Tie roky, keď som študoval na stredných školách, boli poznačené tým, že sa výrazne zhoršil spoločenský a sociálny život v krajine. Bolo to v dôsledku vojny, do ktorej vstúpilo aj Bulharsko.

Po dvoch rokoch štúdia na gymnáziu v Dolnom Däbniku a po ukončení piateho ročníka som prestúpil do plevenského gymnázia. Znovu som si musel zvykať na nové prostredie a na nových profesorov. Pleven bolo veľké krajské mesto. Malo dve chlapčenské a dve dievčenské gymnáziá. V meste bolo najviac študentov z celého severného Bulharska. Niektoré školy boli veľmi známe, napr. vinárska – štvorročná, stavebná priemyslovka, niekoľko hospodárskych škôl. Život v meste bol pestrejší, ale značne drahší, najmä ubytovanie.

Nespokojnosť a neistota v čase prebiehajúcej vojny bolo cítiť u obyvateľstva. Do škôl sa programovo vnášala politika, čo veľmi zhoršovalo vzťahy medzi študentmi. Študenti židovskej národnosti boli označení na uniformách žltou hviezdou a museli sedieť v prvej lavici. Profesori boli takisto vystavovaní veľkému politickému tlaku a mnohých premiestňovali do iných škôl. Najhoršie na obyvateľstvo vplývali časté zmeny vo vládnucich kruhoch. Spôsob vyučovania na školách, i keď si zdanlivo zachoval svoju kvantitu, poukazoval na to, že vedomostná úroveň študentov značne poklesla.

Ján Botík – padol na fronte. Pochovaný v Temešvári (23. 8. 1918)

Koncom roka 1943 americké letectvo začalo bombardovať hlavné mesto Bulharska – Sofiu. Obyvatelia Sofie z obavy pred bombardovaním utekli na vidiek. Na školách boli v tom čase vianočné prázdniny. Po ich skončení príslušné bulharské úrady prerušili školskú dochádzku na všetkých stupňoch škôl až do odvolania. „Prázdniny“ trvali až do septembra 1944, keď do Bulharska vstúpila sovietska armáda. Od 9. septembra sa Bulharsko definitívne zbavilo nemeckého vplyvu a fašistickej nadvlády.

Mladomanželia (Gorná Mitropolija, r. 1925).

Zlava: Michal Mrenica s manželkou Zuzanou, rod. Vaňovou;
Juraj Vaňo s manželkou Máriou, rod. Uhrinovou (v r. 1929 odišli do Argentíny)

Žofia Vaňová, rod. Botíková so synom Jurajom, Mária Vaňová, rod. Uhrínová
s dcérou Máriou a Zuzana Mrenicová, rod. Vaňová s dcérou Zuzanou (r. 1926)

Školský rok sa začal tradične – 15. septembra 1944. Tí študenti, ktorí v predchádzajúcom školskom roku na polroka neprepadli, sa zapísali do vyššieho ročníka.

Už od roku 1940 v Bulharsku pociťovali veľký nedostatok stredných škôl, hlavne gymnázií. Zriaďovanie nových škôl bolo pripravované na rok 1944, čo sa aj uskutočnilo. V Dolnom Däbniku rozšírili vyučovanie až po ôsmu gymnaziálnu triedu ukončenú maturitou.

Na základe týchto zmien som mohol znovu prestúpiť do Gymnázia v Dolnom Däbniku, čo bolo bližšie k môjmu bydlisku, k našej dedine. V školskom roku 1944/1945 sa do 4. triedy gymnázia zapísali aj dvaja slovenskí študenti – Ján Mega⁵ a Ján Botík⁶. Ján Mega už v nasledujúcom školskom roku pokračoval v štúdiu na Slovensku, kde v roku 1949 zmaturoval. Ján Botík zmaturoval v roku 1948 v Bulharsku.

V celej krajine prebiehali politicko-spoločenské zmeny. Tento rýchly a živelný proces neobišiel ani školy, zvlášť sa dotýkal študentského spoluzitia. V školách sa zakladali politické mládežnícke organizácie, ktoré dávali, možno povedať, podnet na vznik programovo riadeného politického boja. Následkom uvedených skutočností školy nemali vypracované nové študijné osnovy, staré osnovy boli vyhlásené za neplatné. Staré učebnice sa sťahovali zo škôl a nové neboli napísané. Niektoré predmety ako náboženstvo, grécky jazyk, boli zrušené a vyučovanie, najmä bulharského dejepisu, môžeme nazvať ako chaotické. Okrem matematiky, fyziky a zemepisu sme sa všetky ostatné predmety učili z vlastných písomných poznámok, čo sme si zachytávali počas prednášok. Najťažšie sa zvládali tie predmety, ktoré vyučoval neskúsený, mladý profesor. Kvalita vedomostí, najmä u menej zdatných študentov, citeľne poklesla. V tomto období sa veľký dôraz kládol na kvantitu, na zvýšenie počtu študentov.

Po skončení II. svetovej vojny, v roku 1945, sa ukončil aj tento živelný proces v školstve. Počnúc školským rokom 1945/1946 sa hlavný dôraz znovu kládol na disciplínu a na zvládnutie požadovaného predpísaného učiva. Keď som maturoval v roku 1946, výsledky maturitných skúšok boli žalostné. Tu sa ukázalo, ako chýbajú vedomosti zapríčinené nízkou úrovňou vyučovania v predchádzajúcich dvoch rokoch.

Juraj Vaňo
(1880 Padina – 1956 Trnava)

Počas päťročného štúdia na bulharských gymnáziách musím vyzdvihnúť, že som sa nestretol so žiadnou diskrimináciou, ani s etnickou ani občianskou. Umožnili mi prežiť všetky vianočné a veľkonočné sviatky doma s rodičmi, známymi a priateľmi. (Pozn. počas našich sviatkov sa v bulharských školách vyučovalo.)

Slováci z Gornej Mitropolije, ktorí študovali v Bulharsku na stredných školách, sa všetci presťahovali do svojej pôvodnej domoviny, na Slovensko. Mnohí z nich pokračovali v štúdiu aj v Československu. Každý z nás, kto študoval na stredných školách v Bulharsku, sa uplatnil aj na Slovensku.

Nelutujeme, že sme sa vrátili do svojej starej vlasti. Ďakujeme našim otcom i starým otcom za to, že našli odvahu a silu opustiť vlastné domovy v Bulharsku a vydali sa na cestu, pre mnohých neznámu, teraz už do vlasti svojich predkov, na Slovensko.

Na tieto skutočnosti nesmieme zabudnúť!⁷

Poznámky:

- ¹ Na čele vojenského prevratu stáli: Kimon Georgiev, Damjan Velčev, Krum Kolev a niektorí politici Zvena a Ludového sociálneho hnutia (A. Cankov). Po úspešnom prevrate noví nositelia moci zakázali politické strany, Národné zhromaždenie rozohнали, jeho právomoci prevzala výkonná moc, ktorá v krajine vládla pomocou „normatívnych aktov“ (naredba – zákon).
- ² *Mária Hanková* (vydatá Janusová), bola prvým dievčaťom z našich krajaniek (Gorna Mitropolija), ktorá úspešne zmaturovala v Bulharsku. Študovala na Gymnázium v Dolnom Däbniku, potom prešla na učiteľský ústav vo Veľiko Tärnove. Štúdium ukončila úspešne maturitou v roku 1946. V septembri 1946 prišla na Slovensko a v Bratislave sa ešte stihla zapísať na Filozofickú fakultu UK v Bratislave (študovala pedagogiku, zemepis a dejepis). Po ukončení tretieho ročníka prerušila štúdium (materské povinnosti, starosť o rodinu...). Počas štúdia dostávala ako Slovenka-emigrantka štipendium (1 000 Kčs), ktoré však nemohlo pokryť náklady spojené so štúdiom na vysokej škole. Ocitla sa v zložitej finančnej situácii, a tak si musela privyrábať externou výučbou na základnej škole (Jesenského ulica v Bratislave). V roku 1962 nastúpila do zamestnania v STV. Ako ekonómka tu pracovala až do odchodu do dôchodku. Žije v Devínskej Novej Vsi.
- ³ Z mien, ktoré autor spomína, dovoľte mi poznámku k *Jánovi Červenákovi*, ktorý prišiel hneď po vojne do ČSR a už v akademickom roku 1947/1948 sa zapísal na Stavebnú fakultu SVŠT. No čoskoro sa ocitol v zložitej finančnej situácii a roku 1948 začal pracovať v stavebnej firme Štefanec a Lozovec. Po „víťaznom februári“ – po II. etape znárodňovania väčších a stredných podnikov – ostal v už znárodnenom podniku naďalej pracovať. K štúdiu na vysokej škole sa Ján Červenák už nevrátil (mal ukončenú stavebnú priemyslovku), na staronovom pracovisku zastával rôzne funkcie a po dvoch rokoch prevzal náročnú úlohu stavbyvedúceho. V ostatných rokoch pred dôchodkom si príkladne plnil úlohy ako zástupca výrobného riaditeľa generálneho riaditeľstva bytovej výstavby pre celé Slovensko. Ján Červenák odišiel do dôchodku v roku 1991 a zomrel v roku 1994. Môžeme konštatovať, že patril k tým našim krajanom, ktorí pracovitou, cielavedomou a serióznou dosiahli vynikajúce profesionálne úspechy, cenené nielen v úzko odborných kruhoch, ale dostalo sa mu aj spoločenské uznanie.
- ⁴ Autor príspevku o „dorastencoch“ – Slovákoch, ktorí začali študovať na stredných školách v Bulharsku, spomína aj *Michala Vaňu* (1922–1994). Po maturite na strednej škole strojníckej v Bela Slatine prišiel na Slovensko (1948) a začiatkom nasledujúceho roku začal pracovať v konštrukčnom oddelení Chemických závodov Juraja Dimitrova v Bratislave. V roku 1952 sa zapísal na Strojnícko-technologickú fakultu SVŠT. Bez problémov zvládol prvé dva náročné ročníky a potom prestúpil na brniansku techniku, ktorú úspešne „zavŕšil“ v roku 1956. Krátko po skončení vysokoškolského štúdia nastúpil do projekčného oddelenia CHZJD, no už po roku zmenil zamestnanie a nastúpil do Dopravoprojektu v Bratislave. Po presťahovaní do Zvolena posledných päť rokov pred odchodom do dôchodku začal pracovať v Československej autobusovej doprave (Banská Bystrica).
- ⁵ *Ján Mega*, najmladší syn Ondreja Megu, známeho a uznávaného kováča v Gornej Mitropoliji, prišiel na Slovensko v roku 1946. Úspešne ukončil gymnázium v Dolnom Kubíne a v školskom roku 1949/1950 začal študovať na Lekárskej fakulte UK v Bratislave. Tretí ročník už absolvoval na medicíne v Leningrade, kde bol aj promováný.

Po návrate domov začal pracovať v štátnej nemocnici v Bratislave, odkiaľ čoskoro prešiel do Štátneho sanatória v Prahe.

MUDr. Jána Megu, tak ako mnohých našich občanov, teda aj našich krajanov, zasiahla normalizácia po roku 1970. Po viacerých nevýznamných lekárskych „štáciách“ nakoniec našiel plnohodnotné odborné uplatnenie v nemocnici v Dunajskej Strede, kde zastával zodpovednú funkciu hlavného anesteziológa. Zomrel v roku 1992.

⁶ *Ján Botík* (1931–1982), syn Juraja Botíka, už v školskom roku 1944/1945 začal navštevovať štvrtú triedu gymnázia v Dolnom Däbniku. Po maturite prišiel na Slovensko a bez väčších problémov si našiel zamestnanie v novovytvorenom podniku Stavoprojekt. V tomto podniku (ako výpočtár) pracoval až do odchodu do dôchodku.

⁷ *Juraj Vaňo*, autor príspevku o začiatkoch vytvárania početnejšej inteligencie spomedzi Slovákov v Bulharsku, zo samej skromnosti zabudol uviesť aj niektoré významné podrobnosti o vlastnom „príbehu“ po príchode do Československa. Nedá mi neuviesť aspoň niektoré podstatné fakty z jeho pracovných i osobných aktivít už tu doma.

Náš autor prišiel do ČSR 7. 2. 1947. Hneď po príchode na Slovensko sa zamestnal v závode Kovosmalt v Petržalke (z viacerých našich mladých mužov, ktorí v podniku pracovali, spomeniem aspoň Jána Červenáka a Dako Kocova Vasileva...). Juraj Vaňo už 1. 9. 1947 sa zapísal do prvého ročníka SVŠT (chemicko-technologická fakulta). V školskom roku 1948/1949 štúdium na vysokej škole prerušil. Na fakultu sa vrátil v školskom roku 1949/1950 a štúdium úspešne ukončil v roku 1953.

Už ako vysokoškolský odborník nastúpil pracovať do CHZJD v Bratislave. Začínal ako zmenový technik (podieľal sa na výrobe prípravkov na ochranu rastlín) a v priebehu štyroch rokov získal cenné skúsenosti na rozhodujúcich pracoviskách tohto významného chemického podniku na Slovensku. Po získaní neoceniteľných praktických skúseností až do roku 1960 zastával náročnú a zodpovednú funkciu vedúceho cechu.

Po získaní bohatých praktických skúseností prešiel do Výskumného ústavu agrochemickej technológie (išlo o štátny výskumný ústav s pôsobnosťou pre celú ČSR). Tu pracoval ako vedúci poloprevádzkového výskumu, kde sa plne prejavili jeho teoretické vedomosti, praktické skúsenosti a organizačné schopnosti. Dňa 1. marca 1979 prešiel pracovať do obchodného podniku Chemika a odtiaľ odišiel v roku 1987 do dôchodku. Počas svojej pracovnej aktivity dosiahol Juraj Vaňo mimoriadne úspechy. Jeho prácu vysoko hodnotili nielen v odborných kruhoch, ale dostalo sa mu aj spoločenské uznanie. Išlo o veľmi významné a prínosné pracovné výsledky, čo dokazujú aj tieto fakty: podal množstvo zlepšovacích návrhov a je spoluautorom 32 patentov a vynálezov, z ktorých mnohé sú dodnes „živé“ a využívajú ich významné podniky doma i v zahraničí.

Nezaháľa ani ako dôchodca a s veľkými úspechmi sa realizuje ako záhradkár, pozornosť preukazuje aj svojej rodine a príbuzným, krajanom, priateľom a bývalým spolupracovníkom, s ktorými sa pravidelne stretáva.

Poznámky 1–7: -št.ák-

CESTA BRAŠLJANICKÉHO ZVONA

*Juraj Majo*¹

V dejinách sa nestretávame často s tým, že by zvony prekonávali veľkú diaľku, alebo by sa sťahovali z miesta na miesto. Očakáva sa, že ak sú raz zavesené vo veži, tak tam zostanú naveky. Sú síce výnimky, kedy sa zvony z veží strhávajú, ale tie sa skôr viažu na smutné obdobie 1. svetovej vojny. Zvláštny osud mal však zvon, ktorý si dali odliať evanjelickí veriaci z Brašljanice v roku 1937. Ten sa totiž dostal až do Československa. Skutočne, asi nie je iná dolnozemska obec, ktorá by si na Slovensko spolu s iným hnutelným majetkom priniesla aj zvon. Vo väčšine prípadov sa z Dolnej zeme nepresídľovali celé obce, a tak cirkevný majetok zostával v pôvodnej komunite. Napríklad aj v Gornej Mitropoliji sme svedkami toho, že si repatrianti zvony nevzali so sebou, no aj po presídlení oznamovali úmrtie niektorého z presídlencov.² Brašljanický zvon tak predstavuje ojedinelú a mimoriadne cennú hmotnú pamiatku kultúry dolnozemskej Slovákov.

Brašljanický zvon, tak ako je na ňom napísané, bol odliaty v roku 1937 v Plovdive. Je vysoký 50 cm, má hmotnosť 124 kg a v dolnej časti priemer 60 cm. Na zvone je napísané:

Vyvyšujte Hospodina Boha nášeho... Žalm 99.
Slovenskej ev a. v. cirkvi v Brašljanici
venovala bulharsko-československá spoločnosť
pre výrobu cukru v Prahe zásluhou p. riad.
Vojtecha Kubku v Sofii a p. vyslanca a plnomoc.
ministra ČSR v Sofii Prokopa Maxu. 1937 r.

V tom istom roku, 31. októbra, navštívil Brašljanicu generálny biskup V. P. Čobrada a pri tejto príležitosti sa uskutočnila posviacka už skôr vybudovanej modlitebne.³ Je preto namieste sa domnievať, že si veriaci chceli k tejto posviacke zadovážiť aj zvon, čo sa im podarilo. Po presídlení do Československa sa dostal spolu so svojimi veriacimi na

Evanjelický kostol a. v. vo Velkých Úlanoch z r. 1958
(okr. Galanta) s brašljanickým zvonom vo veži

južnú Moravu, do novovzniknutého zboru so sídlom v Hrabčiciach, do fílie Jevišovka. Tam ho aj niekoľko rokov používali zavesený na drevenom podstavci. Keď tamojší veriaci žiadali postaviť zvonnicu so železnou konštrukciou, nebolo im to z dôvodu polohy v hraničnom pásme povolené. Okrem toho mnohí veriaci sa začali odtiaľ sťahovať na Slovensko, zbor sa zmenšoval a dlžoby za nehnuteľnosti v cirkevnom zbere zostávali. Za takýchto podmienok sa myšlienka realizácie výstavby

zvonice rozplývala. Vtedy im skrsla myšlienka zvon predať, a tak získať financie na splatenie dlžoby. Ako prvý zareagoval na jar v roku 1966 presídlenec cirkevný zbor vo Veľkých Úľanoch v okrese Galanta, ktorý založili prevažne Pitvarošania, s tým, že má záujem zvon odkúpiť. Podľa korešpondencie vtedajšieho hrabětického farára Jána Palica s veľkouľanským farárom Pavlom Hruškom⁴ záujem o zvon prejavili aj iné cirkevné zbory zo Slovenska, či dokonca aj rímsko-katolícka farnosť zo Znojma.

Detail brašľanického zvona

Napokon sa cirkevná obec v Jevišovke rozhodla zvon predať Evanjelickému cirkevnému zboru vo Veľkých Úľanoch – Jelke za sumu 3 000 Kčs. Suma bola splatená v septembri a 10. októbra 1966 bol zvon dovezený na faru vo Veľkých Úľanoch. Práve tento brašľanický zvon spôsobil, že tunajší veriaci sa rozhodli nadviesť nad kostol drevenú zvonnicu. Tento presídlenec chrám, posvätený v októbri 1958, ju totiž nemal vybudovanú. Spomienku na mohutný pitvarošský chrám aj s vysokou tŕňou a tromi zvonmi im ma-

la aspoň čiastočne sprítomniť skromná zvonica s týmto zvonom. Drevená zvonica aj s brašľanickým zvonom a ukončená dvojkrížom bola vysvätená rok po privezení, 1. októbra 1967 konseniorom Ondrejom Bartkom. Odvtedy roky plnil oznamovaciu funkciu tamojším veriacim. Keďže zvon nemá elektrický pohon a cirkevný zbor sa rokmi zmenšil, v súčasnosti len mlkvo visí vo veži kostola. Snáď sa ho podarí niekedy v budúcnosti elektrifikovať, aby mohol aj naďalej plniť svoj účel. Najmä z úcty všetkým brašľanickým, ale aj všetkým dolnozemskej repatriantom, ich osudom a obetiam, ktoré priniesli.

Poznámky:

- ¹ Autor je doktorandom na Univerzite Komenského v Bratislave.
- ² Botík, J. 1994. Slováci v Bulharsku. Slovenské národné múzeum, Bratislava, s. 74.
- ³ Košťál, R. 1922. Slovenskí evanjelici v zahraničí. Osveta, Bratislava, s. 48.
- ⁴ List farskému úradu slov. ev. a. v. cirkvi vo Veľkých Úľanoch odoslaný 9. 8. 1966 farárom Jánom Palicom z Hrabětic. Archív CZ ECAV Veľké Úľany – Jelka.

PUTOVANIE PRIATEĽOV A SPOLUŽIAKOV

Ondrej Šproch

Príbeh troch priateľov, rodákov z Hornej Mitropolije, nám „vyrozprával“ Ondro Šproch. Trojicu spolužiakov a kamarátov tvorili Štefan Kováč, Ondrej Červenák a Ondrej Šproch.

Ako 14–15-roční po ukončení základnej školy, a to slovenskej a bulharskej v Hornej Mitropoliji, po vojne v rokoch 1947–1948 naše rodiny (rodičia) sa rozhodli vyslať nás na Slovensko dokončiť si úplné základné vzdelanie, pretože v Bulharsku sme mali slovenskú školu len po tretiu mešťianku, štvrtú triedu mešťianky sme museli dokončiť na Slovensku.

V tých rokoch po príchode na Slovensko – prišli sme sami, individuálne – prostredníctvom povereníctva školstva a presídleneckého úradu nás umiestnili každého do iného kúta Slovenska. Ondra Červenáka do Dolného Kubína, Števo Kováča do Humenného a Ondra Šprocha do Turčianskych Teplíc. Po úspešnom ukončení štvrtej mešťianky v týchto mestách sme chceli ďalej pokračovať v štúdiách, no mohli sme pokračovať len tam, kde nám popri štúdiu mohli poskytnúť aj ubytovanie (internát) a stravovanie.

Takúto možnosť nám poskytlo vedenie Pedagogického gymnázia v Turčianskych Tepliciach, kde už bol Ondro Šproch. Ondro Červenák a Števo Kováč sa v roku 1949 presťahovali do Turčianskych Teplíc a spolu sme začali študovať na učiteľskom ústave – štvorročné štúdium s maturitou. Tam sme študovali spolu aj s druhými žiakmi (Slovákmi) z Rumunska a Maďarska. V roku 1950 Učiteľský ústav v Turčianskych Tepliciach zrušili a všetkých troch nás preložili na pedagogické gymnázium v Bratislave na Kalinčiakovej ulici, kde nám zabezpečili ubytovanie v internáte. Po maturite v roku 1952 naše spoločné štúdium a nažívanie sa skončilo, pretože každý z nás dostal umiestenku učiteľa do rôznych miest na Slovensku: Ondro Červenák do Kočoviec pri Novom Meste nad Váhom, Števo Kováč na Záhorie a Ondro Šproch na východ Slovenska do Hanušoviec nad Topľou, okr. Giraltovce. V roku 1952 sa tak ukončilo naše spoločné štúdium a bývanie po internátoch.

Odvtedy sme sa už stretávali len sporadicky na pomaturitných stretnutiach, alebo na stretnutiach Slovákov z Bulharska, ktoré sa konajú každoročne od roku 1989.

Možno povedať, že to bol pre nás veľmi ťažký, ale o to krajší spoločný študentský život.

Možno uviesť i to, že každý z nás chcel po ukončení mešťianky pokračovať v štúdiách na iných smeroch, napr. Števo Kováč – v chémii, Ondro Šproch – na obchodnej akadémii, avšak tým, že sme boli odkázaní na ubytovanie v internáte, museli sme ukončiť štúdium s maturitou takého smeru, aký nám zabezpečil ubytovanie a stravovanie (nakoľko sme rodičov mali ešte v Bulharsku).

Počas tých 4–5 rokov (bez rodičov) mali sme veľmi ťažký život. Na živobytie sme dostávali štipendium, ktoré pokrylo náklady na bývanie a stravovanie v internátoch. Na oblečenie a ostatné sme si museli chodiť pravidelne brigádniccky privyrábať – vysádzaním stromkov, neskôr zberaním hrozna, brigádami na Trati Mládeže a Priehrade Mládeže, v Bratislave počas sobôt a nedeľ vykladaním vagónov uhlia.

Počas letných prázdnin každý z nás chodil k rodinám, ktoré sme už mali na Slovensku, a pomáhali sme im pri poľnohospodárskych a iných prácach. Takto nám ubiehali každé prázdniny a za to nám poskytovali ubytovanie, stravovanie, ošatenie a určité

finančné odmeny, aby sme mohli ukončiť začaté a ťažké štúdium pedagogického smeru s maturitou v rokoch 1952–1953.

Pri učiteľskom povolaní z nás troch zostal v Kočovciach len Ondro Červenák, ktorý ako učiteľ odišiel aj do dôchodku, Števo Kováč po roku učenia prešiel pracovať do chemického priemyslu a Ondro Šproch, tiež po roku učenia, presedlal do rezortu obchodu, kde pracoval až do odchodu do dôchodku.

Podrobnosti o ďalšom počínaní nás troch uvádzame ďalej.

Ondrej Červenák

Tak ako Števo Kováč aj Ondro Šproch bývali v Bulharsku vo štvrti, ktorú všetci poznali pod menom Nová Amerika.

Ondro Červenák pochádzal na vtedajšie pomery z bohatej roľníckej rodiny. Bol najmladším z viacerých súrodencov. Rodičia mu zostali bývať v Hornej Mitropoliji s jeho najstarším bratom až do ich smrti. Obidvaja sú pochovaní v Hornej Mitropoliji. Ostatní jeho súrodenci sa postupne presťahovali na Slovensko a usídľovali sa v okolí Bratislavy alebo v samotnej Bratislave. Ondro ako študent najviac navštevoval brata Martina, ktorý býval v Hornej Štubni (Turiec), potom v Hevlíne na Morave, nakoniec sa usídlil v Bratislave, kde aj zomrel.

Ondro, ako už v predchádzajúcich riadkoch bolo spomínané, po maturite začal učiť v Kočovciach, kde si založil rodinu a dodnes tam žije ako dôchodca.

Števo Kováč

Pochádzal z viacerých detí chudobnej rodiny maloroľníkov. Rodičia mu zomreli, keď bol ešte veľmi malý a o neho sa museli starať ostatní súrodenci. V roku 1948 prišiel pokračovať v štúdiách na Slovensko. Ako študent najviac sa prichyľoval k sestre Anke, vydatej Ferkovej, bratom Ďurovi, Janovi a Mišovi, ktorí bývali v Bratislave. Zo všetkých jeho súrodencov žije ešte spomínaná Anka Ferková v Bratislave.

Po ukončení pedagogického gymnázia s maturitou v Bratislave začal v roku 1952 učiť na Záhorí.

Počas vojenskej služby v Čechách sa oženil a po ukončení vojenčiny sa s manželkou vrátil späť do Bratislavy. Zamestnal sa v Slovnafte, kde sa vypracoval až na námestníka riaditeľa. Neskôr šiel pracovať do Prahy a pracoval na Ústrednej rade odborov až do odchodu do dôchodku. Ako dôchodca odsťahoval sa s rodinou z Prahy do rodného kraja manželky, kde si kúpili malý domček, ktorý postupne zveľadľoval. V máji 2005 po ťažkej chorobe zomrel a bol tam pochovaný.

Ondro Šproch

Ako jedináčik pochádzal z maloroľníckej rodiny v Hornej Mitropoliji. Matka sa starala o domácnosť, v letných mesiacoch spolu s otcom obrábali malú výmeru pôdy, kde si dopestovali obilie, v lete melóny (gorege) a obrábali aj svoj malý vinohrad. V zimných mesiacoch chovali na živobytie (ako každý) kravu, svine, hydinu, mama chovala husi a kačice, ktoré každý rok odpredávali hlavne do Sofie.

Otec Ondrej Šproch v letných mesiacoch spolu s báčim Ďurom Ďuricom si prenajímali mláťačku, s ktorou mlátievali obilie v dedine a vypomáhali a privyrábali si aj po okolitých dedinách. Po skončení žatvy spolu s niekoľkými rovesníkmi zarábali si na živobytie aj tým, že vyrábali tehly, ktoré aj vypaľovali. V zimných mesiacoch pracoval ako sezónny robotník v cukrovare v Dolnej Mitropoliji, kam denne chodieval peši.

Ondrej Šproch s manželkou Máriou,
rod. Jančíkovou

Matka, za slobodna Jančíková, po príchode na Slovensko tiež pracovala ako pomocná sila na rôznych miestach. Pred odchodom do dôchodku pracovala 10 rokov ako pomocná kuchárka na Železničnej stanici Mlynské Nivy, odkiaľ v roku 1958 odišla do starobného dôchodku. Ako 93-ročná zomrela a spolu s otcom je pochovaná v Bratislave.

Ondro Šproch po ukončení pedagogického gymnázia v Bratislave v roku 1952 začal učiť na východe v Hanušovciach nad Topľou, okr. Giraltovce a stal sa zhodou okolností kolegom na strednej škole našej krajanky učiteľky Zuzky Ďuricovej (ktorá ho učila ešte v Gornej Mitropoliji) a pobudol tam ako učiteľ len jeden rok. Vrátil sa do Bratislavy k rodičom s tým, že sa zamestnal ako učiteľ – vychovávateľ v reštauráciách Bratislava a neskôr pracoval v prevádzke. V reštauráciách odrobil 38 rokov. Popri zamestnaní ďalej si dopĺňal vzdelanie. Spravil si kurz vedúceho verejného stravovania a Inštitút zahraničného obchodu (nahradzoval vysokú školu v zahraničnom obchode). Celých 38 rokov väčšinou pracoval ako vedúci veľkých reštauračných zariadení – Hron, Pivovarská reštaurácia, Veľké srdce a naposledy v reštauračnom zariadení na Hlavnej stanici, odkiaľ odišiel do dôchodku.

V roku 1956 sa oženil (manželka je z Hanušoviec nad Topľou) a odvtedy žije s rodinou a dvoma dospelými deťmi v Bratislave.

Jeho koníčkom, okrem práce v obchode, bol šport, kde dlhé roky funkcionárčil, a politika, kde tiež pôsobil v rôznych významných funkciách.

Ako rodák z Bulharska od roku 1989 pôsobí vo výbore Spolku Slovákov z Bulharska.

Okrem toho (po celý rok) sa zaoberal obchodovaním. Od slovenských rodín vykupoval vykrmené husi, kačice (očistené), v lete melóny (gorege), hrozno a vo veľkom – vagónmi – ich odosiela na predaj do Sofie.

Okrem roboty sa dlhé roky zaujímal o politické dianie v Bulharsku a vo svete.

Počas druhej svetovej vojny, najmä v jej závere, sa zapojil do odboja a bol prenasledovaný. Po 9. septembri bol menovaný ako Slováčok za starostu Gornej Mitropolije. Avšak Bulhari nemohli zniesť, že Slováčok je starostom a po jednom roku namiesto neho menovali Bulhara. Ondro Šproch zostal pracovať ako poslanec v národnom výbore.

Rodičia prišli na Slovensko s veľkým transportom v decembri 1949 a zostali bývať hneď v Bratislave, kde som už aj ja chodil do pedagogického gymnázia.

Otec v Bratislave pracoval na spojoch a na povereníctve ako radový pracovník až do odchodu do dôchodku. Zomrel 1. mája 1971 a je pochovaný v Bratislave.

AKO SA SLOVÁCI Z BULHARSKA DOSTALI DO SLOBODNÉHO KRÁĽOVSKÉHO MESTA SKALICA

Matej Kabzáni

Nezabudnuteľný rok 1949 sa zapísal do histórie Slovákov z Bulharska ako posledná etapa sťahovania. Odveká túžba po vlasti bola veľmi silná, a tak naši rodičia sa správne rozhodli – ideme na Slovensko. Toto rozhodnutie do istej miery urýchlila aj kolektivizácia poľnohospodárstva, kedy sa hromadne vstupovalo do roľníckych družstiev, tzv. TKZS. To najväčšie čo mali, pôdu, dobytok a poľnohospodárske náradie, už nepatrilo našim ľuďom, ale družstvu, a preto sa nám aj ľahšie opúšťal náš rodný kraj Bulharsko.

V živej pamäti mám koniec decembra 1949, blížiac sa Vianoce a pristavený vlak na plevenskej stanici. So slzami v očiach sme sa lúčili s našimi priateľmi, susedmi, spolužiakmi a prvými láskami a keď sa vlak pomaly začal hýbať, zaznela prekrásna pieseň:

Taz večer e večer na našata razdjala

sled tolkova prelestni dny

no vlaka potegli nebrežno na zapad

a ty me napuštaš uvy – Zbogom, zbogom šepneše mi těžno...

Po niekoľkodňovom úmornom cestovaní cez Rumunsko, Maďarsko sme presne na Štedrý večer prišli na konečnú stanicu Hrušovany nad Jevišovkou. Tu nás privítali dobrým gulášom a českým pivom a po prespaní v železničných vagónoch sme sa zobudili do zasneženého a studeného rána. Traktormi nás rozvážali do našich nových príbytkov a do troch dedín – Hrabětice, Hevlín a Jevišovka.

Stretnutie krajanov v Skalici (8. 4. 2006).
Zľava: Štefan Červenák, Štefan Zelenák a Matej Kabzáni

Náš sen sa splnil. Boli sme vo vlasti. Po skončení sviatkov sme sa rozpráchlili do práce, a to prevažne na poľnohospodárske úseky v štátnych majetkoch Hrušovany nad Jevišovkou.

Eufória, ktorá nás držala v očakávaní nového života vo vlasti, nás veľmi rýchlo opustila, keď sme zistili, že tu neboli slovenské školy, evanjelické kostoly a aj hoci sme v ČSR, nie sme na Slovensku. A tak sa po roku bývania a ohliadnutí začala ďalšia etapa sťahovania. Za štúdiom a prácou odchádzali mladí ľudia prevažne do Bratislavy a celé rodiny sa sťahovali do Bratislavy, Trnavy, Skalice a inde, ale predovšetkým na Slovensko.

Aj mňa, ako veľa ďalších mladých ľudí, odfúkol vietor na Slovensko. Najprv na štúdium do Modry a neskôr na Záhorie ako učiteľa do naftárskeho mestečka Gbely. Popri plnení si školských povinností som aktívne pracoval aj vo vtedajších mládežníckych organizáciách ČSM a PO. Divadlo, spev a hudba to bolo moje hobby, v ktorom som sa ako mladý učiteľ vyžíval a dosahoval som pomerne dobré výsledky, čo si povšimli aj na Okresnom výbore školstva a kultúry v Skalici a v roku 1959 ma poverili založením Domu pionierov a mládeže. Po dvoch rokoch som prešiel opäť k školstvu a pôsobil som v ňom až do roku 1975.

Keďže rôčkov pribúdalo, rozhodol som sa založiť si rodinu. Držal som sa starého hesla „Najprv faru, potom Maru“. V rokoch 1960–65 sa začínala výstavba nových družstevných bytov. Prihlásil som sa ako prvý z našich Slovákov z Bulharska a v roku 1961 už bola fara a hneď nato aj Mara.

Nová forma bytovej výstavby sa začínala, ale nebolo dosť záujemcov. Rada mestského národného výboru ma poverila, aby som urobil nábor medzi našimi Slovákami, žijúcimi na južnej Morave. Stalo sa. Navštívil som priateľov, rodinu, známych a lady sa pohli. Začalo sa malé sťahovanie národov. Podmienky na bývanie našich krajanov v Skalici boli priam ideálne. Slovenské školy základné, stredné, učňovské, evanjelický kostol a dobre organizovaný cirkevný zbor, pracovných príležitostí na výber ako boli: ZVL, Grafobal, Okresný priemyselný podnik, JRD ap.

Rodina Ondreja Boleráca
bola medzi prvými v Skalici (1962)

Považoval som za svoju povinnosť pomáhať našim ľuďom pri príchode do Skalice a usmerňovať ich pri hľadaní zamestnania, umiestňovaní detí do škôl a verím, že tí čo prišli a usadili sa v tomto peknom záhoráckom mestečku, neobanovali. Bol som hrdý, že na všetkých pracoviskách sa osvedčili ako dobrí a svedomití ľudia, čo je príslovečná vlastnosť našich Slovákov. V jednom sme domácich Skaličanov dokonca predbehli. V tej krásnej, ľubozvučnej slovenčine. A to nám slúži ku cti, že toľko rokov sme žili my a naši predkovia roztratení po svete, ale materinský jazyk sme si zachovali.

Celkový počet rodín, ktoré sa prisťahovali z južnej Moravy, je 34. Najviac rodín prišlo z Jevišovky 21, Hrabětíc 8, Hevlína 3, Tekovských Lužian 1 a Novosedlí 1.

Hlavný nápor prisťahovalcov bol v rokoch 1962–1965. Medzi prvými boli rodiny Ondreja Boleráca, Jána Jančíka, Juraja Puškára, Jozefa Puškára, Juraja Jančíka, Ondreja Čížika, Jána Čemana, Martina Mikuláša, Jána Puškára a ďalšie.

Súdržná a vzájomná pomoc medzi sebou je ďalšia dobrá vlastnosť našich krajanov. Vedia sa aj dobre zabaviť, zaspievať i zatancovať. Dôkazom toho je aj posledné stretnutie Slovákov z Bulharska, žijúcich v Skalici, ktoré sa uskutočnilo na podnet výboru Spolku Slovákov z Bulharska dňa 8. apríla 2006 v Skalici. V družnej zábave sme si zaspomínali na mladosť a pri dobrom guláši, červenom vínečku a skalickom trdelníku, ktorý toho roku získal ako prvý v rámci Slovenska certifikát Európskej únie, dobre zabavili.

Krajanovia na stretnutí v Skalici (8. 4. 2006)

K tomu prispel aj spevácky zbor seniorov zo Skalice, ktorý zaspieval niekoľko záhoráckych a bulharských piesní. V dobrej nálade sme sa lúčili piesňou Skalica je pekné miesto. A kto tomu neverí, nech sa príde do Skalice pozrieť. Prekvapia vás pekné cesty, chodníky a parky, historické budovy, čulý turistický ruch a hlavne dobrí a úprimní ľudia. Sme hrdí na svoje mesto aj s jeho prívlastkom „slobodné kráľovské“ a že sme aj trochu lokálpatrioti, svedčí aj táto malá historika z minulosti.

Ešte za Rakúsko-Uhorsko mali Skaličania postavenú šibenicu na trestanie lotrov, zlodejov a vrahov. V susednom meste Holíč takúto nemali, a preto požiadali skalických radných pánov, aby im šibenicu požičali na potrestanie jedného vraha. Odpoveď radných pánov zo Skalice znela: „My máme šibenicu enom pro nás a pro naše dietky“.

A na záver ešte jedna úsmevná historika:

Medzi Skallicou a Holíčom sa viedol dlhé roky spor o tom, kde bude okres, či bude v Skalici, alebo v Holíči. Dohodnúť sa, samozrejme, nemohli a tu jeden Skaličan navrhol toto: Postavme somára na pole medzi Skallicou a Holíčom a na ktorú stranu pôjde, tam bude okresné mesto. Na veľké sklamanie Holíččanov somár išiel smerom na Skalicu. Jeden zo škodoradostných Holíččanov na toto povedal: „Je to tak, svoj ide k svojmu“.

Z môjho príspevku vyplýva, že prvým z našich Slovákov žijúcich v Skalici som bol ja, ale skutočnosť je iná. Predbehol ma môj spolužiak, dobrý priateľ a krajan z Gornej Mitropolije Števo Adamík. Študoval tu v školskom roku 1944/45 ako tercián na skalickom gymnáziu a býval v školskom internáte. Strávil tu iba jeden rok, ale aj tak si myslím, že by mu patrilo čestné občianstvo.

PREHLADNÁ TABUĽKA
Slovákov z Bulharska, žijúcich v Skalici

Hrabětice	Jevišovka	Hevlín	Iné
Kabzáni Matej Bolerác Ondrej Jančík Ján Kabzáni Matej st. Jančík Juraj Lavrovič Juraj Mikuláš Martin Chrtková Alžbeta	Puškár Jozef Čížik Ondrej Čeman Ján Puškár Ján Puškár Juraj Vago Ján Mikuláš Ondrej Mareček Ján ml. Mareček Ján st. Kiž Ján Čeman Pavol Markuš Ján Markuš Pavol Varga Pavol Markuš Ján st. Markuš Martin Vago Martin Mareček Michal Topoľský Ján Mareček Ondrej	Gróf Ján Jančík Ondrej Grófová Alžbeta	Mikuláš Michal Lavrovič Pavol

Kabzáni Matej
V Skalici 2008

KDE SÚ MOJE KORENE?

Magdalena Antalíková

Odkiaľ si, človeče a kam kráčaš?

Kde sú tvoje korene a pokiaľ siahajú?

Koľko rokov musí ubehnúť, aby si človek uvedomil svoj pôvod, domovinu, materinskú reč?

Štefan Rusnák ako stredoškólák
na priemyslovke

do vinohradu obzrieť hrozno. Aj on bol šťastný, že sa mohol popýšiť svojou úrodou. Vyliezli sme po rebríku do koliby, odkiaľ sme mali výhľad široko-ďaleko. Vylihovali sme na starých konských dekách a pospevovali si. V kolibe spávali dedo Marin a pradedo Ivan, keď strážili vinicu.

Keď sme odchádzali do Bratislavy, vždy nám naložil plnú prepravku toho najlepšieho a najvoňavejšieho hrozna. Keď si na to teraz spomínam, nechápem, ako sme to všetko vládali niesť, veď sme cestovali vlakom, auto sme nemali. Otec niesol stan, magnetofón, kameru, my kufre, tašky... asi sme mali po tri roky.

Môj otecko Štefan Rusnák sa narodil v roku 1920 v Tótkomlósi, v Maďarsku. Keď mal 3 roky, jeho rodičia sa spolu s ním presídlili do Bulharska, kde žili v Gornej Mitropoliji do roku 1946. Môj slovenský dedo Štefan staval v Bulharsku mlyny. Dá sa povedať, že na tie časy patrilo so svojou rodinou k lepšie situovanej vrstve. Všetky štyri deti

„Domovina je len jedna“ – vravia múdri ľudia. A ja sa pýtam, prečo som rozpoltená, keď sa mi vynárajú obrazy Balkánu, bulharských viníc, dedín a slovenských hôr, riek, Tatier či Karpát. Zakaždým, keď vidím a počujem niečo bulharské, je mi to blízke a cítim, že som toho súčasťou. Keď sa prechádzam po slovenských lúkach a horách, je tu opäť ten známy pocit láskyplnosti a uvedomenia si, že je to môj domov. Teda čia som? Odkiaľ som? Kam patrím?

Nikdy predtým som si neuvedomovala svoje bulharské korene a „dvojnárodnosť“ ako teraz – v zrelom veku.

Moja mamička pochádzala z Belej Slatiny v severnom Bulharsku, okres Vraca. Mala chudobných rodičov. Dedo Marin sa zaoberal pestovaním priesad, melónov a hrozna. Baba Petra sa starala o domácnosť. Doma bola ešte mamina sestra Magda, dve mladšie zomreli ako mladé dievčatá. Dedo Marin nás občas zobral na sobotný „pazar“, kde predával svoje produkty. Ale väčšiu radosť sme mali, keď sme vyliezli na rebrinák a stará kobyľa nás odviezla

Marin Ivanov, môj dedo

piesne a šlágre. Mal úžasný cit pre líbozvučnosť a melódiu bulharského jazyka a hovoril plynule po bulharsky aj po mnohých rokoch, ako sa vrátil s mamičkou na Slovensko. Moja mama sa nikdy spisovne po slovensky nenaučila hovoriť; používala nesprávne pádové koncovky, predložkové spojenia a občas nesprávne časovala. Komické bolo, že

Moja bulharská baba Petra

vychodili stredné školy: môj otec technikum, tety Zuzka a Anka dievčenské rodinné školy a strýko Jano „progymnazium“.

Babička chovala množstvo hydiny, často robili zabíjačky a bola výbornou kuchárkou. Život v Bulharsku, i keď medzi Slovákmi, ovplyvnil aj jej kuchyňu, takže bulharské jedlá sa na ich stole vyskytovali aj po tom, ako sa v roku 1947 vrátili do Československa.

Odrástli sme na bulharskej kuchyni a náš byt vždy voňal pečenou paprikou, ktorej omamnú vôňu som cítila až na prízemie. Keď mama podkvasila mlieko, chodili sme okolo neho doslova po špičkách, aby sme doň nedrgli. Tarator potom urobila do trojlitrového vajlinga a my sme sa ho nevedeli dojesť.

I keď je môj otec Slovák, život v Bulharsku (žil tu 21 rokov) sa v ňom hlboko zakorenil. Rád varil bulharské jedlá, zbieral a nahrával si bulharské ľudové

rokmi zabúdala aj niektoré bulharské slová, čím jej bulharčina vyznievala, akoby ňou hovoril cudzinec. Spomínam si na návštevu baby Petry u nás v Bratislave. Mamička jej povedala: „Vnimavaj majko, tuka ima schodite... a baba Petra jej odpovedala: „...Kakvisa tie schodite, ja mi kaži...?“ alebo: „zakombaj sa, če e studeno...“. Veľakrát sme sa schuti zasmiali na jej skomoleninách a ocko jej často hovoril, že sa z nej stala poturčená Bulharka.

Môj prvý dotyk s bulharčinou nastal, keď som mala 3 roky a púšťala som sa rozprávať. Mamina sestra Rajna ochorela a mama ma vzala do Belej

Slatiny, kde sme pobudli 3 mesiace. Asi som cit pre cudzí jazyk zdedila po otcovi, pretože po návrate domov sa všetci neprestávali diviť, ako som mlela detskou bulharčinou. A potom z každých letných prázdnin sa na to nabalovali ďalšie slová a vety a ostalo mi to doteraz. Ako 5-ročnú ma rodičia naučili azbuku a keď sme sa v škole začali učiť ruštinu, nemala som žiadny problém tak v písaní, ako aj čítaní.

Priznám sa, že po čase som sa cítila znechutená z každoročných letných prázdn-

nin v Bulharsku. Stále to isté: 2–3 týždne na dedine v Belej Slatine, 2–3 týždne pri mori a nekonečné návštevy po rodinách. Večer, keď sme so sestrou Liljanou išli spať, dlho do noci sme na malom tranzistorovom rádiu ladili a hľadali československú stanicu. Bola to veľká radosť, keď sme zachytili spievať „našich“ spevákov. Po dedine sme sa pyšne prechádzali ako dievčatá „ot Čechia“ a vôbec sme sa necítili ako polovičné Bulharky.

Odchod z Belej Slatiny (1953)

Keď nás v Bratislave navštevovali príbuzní a známi z Bulharska, mala som zase opačné pocity. Oveľa intenzívnejšie som cítila vôňu pečených paprik či baklažánov. Otec pripravoval kebabčeta a pâržolky na skare, z magnetofónu zneli nahrávky ľudových piesní, chora alebo račeníc. Na dvore bolo veselo, tetky a strýkovia na seba pokrikovali, prekárali sa a ja som pociťovala zvláštny smútok a nostalgiu za niečím, čo je veľmi ďaleko a prejdú možno dlhé mesiace a azda aj roky, kým ich zase uvidím a objímam.

O pár rokov som sa vydala a do našej polobulharskej rodiny pribudol ďalší člen – môj manžel. Musím s radosťou skonštatovať, že sa v našom prostredí rýchlo a úspešne adaptoval. Osvojil si bulharské slová, oblúbil našu kuchyňu a dodnes nemá problém niečo bulharské navariť.

Z úcty k mojej mame a rodinnej tradícii (aj moja prababička bola Cvetana) trval na tom, aby naša dcéra dostala meno Cvetana. V tom čase to bol problém, pretože mená, ktoré neboli povolené jazykovedným ústavom, nebolo možné do matriky zapísať. Manžel neváhal ísť za docentom Považayom a vyžiadať si povolenie na zápis tohto mena. Viem, že moja mama bola na to veľmi pyšná, i keď to nikdy nahlas nepovedala.

Keď mala naša Cvetana 15 mesiacov, navštívila som Belu Slatinu iba s ňou. Žiaľ, to bolo naposledy, čo som videla svojho deda živého. Chodieval na to isté miesto, kde aj pred rokmi a predával svoje priesady. Zhrbený, staručký – keď ma zbadal, utekal mi kú-

piť banicu a podával mi utržené leva, aby som sebe a malej niečo kúpila, lebo on to nevie. Vtedy som si uvedomila, ako moji starci celé roky trpeli, že svoje dve vnučky mohli vidieť len raz do roka. Že ich jediná zdravá dcéra ich opustila a nasledovala hlas svojho srdca až na Slovensko.

Cvetana a Štefan Rusnákovci
a mamina sestra Magda

ka k miestu, ktoré síce nie je mojím rodiskom, ale je späté s mojou mamou, otcom, starými rodičmi a detstvom.

V roku 2002 (rok po mamičkinej smrti) môj otec chcel veľmi navštíviť miesta, kde vyrástol a kadiaľ chodieval s mamou. Keďže vtedy mal už 82 rokov, náš syn sa ponúkol, že pôjde s ním autom. Využila som túto možnosť a sadla do auta s nimi. Súc poučená, niesli sme „bakšiš“ za hladký prechod na hraniciach. Tam cigarety, tam čokoláda, tam borovička... Bolo mi z toho smutno. Po takmer 20-tich rokoch som prišla do krajiny, ktorá mi je blízka a ona sa ku mne správala „trhovo“ (?). Jedine v Belej Slatine – medzi svojimi – som našla oázu pokoja a priateľstva. Opäť prišli večery s návštevami, kebabčami, banicami, tikvenikmi... Spev, choro, račenica a k tomu moje chabé pokusy naučiť sa to.

Aké šťastie asi pociťoval môj otec? Čo všetko si v mysli vybavoval, keď sa prechádzal známymi uličkami Belej Slatiny? Čo prežíval, keď išiel do Orechova navštíviť svojho kamaráta z vojny Borisa Postolkova? Na čo spomínal, keď po mnohých rokoch opäť stál v uliciach Gornej Mitropolije? Museli to byť neopísateľné vnútorné pocity bulharského Slováka (alebo slovenského Bulhara?), ktorý tam prežil toľko rokov.

Ešte dvakrát sme navštívili Bulharsko s väčším časovým odstupom. Naposledy v roku 1982. Potom sme dávali prednosť liečeniam a návštevu Bulharska sme stále odkladali. Ale túžba ísť opäť tam vo mne stále drieme. V roku 1993 sa mi naskytla pracovná cesta do Plovdivu. Samotný pobyt som veľmi intenzívne prežívala a dodnes si pamätám každý detail z tejto návštevy. Hneď som sa telefonicky spojila s príbuznými, ktorí neváhali merať mnoho kilometrov, aby sme sa videli. Ujo Ivan, ktorý žil v Plovdive, ma vzal na chalupu v prekrásnom prostredí, kde sa venoval včelárstvu. Jeho med a materina dúška okolo chaty voňali inak – Bulharskom. Každé ráno som z hotela vybehla do malej mliekarne a kúpila si flašu bózy, ktorú som na mieste hltavo vypila. V blízkej mechane ma opájala vôňa čubrice a skary a mne nebolo ľúto zaplatiť hroznú sumu za trochu šopského šalátu s „presnou pitkou“. Spomienky a pocity som si uchovávala v pamäti a tisíckrát som si premietala každý detail tejto návštevy. Áno. Toto je láska a túžba opäť sa tam vrátiť. Lás-

Aj dnes si úzkostlivo chráni všetko, čo súvisí s ďalekou Dolnou zemou. Či už sú to knihy, časopisy, recepty alebo bulharské piesne.

Moja mama a otec v roku 1944

Láska k tejto krajine, ktorú do mňa rodičia nenásilne vštepovali, sa vo mne hlboko zakorenila. Vyčítam si však, a to mi vyčítajú i moje deti, nebola som dosť dôsledná, aby som ich naučila reč ich starých a prastarých rodičov. No napriek tomu sa snažím zachovať si v mysli, srdci a v mojich deťoch zvyky, tradície, kuchyňu i piesne tej drahej osoby, ktorá mi dala život – mojej mamy.

ŽITNÝ OSTROV V ROKU 1938

Liliana Ambrušová

Žitný ostrov je rozsiahla rovina, kam len oko dovidí. Celý ostrov je popretkávaný umelými kanálmi kvôli odvodňovaniu, lebo Žitný ostrov bol vlastne riečnym dnom. Okolo kanálov, ktoré v lete takmer vysychajú, rastú vrby, no tu i tam sa kanál prehĺbuje a mení sa na riečku. Okolo jej brehov rastie vysoká trstina, osiky a topole. Krajina opeknieva, keď dozrieva obilie. Keď leto vrcholí, je čas žatvy. Potom nasleduje lámánie kukurice a už na poliach utíchne. Iba oráč preoráva zem. Nastane zima. Zem živiteľka oddychuje, aby sa na jar znovu zazelenala a rozkvitla.

Obraz krajiny sa nezmenil ani po prvej svetovej vojne, keď v roku 1918 vznikla Československá republika, ale zmenil sa jej duch a skladba obyvateľstva. Demokratické zriadenie republiky prinieslo kultúrny a hospodársky rozvoj, napr. i pozemkovú reformu. Vyšiel zákon, ktorý vymedzil vlastníctvo pôdy na 250 ha. Tým štát získal pôdu, ktorú potom poskytol občanom, ktorí si chceli zlepšiť svoje sociálne postavenie, a to i na splátky.

Dôsledkom práve tejto pozemkovej reformy sa Žitný ostrov začínal kolonizovať. Prichádzajú roľníci z Horniakov, z Moravy, z Čiech, ba i z Dolnej zeme. Vznikajú nové obce a kolónie. Na majeri zv. Tôň pusta v okr. Dunajská Streda sa v rokoch 1925–26 usídlili Slováci z Nadlaku, Gornej Mitropolije a Komlóšu, celkove 11 rodín. V roku 1928 sa už v najbližšej dedine Dolný Štál otvorila slovenská škola.

Naši Dolnozemci, o nich bude ďalej reč, i tu pokračovali v roľníckej práci. Ich hospodárstva boli vzorné, čo neušlo pozornosti ani miestnemu obyvateľstvu maďarskej

národnosti. Boli to zväčša maloroľníci, ale i bezzemkovia. Tôňa pusta bol bývalý grófsky majetok s rozlohou 250 ha, na ktorom pracovala chudobnejšia časť obyvateľstva, teraz však chodievali na majer vypo-máhať novousadlíkom najmä v období žatvy. No medzi Slovákmi sa už nestretli s panskou povýšenosťou, gazdovia stáli s robotníkmi pri poľnohospodárskej práci v jednom šíku ako rovný s rovným. Takto sa pri práci spoznávali a zbližovali. Nemožno poprieť, že malá slovenská kolónia prispela demokratickému procesu celej obce. Dôkazom toho bolo, že na zápis do slovenskej školy začali prichádzať aj maďarské deti. Ich počet sa z roka na rok zvyšoval.

Prešlo niečo viac ako jedno desaťročie v harmonickom spolu-nažívaní oboch menšín, keď sa na

Chlapci z Tôň pusty pri kosbe

západe začali kopit mračná, ktoré boli predzvesťou druhej svetovej vojny. Do konca roku 1938 sa mladou republikou prehnala lavína udalostí.

Na scénu novodobých udalostí nastúpil agresívny, neludský fašizmus. O tomto kritickom období podáva nám Ladislav Deák vo svojom diele „Viedenská arbitráž“ podrobné informácie. Uvádžam základné fakty:

Posledné dejstvo septembrových udalostí sa odohralo v Mníchove na stretnutí štyroch mocností, ktorých zástupcovia sa na podnet USA zišli 28. septembra 1938. Konferencia sa uskutočnila bez zástupcov ČSR a Sovietskeho zväzu. Dohoda sa prijala a predložila ako záväzné rozhodnutie. V priebehu niekoľkých dní mala ČSR odovzdať rozsiahle pohraničné oblasti Nemecku, rovnako sa mali splniť požiadavky poľskej a maďarskej strany.

To podnietilo i maďarské revizionistické hnutie k novým aktivitám. Akékoľvek pokusy našich zástupcov na predbežných poradách boli bezvýsledné. Forma rokovania Maďarov bola ultimatívna: „Nerokovať, ale žiadať!“

Arbitrami riešenia maďarskej otázky mali byť taliansky minister zahraničných vecí G. Ciano a nemecký minister zahraničných vecí J. von Ribbentrop.

Vlastné arbitrážne konanie prebiehalo vo Viedni 2. novembra 1938. Celkový priebeh rokovania mal len formálny ráz. Podľa viedenského verdiktu musela ČSR odstúpiť územie na juh od čiary: Štvrtok na Ostrove – Bernolákovo – Šurany – Komjatice – Vrábľe – Levice – Lučenec – Rimavská Sobota – Košice.

Slovenská autonómna vláda vyzývala slovenských občanov na odstúpenom území, aby nič nepodnikali, ale ostali na mieste. Slovenská vláda zaručuje všetkým občanom pomoc a ochranu.

V skutočnosti sa však vývoj udalostí uberal opačným smerom. Na obsadenom území sa nastolila vojenská správa, ktorá zavádzala nové poriadky, napr. zákaz používania slovenčiny v úradoch i na verejnosti a pod. Najväznejšie vyhlásenie bolo: „Kto získal po roku 1918 štátne občianstvo na obsadenom území, pokladá sa za cudzinca a vypovedá sa.“ Preto prvý útok bol zameraný na kolonistov. Začalo sa drancovanie a vyhánanie.

Ponechajme očitým svedkom tých čias slovo:

Poznámky zo zápisnice učiteľa Jána Ambruša na slovenskej škole: „Zápis z júna ukázal, v akej obľube je naša slovenská škola. Z 28 zapísaných žiakov je už len 5 slovenských detí. S napätím prežívame tiež udalosti v Mníchove. Ešte sa len vyjednávalo a už skupinky maďarskej mládeže vyspevovali maďarské vlastenecké piesne. V jedno ráno nejaký oduševnený maďarský občan prišiel a začal rozháňať našich žiakov a nútil ich odísť do maďarskej školy.“

Tretieho novembra som odoslal školský nábytok, ale aj svoj, lebo som bol preložený na štátnu ľudovú školu do Pezinku.“

Žijúci pamätníci tých čias sú ešte Ludmila Ambrušová, Anna Šebestová-Ambrušová a Ing. Milan Ambruš, všetci sa zhodujú v jednom.

Obedňajšia prestávka. Stupava – Háč

Žandári snorili po domoch, všetko prekutávali, hľadali zbrane. Anica si spomína, že stále napomínali: „Magyarul mondanny, magyarul!“, to aby sme rozprávali po maďarsky. Horšie obišla Andika Paľova, ktorá mala prichystané nakysnuté cesto v slamienkach pred pecou. Prišiel žandár a kopol do jednej slamienky. Cesto sa vykydlo na zem. Keď mu povedala, prečo to robí, flasel jej zaucho.

Už v polovici novembra museli sme všetci Tónčania opustiť svoj domov. Mohli sme si odniesť len nábytok. Umiestnili nás na Záhorí, volá sa to Stupava – Háj, kde bolo niekoľko schátraných domov pre služobníctvo. Tam sme sa nasťahovali a obrábali pôdu prenajatú od grófa Károlyho. Tam sme prečkali vojnu.“

Ako reagovala na tieto politické zmeny maďarská menšina?

Ladislav Deák zaznamenáva: „... Fakt je, že nie všade čakali honvédov slávobrány. Ešte pred viedenským rozhodnutím prišli do Budapešti správy z pohraničnej oblasti tohto znenia: Len si tam ostaňte, neoslobodzujte nás, máme sa tu dobre, lepšie ako vy tam!“

Slová sa potvrdili. Maďarskí honvédi hneď v prvý deň vykúpili z obchodov všetok tovar. Celé odtrhnuté územie bolo izolované od Maďarska. Na území, na ktorom žilo zmiešané obyvateľstvo, mala asimilácia obyvateľstva pokračovať tam, kde prestala v roku 1918.

No boli to už iní Maďari ako pred rokom 1918. Maďarská menšina počas 20 rokov ČSR dosiahla solídnu úroveň. Eufória oslobodenia trvala veľmi krátko, lebo čoskoro začali vystupovať nepriaznivé dôsledky, napr. neuznanie aprobácie získanej v ČSR, úrady sa obsadzovali maďarskými prisťahovalcami, okrem toho štát nebol schopný zabezpečiť obyvateľstvu životnú úroveň z obdobia „prvej republiky“. Nastal nedostatok tovaru bežnej spotreby, no a povýšenecké správanie v úradoch! Začali sa objavovať rôzne heslá, napr. „Prácu, chlieb, alebo návrat do Čiech!“, „Ako to, že matka svojmu navrátenému dieťaťu ukrojí menší kus chleba než jeho údajná macocha?“ Na hradskej sa objavovali napísané slogany: „Minden drága, visza Pragá!“ a pod.

Odvtedy prešlo už takmer sedemdesiat rokov, na tieto tragické udalosti ako slovenskej, ale i maďarskej menšiny sa akoby zabudlo. Očití svedkovia sa už zväčša pominuli. No v súčasnosti sme opäť svedkami, že sa rozdúchávajú nacionalistické vášne. Ale tak ako v tridsiatom ôsmom roku sa ozývali hlasy aj proti okupácii i dnes môžeme počuť; napr. utkvel mi v pamäti hlas z rádia jednej maďarskej občianky: „Ja hovorím dobre po slovensky, lebo som chodila do slovenskej školy, ale ja som Maďarka. Ale to vám poviem, že mi tu v našej obci Maďari a Slováci žijeme v mieri. Nerobte nás horšími!“

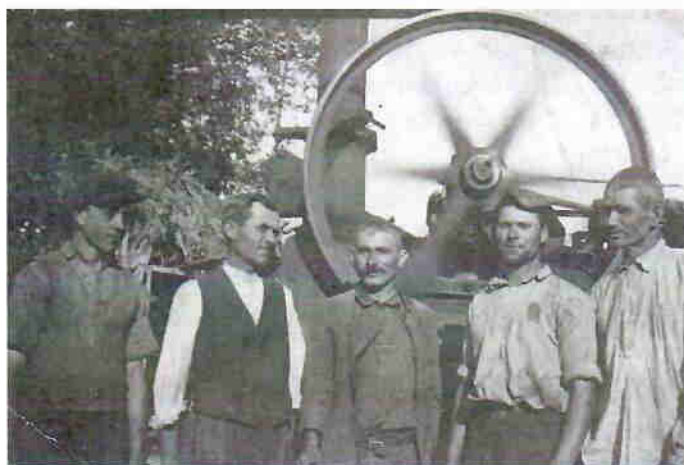
Nuž, kto seje vietor?

Život ide ďalej, hranice medzi štátmi Európy sa búrajú, napriek tomu by som ukončila fučíkovským: „Ludia, bdite!“

POŽEHNANÝ VEK

Štefan Zelenák

Druhý zľava Juraj Ďuriš, tretí Juraj Ďurica
Strojník: Andrej Mikuláš

v dnešnom Rumunsku. Ešte nezavŕšila šiesty rok a už sa jej rodičia sťahovali do Slováckmi osídľovanej Hornej Mitropolije (prvé slovenské rodiny sem prišli už v roku 1884) v severnom Bulharsku v okolí významného mesta Pleven.

Po jedenástich rokoch ako 17-ročná sa vydala za Jána Náhodu. Spolu mali osem detí, štyri z nich zomreli veľmi skoro v kojeneckom a detskom veku. Z detí žije už len dcéra Anna a teraz býva v Skalici.

Rodina Jána Náhodu už v roku 1947 využila legálne možnosti, ktoré ponúkala „Dohoda o najímaní bulharských robotníkov a ich umiestňovaní na práce v Československu zo 16. septembra 1946“. Rodina sa usídlila v Doupove pri Kadani. Ako sa ukázalo, prvé „usídlenie sa“ bolo len prechodné. V roku 1950 sa Náhodovci presťahovali do Hrabětíc neďaleko Znojma. Anna Náhodová tam žila až do konca „svojich dní“. Zomrela v roku 2000 a rodina ju pochovala v Hraběticiach. Jej manžel Ján zomrel v roku 1963 v Hraběticiach, kde je aj pochovaný.

Užšie i širšie príbuzenstvo: dcéra, vnuci i pravnuci s pietou a úctou spomínajú na pracovitú a skromnú mamu, starú mamu a prababku ako i na jej manžela Jána Náhodu. To oni v „potu tváre“ dorábali skromný chlebič pre seba a svoju početnú rodinu. Ani Anna Náhodová a jej manžel to nemali v živote ľahké, no praco-

Nie všetci naši krajanovia sa dožívali „extrémne“ vysokého veku. Mnohí opúšťali „slzavé údolie“ v mladšom strednom veku, pričom kojeneckú a detskú úmrtnosť u našich krajanov nemôžeme považovať za mimoriadne vysokú v porovnaní so situáciou v susedných balkánskych krajinách, skôr naopak.

Životný „príbeh“ jednej našej krajanky je veľmi zaujímavý a osud jej doprial krásny vek. Viacerí si možno spomeniete na Annu Náhodovú rod. Lahockovú, ktorá uzrela svetlo tohto sveta ešte v devätnástom storočí (1899) v Nadlaku,

Podem 1969.

Sediaca: Mária Strakušková,
rod. Holíková. Za ňou stojí Eva
Strakušková (dcéra), vedľa nej Anna
Samporová, vnučka sediacej panej

vitosť a pevná vôľa „neopúšťať sa“, odhodlanie neklesnúť pod ťarchou často neprajného osudu im nakoniec – možno aj spomínané vlastnosti – umožnili dožiť sa vysokého veku. Aj týchto pár riadkov vnímajme ako prejav úcty, ako spomienku na ženu – matku, našu krajanu, ktorá svoj dlhý život zasvätila práci, starostlivosti o rodinu a svoje najbližšie príbuzenstvo.

V kroji: Mária Marečková rod. Vargová, v strede: Samo Bakula,
prvá sprava: Anna Mikulášová. Jevišovka 1953

II. KAPITOLA SPRÁVY, INFORMÁCIE, POZNÁMKY...

CESTA ZA POMNÍKOM

Štefan Červenák

Milí krajanovia, rodáci, dovoľte mi, aby som vás oboznámil s dlhou cestou za pomníkom. Zrealizovať výstavbu pomníka, ktorého cieľom bolo zvečniť pamiatku padlých obyvateľov v najväčšej dedine Gornej Mitropoliji trvalo niekoľko desaťročí. Ak by som to chcel trochu zveľičiť, povedal by som, že nakoniec sa stal malý zázrak.

V roku 2004 Spolok Slovákov z Bulharska žijúcich na Slovensku zorganizoval kultúrno-poznávací zájazd do našich rodných dedín pri príležitosti 120. výročia príchodu Slovákov z Dolnej zeme do Bulharska, kde sa usídlili. Cieľom zájazdu bolo navštíviť obce Gornu Mitropoliju, Podem, Brašljanicu a okresné mesto Pleven. Pri stretnutí s predstaviteľmi obecného úradu (kmetstva) v Gornej Mitropoliji nás starosta informoval, že výstavba pomníka začína byť reálna a požiadal náš spolok, aby podľa možnosti prispel finančnou čiastkou.

Slávnostné odhalenie pomníka v Gornej Mitropoliji (2. 6. 2007)

V Gornej Mitropoliji padlo 89 bulharských a slovenských obyvateľov, z toho 29 Slovákov v štyroch vojnách, ktorých sa Bulharsko zúčastnilo. Náš spolok prisľúbil starostovi finančnú čiastku podľa svojich možností. V Bulharsku vznikol iniciatívny výbor a obyvatelia Gornej Mitropolije vyzvali všetkých obyvateľov Bulharska na národnú zbierku a tak pomohli finančne pri výstavbe pomníka. V Bulharsku prispel finančnou

čiastkou aj bulharský prezident, Mestský úrad v Dolnej Mitropoliji, Obecný úrad v Gornej Mitropoliji a bulharskí obyvatelia.

Po návrate zo zájazdu náš spolok založil samostatný účet na výstavbu pomníka. Listom oslovil prezidenta SR, vládu SR, Úrad vlády pre zahraničných Slovákov, Maticu slovenskú a všetky parlamentné strany o finančnú čiastku na výstavbu pomníka v Bulharsku. Naše oslovenie nebolo kladne pochopené, až na Maticu slovenskú, ktorá prispela čiastkou 20 000 Sk. Ako prejav vďaky jej zaslali ďakovný list. Ostatné príspevky na pomník sme vyzbierali od našich krajanov žijúcich na Slovensku, Morave a v Čechách, spolu 28 000 Sk. Nedá mi, aby som nespomenul pána Milana Príbeľu z Trnavy, ktorý prispel čiastkou 5 000 Sk a poďakoval mu aj touto cestou. Vyzbieranú sumu 48 000 Sk sme prostredníctvom banky zaslali do Bulharska na účet založený na výstavbu pomníka.

Účastníci zájazdu pred pamätníkom

Konečne nadišla dlho očakávaná chvíľa odhalenia pomníka. Náš spolok pri tejto príležitosti zorganizoval v dňoch 31. 5.–4. 6. 2007 zájazd 37 krajanov zo Slovenska, Moravy a Čiech do Gornej Mitropolije. Odhalenie pomníka malo vysokú kultúrnu i vojenskú úroveň a konalo sa za účasti sekretára bulharského prezidenta, ktorý prečítal list od prezidenta Bratislava. Ministerstvo vnútra zabezpečilo posádkovú hudbu i čestnú stráž, ktorá otvárala slávnosť. Na odhalení sa zúčastnili aj starostovia Dolnej Mitropolije, Gornej Mitropolije a okolitých dedín. Za náš spolok som pozdravil prítomných a poďakoval sa všetkým, ktorí prispeli na výstavbu pomníka, položil som veniec zo Slovenska na pomník a poklonil sa 89 padlým hrdinom, z ktorých bolo 26 Slovákov.

Do Podemu náš pozvali 1. 6. 2007 predstavitelia obecného úradu na kultúrny program pri príležitosti 100. výročia založenia knižnice v Podeme. Pri príchode do Podemu na námestí pred kultúrnym domom nás osobne privítal a pozdravil starosta Podemu. V kultúrnom programe vystúpilo veľa súborov z okolitých dedín. Program bol veľmi bohatý, pestrý a kultúrny dom bol zaplnený do posledného miesta. Pred programom sme navštívili opravený evanjelický kostol, ktorý v súčasnosti slúži ako pravoslávny, nakoľko je tam už málo žijúcich Slovákov.

Pri odchode a lúčení účastníkov nášho zájazdu s bulharskými obyvateľmi z Hornej Mitropolije som sa poďakoval za veľmi milé privítanie starostovi obce a všetkým obyvateľom za vřúcne prijatie, pohostenie, ubytovanie a kultúrny program.

Pri tejto príležitosti som ich v mene nášho spolku pozval na návštevu Slovenska na naše 19. stretnutie krajanov, ktoré sa uskutočnilo 6. 10. 2007 v Bratislave. Naše pozvanie s radosťou prijali a zorganizovali zájazd. Na zájazde sa zúčastnilo 45 osôb slovenskej a bulharskej národnosti. Stretnutie obohatili kultúrnym programom naši hostia, na ktorom vystúpil ich súbor a sólisti. Súbor zaspieval aj tri staré slovenské piesne, ktoré našich krajanov veľmi dojali a niektorí si aj poplakali. Nechýbali ani bulharské piesne a po vystúpení všetkých pozvali do ich veľmi obľúbeného tanca zvaného „choro“. Našich hostí prišiel pozdraviť aj bulharský veľvyslanec pôsobiaci na Slovensku.

Na spestrenie návštevy našich hostí sme zorganizovali prehliadku starého mesta s výkladom o histórii Bratislavy.

Naši hostia pri prehliadke Bratislavy

Pri odchode a lúčení na tvárach našich hostí bolo vidieť spokojnosť a dojatie z návštevy Slovenska, krásnych a nezabudnuteľných zážitkov. Naši hostia po príchode domov nám zaslali ďakovné listy a pozdravy od všetkých obyvateľov Hornej Mitropolije.

PRIPOMÍNALI SME SI 60. VÝROČIE NÁVRATU DOMOV

Štefan Zelenák

Z množstva podujatí, ktoré pripravili výbor Spolku Slovákov z Bulharska na Slovensku, výbor Združenia spolkov dolnozemsých Slovákov na Slovensku a Matica slovenská, je potrebné spomenúť aj stretnutia krajanov, ich priateľov a priaznivcov. Stretli sa v Trnave, Skalici a v Jevišovke na južnej Morave.

Matej Kabzáni, náš rodák a aktívny člen spolku obsahovo i organizačne zabezpečil veľmi úspešné a prítomnými veľmi cenené stretnutie v Skalici. V Mestskom múzeu v Skalici sa zišli naši krajanovia, ich známi, priatelia, evanjelickí farári z viacerých dedín a mestečiek v okolí na čele s emeritným biskupom Osuským. Po zaujímavom kultúrnom programe (súbor vedený M. Kabzánim zaspieval niekoľko „našich“ piesní) sa ujal slova Štefan Zelenák. V krátkosti priblížil naše osudy a príbehy v Bulharsku, pričom hlavný dôraz položil na životné údely krajanov po príchode do vlasti svojich dedov a pradedov.

Video o našom poslednom zájazde do „našich dedín“ pri príležitosti odhalenia pamätníka na počesť Bulharov a Slovákov, ktorí z Hornej Mitropolije padli v piatich vojnách bulharského kniežatstva a cárstva, dokumentuje toto stretnutie..

Súčasťou tohto skromného a podnetného podujatia bola aj rozsahom nenápadná, ale v mnohom zaujímavá výstavka obrazov, máp a náčrtov, ktoré svojím zameraním prehĺbili, doplnili a rozšírili význam veľmi úspešného podujatia k 60. výročiu návratu domov. Potom nasledovalo malé občerstvenie, pokračovali rozhovory a spomienky na roky dávno minulé i dni práve prežívané.

Účastníci stretnutia v Skalici (24. 4. 2008)

Ďalšie stretnutie krajanov k nášmu významnému výročiu sa uskutočnilo na južnej Morave v Jevišovke. Autobus plný krajanov zo Skalice, z Trnavy a Bratislavy prešiel nie veľmi ďalekú cestu a už sme sa ocitli vo vzorne upravenej dedine, ktorá pre mnohých prítomných bola prvým miestom usídlenia sa po druhej svetovej vojne.

Privítal nás Michal Vago, „richtár“, predseda miestneho zastupiteľstva (túto dôležitú, no veľmi náročnú funkciu zastáva už druhé funkčné obdobie). To ako vzorne sa o obec stará s poslancami a najbližšími spolupracovníkmi, mohli sme sa presvedčiť už cestou na úrad obecného zastupiteľstva, kde nás oboznámili s minulosťou, prítomnosťou i jasnou predstavou o ďalšom zveladovaní obce, pričom významnú časť svojich zámerov obracia vedenie obce smerom ku skvalitneniu životného prostredia.

Michal Vago, inak rodák z Podemu, cestou do svojho „sklípka“ nám ukazoval povšimnutia hodné objekty a domy, v ktorých bývali naši krajanovia po príchode do tejto, vtedy dosť „ošarpanej“ dedinky. Skôr ako sme ochutnali dobrodenie jeho vinice, odviezol nás na cintorín, ktorý svojou upravenosťou veľmi silne zapôsobil na všetkých prítomných. Je vzorne upravený, racionálne usporiadaný, pričom tomuto smutnému miestu dominuje pamätník (obklopený krížmi a náhrobnými pamätníkmi) na počesť Chorvátov, ktorí v obci žili od roku 1584 roku až do skončenia druhej svetovej vojny. (Chorváti tvorili väčšinu obyvateľov tejto obce až do roku 1947.) Pamätník i celkové usporiadanie cintorína v tejto nevelkej obci je dôkazom toho, ako možno (ak je ochota priložiť ruku k činu, ktorý pretrvá) prejaví pietu, úctu – a to esteticky veľmi účinne – na pamiatku tých, ktorí žili, pracovali, tvorili a svojou obetavosťou vytvárali podmienky pre život tých, ktorí prišli po nich.

Michal Vago nás vo svojej pivničke ponúkol vlastnými rukami dorobeným vínom. Chutilo, i buket bol zaujímavý, chuťou bohaté a zanechávalo stopu na jazyku oveľa dlhšie ako je zvykom v našich „zemepásoch“.

Zľava: Štefan Zelenák, Michal Vago a Štefan Červenák (Jevišovka 17. 5. 2008)

Účastníci stretnutia v Jevišovke: Zľava: Anka Vagová, Žofka Mohovská, Juraj Vaňo, Martin Mikuláš

Potom už všetci sme sa presunuli (členovia výboru v dobrej nálade, absolvujúc „zahrievacie kolo“ v richtárovom „sklípku“) do kultúrneho stánku. Po úvodných príhovoroch M. Vagu, Š. Červenáka, Š. Zelenáka nasledoval kultúrny program a, samozrejme, tanec. Účastníci aj tohto stretnutia (podobne ako v Skalici) si mohli prezrieť malú výstavku k problematike reemigrácie.

A naostatok, ale nie na mieste poslednom, prichodí mi spomenúť – skôr stručne ako obširne – stretnutie krajanov v Trnave, na ktorom si pripomenuli 60. výročie reemigrácie z Bulharska do Československa. Dňa 11. 9. 2008 v Knižnici Juraja Fándlyho v Trnave zišli sa v hojnom počte krajanovia, členovia Spolku Slovákov z Bulharska, ich priatelia a sympatizanti, aby si pripomenuli pre nich také významné výročie. Úvodné slovo Štefana Zelenáka priblížilo prítomným celkovú atmosféru doby, v ktorej sa reemigrácia uskutočnila.

Obsahovo a organizačne vydarené podujatie veľmi svedomito pripravili členovia Spolku Slovákov z Bulharska, žijúci v Trnave, zodpovední pracovníci Mestskej knižnice v Trnave a predstavitelia i cirkevníci ECAV v Trnave. Bez zveličovania môžeme povedať, že na toto úspešné podujatie budú účastníci dlho spomínať.

SLÁVNOSŤ SKROMNÁ, ALE VÝZNAMNÁ

Štefan Zelenák

Milí rodáci, vážení přítomní!

Dovoľte mi, aby som vás v mene spolkov dolnozemskej Slovákov na Slovensku srdečne privítal na tejto skromnej, malej, ale nie bezvýznamnej slávnosti pri príležitosti odhalenia pamätnej tabule na pamiatku reemigrácie Slovákov do vlasti svojich predkov. Vrátili sa z Dolnej zeme, zo širšieho európskeho zahraničia i z ďalších krajín, v ktorých Slováci pred stáročiami (či desaťročiami) hľadali útočisko pred chudobou, ale najmä biedou, náboženským prenasledovaním a dúfali, že sa im podarí aj národne sa zachovať.

Odhalenie pamätnej tabule k 60. výročiu reemigrácie (MS Bratislava, 17. 6. 2008).
Zľava: Anna Koláriková, Štefan Červenák, Štefan Zelenák, Ondrej Šproch

Pred 60 rokmi došlo k udalostiam, ktoré mali priebeh, aký mali – je nám viac-menej známy – áno, aj táto historická „príhoda“ aktívne tvarovala životy vyše 200 000 Čechov a Slovákov, ktorí sa po poslednej veľkej vojne vrátili domov. Prichodilo im v novom a po novom začať žiť, zvládnuť prvé ťažkosti, zmôcť neočakávané nástrahy a čo najskôr sa zorientovať v jemnom, občas aj drsnom, prave tunajšieho života. Podarilo sa im to pomerne skoro a zväčša úspešne.

Náš príbeh mal priebeh aký mal, nemôžeme ho dnes už meniť, neprichodí nám zúfalo cídiť a oddeľovať planô od dobrého. Už nemôžeme s konaním a správaním sa osobností a „osobností“ tých najmä nič urobiť. Nevylepšíme ani výroky či poznámky, pohodené len tak mimo, akoby popri, ale práve tieto a takéto zanechávajú v pamäti stopu najhlbšiu. No niečo predsa len môžeme my, ale najmä odborníci, to im prichodí interpretovať našu minulosť, a teda aj udalosti spred 60 rokov i fakty, ktoré sa k nim viažu, pravdivo a objektívne. Odborníci v snahe analyzovať, či len „popisovať“ minulosť (nájdú sa aj takí „odborníci“), nemali by podliehať mámeniu dejiny ideologicky prispô-

sobovať, či dokonca priamo reagovať na objednávky politických subjektov, ktorých predstavitelia veľmi často minulosť využívajú ako pomocné barličky pri odvádzaní pozornosti informačného konzumenta od bolestivých sociálnych, kultúrnych, spoločenských i národných problémov nášho súčasného života, častejšie a hlavne pre mnohých len prežívania. Veď v rokoch, o ktorých je reč, naši predchodcovia sa určite dopustili aj chýb, omylov či činov, ktoré sa nemali stať. No práve v týchto rokoch a mesiacoch, keď si pripomíname pre nás takú významnú udalosť, nájdeme sa viacerí, často aj „tunajší“, ale najviac takých je „tam von“, najmä rôzni susedia, tí naše a nami priznané omyly a chyby nazývajú zločinmi, no zabúdajú na svoje vlastné ozajstné zločiny spáchané na iných, teda aj na susedoch (násilie páchané na našich predkoch je vpísané nielen do našej pamäti, ale aj do vedomia iných). Keď sa im to niekto skôr bojzливо, a len akoby mimochodom snaží pripomenúť, tvária sa, akoby zločiny nimi spáchané sa nikdy nestali.

Sprava: M. Hriešik, O. Šproch, A. Koláriková, Š. Červenák, Š. Zelenák,
J. Markuš – predseda MS

Keď dnes (17. 6. 2008 o 13.00 hod.) aj takýmto slávnostným spôsobom odhaľujeme pamätnú tabuľu na pamiatku 60. výročia reemigrácie Čechov a Slovákov do vlasti, patrí sa – najmä nám potomkom reemigrantov – vyjadriť úprimnú a jasne artikulovanú vďaku Matici slovenskej za významnú účasť na akcii Mať volá, Slovenskej lige za aktívnu pomoc krajanom v zložitých situáciách, v ktorých sa veľmi často ocitli po príchode do vlasti. Nemali by sme zabudnúť ani na viacerých predstaviteľov vtedajšieho politického, kultúrneho a spoločenského života a, samozrejme, musíme pripomenúť cennú

Účastníci odhalenia pamätnej dosky k 60. výročiu reemigrácie Slovákov do vlasti
(MS, Bratislava, 17. 6. 2008)

a citlivo realizovanú pomoc evanjelickej cirkvi na Slovensku. Naša vďaka patrí aj tisícom občanov vtedajšieho Československa, ktorí vedeli podať pomocnú ruku v pravú chvíľu.

Aj táto milá a skromná slávnosť i podujatia, ktoré sme už urobili a ešte pripravíme k 60. výročiu reemigrácie, nech sú zároveň tichou, takmer nahlas nevyslovenou, no o to úprimnejšou vďakou našim starým rodičom a rodičom, ktorí sa po poslednej veľkej vojne vzpriamili a pohli k tmavomodrým horám svojho opravdivého domova. Odchádzali, presnejšie prichádzali, na ten nevelký fliačik zeme medzi Tatrou a Dunajom, aby zachránili svoje potomstvo pred chudobou, biedou, duchovným zakrpatením a splynutím s chladnou cudzotou. Naším rodičom i starým rodičom aj za toto patrí naša vďaka a úcta. Ich mená nebudú v učebniciach dejepisu, netvorili históriu v teremoch bohatých a mocných tohto sveta („neprešivali“ tento svet), no bez nich, bez státisícov a miliónov tých jednoduchých a pracovitých by neboli ani dejiny.

Naši predkovia nemali síce vysoké formálne vzdelanie, no napriek tomu – životom zocelení – konali zväčša múdro a rozvážne, čo dokazuje aj rozhodnutie vrátiť sa, po dlhom hľadaní domova, konečne domov. Áno domov, lebo domov je jediné miesto, kde aj chlap môže zložiť mozolnaté ruky a horko zaplakať, lebo vie, že plačom sa niečo končí, niečo temné a zlé, a voľačo sa začína, niečo pekné a nádejné.

Za pani učiteľkou Annou Šebestovou-Ambrušovou

1. 1. 1920 – 23. 2. 2008

Na sklonku februára sme sa rozlúčili s krajanou a zároveň aj s našou pani učiteľkou Annou Šebestovou-Ambrušovou. Odišla spomedzi nás po završení osemdesiatich ôsmich rokov a po naplnení svojho činorodého a zmysluplného života.

Narodila sa v Gornej Mitropoliji v Bulharsku vo váženej rodine rozvetveného a významného rodu dolnozemsých Ambrušovcov. To poznačilo nielen výnimočnosť cesty, po ktorej sa uberal jej životný príbeh, ale aj odvážne ambície, rozhodnutia a počínanie, ktorými tento príbeh naplnila. Spoľahlivou oporou jej pri tom boli vlastní rodičia, otec Martin Ambruš a matka Anna rod. Kováčova, ako aj širšie príbuzenstvo, v ktorom sa narodila, vyrastala a prežívala s ním jeho vystahovalecké, reemigrantské, napokon aj neľahké a strastiplné osudy slovenských kolonistov na nevelkom a odlahlom žitnoostrovskom majeri Tôň pusta pri Dolnom Štále. Tu začala chodiť do jednotriednej slovenskej menšinovej školy, za zriadenie ktorej zvädzali úporný zápas jej strýko a učiteľ Ján Ambruš, no hlavne jej otec Martin Ambruš, ktorý sa občiansky angažoval v činnosti Slovenskej Ligy a politicky ako poslanec za Agrárnu stranu v zákonodarnom zbore vtedajšieho Československa. Bolo prirodzené, že takéto prostredie malo blahodarné účinky aj na formovanie mladej, talentovanej a ambiciózneho Anice, ako ju všetci Ambrušovci dôverne volali. Bola nielen vynikajúcou žiačkou a študentkou, obdarená bola aj nevšedne krásnym hlasom. Po završení učiteľského ústavu a úspešnom zvládnutí talentových skúšok prijali ju na bratislavskom konzervatóriu na štúdium operného spevu. Lenže vojnovými udalosťami a predčasným otcovým úmrtím poznačené rodinné pomery spôsobili, že sa rozhodla nepokračovať v štúdiu, ale nastúpiť do učiteľského zamestnania.

Zaiste nebolo náhodné, že jednou z jej prvých učiteľských staníc bola jej rodná dedina v Bulharsku. Toto neľahké a odvážne rozhodnutie pomohlo jednak bulharským Slovákom v ich snahe udržať si vlastné národnostné školstvo aj v zložitom povojnovom období, jednak poznačilo aj osobný život našej pani učiteľky – uzavrela tu manželstvo s bulharským partnerom Ivanom Prvanovom Markovským, z ktorého sa narodili dcéra Mária a syn Peter.

Po návrate z Bulharska v roku 1947 zakotvila na Štátnej ľudovej škole v Dolnom Štále, kde v medzivojnovom období pôsobil jej strýko Ján Ambruš, a v ktorej bola aj ona jeho žiačkou. Keď nastúpila do tejto školy ako učiteľka, do jej kroniky zapísala takúto myšlienku a zároveň aj svoje životné krédo: „*Minulosť a prítomnosť sa nikdy nestretnú, a predsa sú do seba zapojené ohniskami, ktoré ukazujú, že začíname tam, kde sa práve niečo iné skončilo. Som na začiatku – tam, kde bol pre iného koniec. Minulosť a prítomnosť sa vo mne stretli. Dívam sa na krásnu budúcnosť a cítim veľkú radosť, ako splývajú vo mne tri časti nekonečnosti: minulosť – prítomnosť – budúcnosť. Som na začiatku nekonečnej cesty a teším sa na ňu.*“

Dnes už vieme, že úsek tejto nekonečnej cesty, ktorý jej bol vymeraný, nebol jednoduchý a ani ľahký. Zvládala ho však s neobyčajnou vyrovnanosťou, húževnatosťou, hrdosťou a potrebným nadhľadom. Svojím pozhnaným a zmysluplným životom napísala nevšedný príbeh láskavosti, profesionálnej vyzretosti a výnimočnej ľudskosti. Bola štedrá k blízkym aj cudzím. Neoblomne presadzovala názor, že podstatou človeka je dobrota, že vychovávať treba láskavosťou, nie trestami.

Naša pani učiteľka prežila činorodý, radostný a šťastný život. Svoje hudobné nadanie a lásku k spevu napokon zúročila dlhoročným účinkovaním v Speváckom zbore

slovenských učiteľov, ktorého zbormajster a hudobný skladateľ Alfréd Šebesta sa stal jej druhým manželom.

S pani Annou Šebestovou-Ambrušovou odišla spomedzi nás skromná avšak ľudsky neobyčajne vzácna osobnosť. S vďakou a úctou si na ňu budeme spomínať.

Rodina, krajanovia, priatelia

Vážená smútiaca rodina, vážené smútočné zhromaždenie!

S hlbokým zármutkom a bolesťou v srdci prihováram sa k vám v mene nášho Spolku Slovákov z Bulharska, žijúcich na Slovensku.

Prichodí mi naposledy sa rozlúčiť s našou krajanovou Erkou Čaučíkovou, tetou, mamou, susedkou a priateľkou, ktorej neúprosný čas odmeral milú života a odvolal ju z kruhu milovanej rodiny a priateľov. Ťažko hľadať slová, ktoré by mohli zmierniť žiaľ jej najbližších.

„Povedzte mi, obláčik môj biely, odkiaľ ideš a kde si mi letel,“ tak sa spieva v jednej bulharskej pesničke, ktorú si naša Erka rada spievala, lebo mala veľmi pekný hlas a taktiež učila spievať aj ostatných krajanov naše staré pesničky.

Náš obláčik biely letel z Bulharska, kde sa narodil a priletel do vtedajšieho Československa na Moravu. Jej túžba bola zaletieť na Slovensko, kde bola jej stará vlasť a tu študovať a založiť si rodinu. Jej vytúžený sen sa splnil a podarilo sa jej vyštudovať za učiteľku, založiť si rodinu. Spievala dlhé roky v učiteľskom zbore. To, že vedela pekne spievať, dokázala na prvom stretnutí pred 250 krajanmi v roku 1989 spolu s celým učiteľským zborom, kde zožali veľký úspech.

V roku 1990, keď bol založený Spolok Slovákov z Bulharska, prihlásila sa do výboru spolku, v ktorom pracovala 15 rokov, pokiaľ jej to zdravie dovolilo. Úlohy, ktoré dostávala, vykonávala svedomito, zodpovedne a vždy bola ochotná pomôcť, poradiť a spoločensky pobaviť.

Odchody zo života sú bolestivé. Zanechávajú v nás nezmazateľné stopy. Ak nás opúšťa niekto blízky, odchádza s ním aj niečo z nás a niečo zasa nám pribúda – pamiatka.

Milá Erka, dovoľ mi, aby som ti v mojom mene, mene celého výboru a všetkých členov spolku poďakoval za odvedenú prácu, obetavosť, zodpovednosť a ochotu pracovať pre náš spolok, ktorý tohto roku zorganizuje už 20. stretnutie krajanov, kde budeme spomínať aj na teba.

Vážené smútočné zhromaždenie

Členovia nášho spolku sa lúčia s našou krajanovou Erkou na jej poslednej ceste.

Lúčime sa, žiaľ, už nie stiskom či objatím, na aké sme boli zvyknutí, ani vrúcny slovom.

Lúčime sa ticho, lúčime sa srdcom.

Čeť jej pamiatke!!!

So zosnulou sa rozlúčil Štefan Červenák

Vážená smútiaca rodina, vážené smútočné zhromaždenie!

S hlbokým zármutkom a bolesťou v srdci prihováram sa k vám v mene nášho Spolku Slovákov z Bulharska, žijúcich na Slovensku.

Prichodí mi naposledy rozlúčiť sa s naším krajanom Štefanom Rusnákom, báčinom, otcom, dedkom, susedom a priateľom, ktorému neúprosný čas odmeral milú života a odvolal ho z kruhu milovanej rodiny a priateľov. Ťažko hľadať slová, ktoré by mohli zmierniť žiaľ jeho najbližších.

Náš krajan Števo Rusnák sa narodil v Bulharsku, kde si našiel aj manželku a presťahovali sa na Slovensko, kde bola jeho stará vlasť, a tu si založili rodinu. V roku 1989 pomáhal pri zakladaní nášho spolku. V roku 1990, keď bol založený Spolok Slovákov z Bulharska, prihlásil sa do výboru spolku, v ktorom pracoval 15 rokov, pokiaľ mu to zdravie dovolilo. Úlohy, ktoré dostával, vykonával svedomito, zodpovedne a vždy bol ochotný pomôcť a poradiť.

Odchody zo života sú bolestivé. Zanechávajú v nás nezmazateľné stopy. Ak nás opúšťa niekto blízky, odchádza s ním aj niečo z nás a niečo zas nám pribúda – pamiatka.

Milý Števo, dovoľ mi, aby som ti v mojom mene, mene celého výboru a všetkých členov spolku poďakoval za odvedenú prácu, obetavosť, zodpovednosť a ochotu pracovať pre náš spolok, ktorý tohto roku zorganizuje už 20. stretnutie našich krajanov, kde budeme spomínať aj na teba.

Vážená smútiaca rodina, vážené smútočné zhromaždenie!

Členovia nášho spolku sa lúčia s naším krajanom Števom na jeho poslednej ceste.

Lúčime sa, žiaľ, už nie chlapským stiskom či objatím, na aký sme boli zvyknutí, ani vrúcnyim slovom.

Lúčime sa ticho, lúčime sa srdcom.

Češť jeho pamiatke!!!

Za výbor SSzB sa rozlúčil Štefan Červenák

Zuzana Sochová (1918–2006)

Veľký žiaľ a smútok sa zniesol nad strechy našich domov a usadil sa v srdciach občanov pri správe o úmrtí našej bývalej kolegyne pani učiteľky Zuzany Sochovej. Odišiel blízky človek, ktorý mal na chrbte nošu rokov a v srdci veľa lásky. Odišla žena, ktorej celé generácie nášho mesta hovorili „naša pani učiteľka“. Nebolo to však iba prosté pomenovanie. Práve dnes, nad jej rakvou, si uvedomujeme, aký hlboký obsah malo každé z týchto slov.

Všetci, ktorí sme ju poznali a spolupracovali s ňou, vieme, koľko mala v sebe energie, úprimnosti a húževnatosti. Jej život však nebol prechádzkou ružovým sadom a priniesol jej nejedno utrpenie. Najviac na ňu doľahla smrť manžela a tragický odchod zo života jej milovaného a oddaného syna. Vďaka povahovým vlastnostiam, silnému náboženskému presvedčeniu, viery vo Všemohúceho Boha Otca, dokázala bojovať s touto nepriazňou osudu, vztýčiť hlavu a ďalej pokračovať v naznačenej ceste životom. Nikomu sa nesťažovala, statočne niesla na svojich bedrách tento kríž a slúžila príkladom mnohým iným podobne ťažko skúšaným spoluobčanom.

Celý svoj plodný život prežila v neúnavnej práci pre svojich blízkych, spoločnosť, ale najmä deti. Ktosi múdry povedal, že rozdávať vedomosti je akoby zažiháť svietielko, aby bolo vidno na cestu. Mohla ho zapalovať, lebo sama horela. Povolanie učiteľky chápala ako poslanie, ako službu svojim žiakom. Vedomosti rozdávala plným priehrštím. Učila zverených žiakov poznávať svet na základe vedeckých prírodovedných poznatkov a vštepovala im úctu k vede, pravde a ľudskosti. Bola prísna, ale spravodlivá. Žiakov nediferencovala podľa rodinnej príslušnosti, ale hodnotila ich podľa vedomostí a svedomitého prístupu k zvereným povinnostiam. Jej úsilie bolo korunované postupne. Kvapky výchovy a vzdelania totiž nerozsbíjajú kameň silou, ale postupným padaním. Toto krédo prinieslo ovocie v raste vzdelanosti jej bývalých žiakov, ktorí sa postupne dostávali na štúdiá, mnohí získali akademické vzdelanie a s tým spojené pocty. Hrejivý pocit v srdci za statočne odvedenú prácu bol jedinou odmenou za jej vynaloženú námahu.

Milá pani učiteľka, lúčim sa s vami nielen v mene svojich kolegov, ale aj všetkých generácií, ktoré ste učili žiť a pracovať. Žili ste nie pre seba, ale pre druhých. V ich myšliach, v ich skutkoch bude váš život ešte dlho pokračovať, lebo človek je a zostáva človekom do takej miery, nakoľko dokázal prežiť svoj život intenzívne pre blaho všetkých. Vy, drahá pani učiteľka, ste si svojím životom postavili nehynúci pomník. Nebude sa týčiť do výšky, na obdiv, ale bude vrytý hlboko v srdciach tých, ktorí vás poznali, milovali a vedeli oceniť, čo ste každodennou mravčou prácou dokázali. Skláňame sa pred vašou statočnosťou.

Odpočívajte v pokoji!

Napísala: Hermína Franková, pri rakve zosnulej prečítala: Mgr. Viera Babenská

III. KAPITOLA

NAŠA PANI UČITELKA, NÁŠ PÁN UČITEL, NÁŠ PÁN FARÁR...

Ida Kuklišová
(20. máj 1908 – 24. november 1992)

Ida Kuklišová

Ida Kuklišová pôsobila medzi krajanmi pomerne krátke obdobie (od apríla 1947 do februára 1950), no svojou fundovanou odbornou prácou, obetavosťou a svedomitosťou prispela k veľmi dobrej úrovni Slovenskej ľudovej školy v Hornej Mitropoliji. Celý „príbeh“ jej mimoriadne úspešnej pracovnej aktivity až do dôchodku je poznačený prácou, prácou odborne náročnou na profesionalitu i na psychickú záťaž. Pôsobila na rôznych typoch škôl na Slovensku a všade jej prácu vysoko hodnotili.

Patrí sa nám naznačiť cesty, spôsoby i ťažkosti, ktoré jej prichodilo prekonať na ceste k vysokej odbornosti a profesionálnej efektívite.

Ida Kuklišová, rod. Poradová sa narodila 20. mája 1908 v Budapešti. Ľudovú a meštiansku školu vychodila vo svojom rodisku a v Banskej Štiavnici. V štúdiu pokračovala na Štátnej priemyselnej škole – vyššej škole chemickej – v Banskej Štiavnici (tu aj v roku 1929 zmaturovala). V sebazvedelávaní pokračovala ďalej a v septembri 1936 zložila maturitu na Štátnom československom učiteľskom ústave v Banskej Štiavnici, čím získala vysvedčenie učiteľskej spôsobilosti pre ľudové školy. Tým sa neuspokojila, ďalej študovala a po prísnych skúškach sa stala odbornou učiteľkou – získala spôsobilosť odborného učiteľa na meštianskych školách.

Po návrate z Hornej Mitropolije diaľkovou formou študovala (1952–1957) na Prírodovedeckej fakulte UK v Bratislave (odbor matematika). Počas svojej pracovnej a profesionálnej činnosti Ida Kuklišová pôsobila na rôznych typoch škôl vo viacerých dedinách a mestách na Slovensku (Trnava, Gáň, Nebojsa, Myjava – Poriadie, Holíč, Kolbeš, Brezová pod Bradlom, Slovenská Lupča, Banská Bystrica, Bratislava...) a po maturite krátko pracovala v lekární ako chemička. V rokoch 1934–1936 bola nezamestnaná a zadarmo pracovala na Miestnom úrade v Banskej Štiavnici a zároveň sa pripravovala na diferenciálnu maturitu na učiteľskom ústave. Istý čas pracovala aj na Univerzite Komenského v Bratislave (koncom 60. a začiatkom 70. rokov).

S Jánom Kuklišom sa zosobášila 28. decembra 1936 v Banskej Štiavnici a 2. februára 1938 sa im narodil syn Milan (Myjava-Poriadie). S manželom pôsobila na menších slovenských školách vo Francúzsku a v Hornej Mitropoliji. Svoju pedagogickú prácu vnímala nie ako povinnosť, ale ako poslanie. V pracovných i mimopracovných kontaktoch s krajanmi pôsobila veľmi kultivovane, vychádzala im v ústrety pri riešení ich pracovných a osobných problémov, a preto neprekvapuje, že aj jej osvetová práca bola veľmi cenná. Význam jej práce medzi krajanmi doceníme ešte prenikavejšie, ak si uvedomíme, v akých zložitých spoločenských, sociálnych a politických pomeroch jej prichodilo pracovať. V spomienkach svojich žiakov a ich rodičov „naša pani učiteľka“ ostáva ako človek s dobrou a ústretovou povahou, komunikatívny a ochotný vždy pomôcť alebo aspoň poradiť, ako daný problém vyriešiť.

Ida Kuklišová so synom Milanom (Gorna Mitropolija 20. 5. 1949)

Áno, také boli „naše učiteľky“ v ďalekej „Bugárskej“, to oni nás učili písať, čítať a rátať, ale nielen to, ohýbali nás, aby sme vedeli sa správať a za dobré dobrotou sa odplácať.

Štefan Zelenák

Ján Kukliš
(28. december 1906 – 9. apríl 1985)

Ján Kukliš

K učiteľom, ktorým nám prichodí vysloviť vďaku a prejavíť úctu za ich prácu v škole, obetavú osvetovú robotu i aktivity v ďalších oblastiach, v ktorých pomáhali nám, našim otcom a dedom, patrí aj skromný, utiahnutý, skôr tichý ako nápadný za každú cenu – Ján Kukliš. Nemôžeme nespomenúť zložitú obdobie, v ktorom po poslednej veľkej vojne pôsobil medzi nami v ďalekom Bulharsku. Veď v tých rokoch začalo sa čoraz hlasnejšie hovoriť o nevyhnutnosti využiť priaznivé podmienky na Slovensku, ktoré sa pre návrat do vlasti pradedov ukazovali oveľa prajnejšie ako po roku 1918. Práve v tomto období, období v mnohom ohľade prelomovom, pôsobili v Gornej Mitropoliji Ján Kukliš a jeho manželka Ida.

Ján Kukliš sa narodil 28. decembra 1906 v neveľkej dedinke Čáčove. Po ukončení ľudovej školy v rodnej dedine navštevoval Štátnu meštiansku školu koedukačnú v Senici a po jej úspešnom ukončení začal študovať (v rokoch 1923–1927) na Štátnom učiteľskom ústave v Modre, kde aj zmaturoval a získal spôsobilosť dočasného učiteľa. Získané vedomosti a praktické skúsenosti si ďalej doplňoval a v roku 1930 získal učiteľskú spôsobilosť pre ľudové školy, o štyri roky neskôr získal kvalifikáciu s právom vyučovať na živnostenských (učňovských) školách. V roku 1942, po náročnom zhodnotení doterajších pedagogických skúseností, odborná komisia ho zaradila medzi odborných učiteľov s možnosťou pôsobiť na meštianskych školách.¹

Pre nás je zaujímavá a vysoko sa hodnotí práca, ktorú Ján Kukliš odviezol v rokoch 1946–1949 v Gornej Mitropoliji. Nielenže cibril správanie, rozvíjal schopnosti

svojich žiakov na slovenskej škole,² ale ako riaditeľ zodpovedal za celkový chod školy. V pamäti dnes už „zrelej“ generácie, v spomienkach našich rodičov, ostal Ján Kukliš ako človek ochotný vždy dobre poradiť, najmä v zložitom období príprav na masový odchod do Československa. Udržiaval kontakty s československým veľvyslanectvom v Sofii, s miestnymi orgánmi moci, s úradmi v Prahe a Bratislave, zodpovednými za realizáciu náročného „podujatia“ – reemigrácie – Čechov a Slovákov z Bulharska do oslobodenej vlasti. Povšimnutia hodná je aj jeho aktivita v komisii, ktorá robila súpis a ohodnocovala nehnuteľný majetok našich krajanov prihlásených na reemigráciu.

Ján Kukliš medzi žiakmi (1949)

Učiteľský zbor: riaditeľ školy, I. Kuklišová, lekár, učiteľka (Bulharka) a Ján Kukliš

Jánovi Kuklišovi a jeho manželke Ide prichodilo často zafať zuby a nepovedať to, čo by si byrokrati – miestni i tí „nadmiestni“ – boli zaslúžili. Veď ako inak hodnotiť list *charche d' affaires* a. i. zo dňa 30. novembra 1948. Pri príprave a usporiadania osláv 50. výročia vzniku ČSR prišla na „Vyslanectví československé republiky“ sťažnosť z istej strany, že „ste napriek uzneseniu na porade miestnych spolkov nepozvali na oslavu po dvoch predstaviteľoch bulharských kultúrnych organizácií, ani ľudí, oddaných vláde...“. O riadok ďalej sa v tomto „upozorňovacom“ prípise môžeme dočítať: „...je sťažnosť na Vás, že nevenujete pozornosť pracujúcim a stýkate sa s ľuďmi opozične naladenými“.

O to väčší obdiv a vďaku si zaslúžia manželka Kuklišovci, ktorí napriek neprajnej atmosfére – spoločenskej a politickej – dokázali učiť, pozitívne pôsobiť na rodičov a pritom ešte „stíhali“ náročné povinnosti, vyplývajúce z urýchlenej prípravy a realizácie re-emigrácie.

Za toto, za principiálne postoje, čestne správanie a pomoc našim ľuďom patrí Jánovi Kuklišovi a jeho manželke Ide naša vďaka a úcta.

Štefan Zelenák

Poznámky:

- ¹ To, že po vojne prišiel do Gornej Mitropolije učiť na tamojšiu slovenskú školu odborník, dokazuje aj jeho pobyt vo Francúzsku (november 1935 – august 1937), kde pôsobil na tamojších československých doplnovacích školách v Paríži a Argentuilea, súčasne plnil aj náročné kultúrne úlohy v československej kolónii v Paríži.
- ² Krátko po návrate zo svojho pôsobenia medzi krajanmi v Bulharsku diaľkovou formou študoval (v rokoch 1952–1947) na Prírodovedeckej fakulte UK v Bratislave a nadobudol vysokoškolskú kvalifikáciu v odbore matematika. Po návrate domov, na Slovensko, pôsobil Ján Kukliš na viacerých školách rôzneho typu (Gerčeľ, Slovenské Nové Mesto, Svinica, Myjava-Poriadie), od roku 1953 ako definitívny správca ľudovej školy na Myjave-Poriadí. Pôsobil aj v ďalších mestách na Slovensku (Slovenská Lupča, Banská Bystrica, Bratislava) v rôznych funkciách. V 60.–70. rokoch pracoval Ján Kukliš na viacerých pracoviskách Univerzity Komenského v Bratislave. Aj pisateľ týchto riadkov s ním pracoval (v rokoch 1966–1970) v Ústave pre učiteľské vzdelávanie pri R UK. V tomto období sme intenzívne pracovali na projekte celoživotného vzdelávania učiteľov – PGŠ. Dnes ľutujem, že som nevyužil ponúkanú možnosť a nezískal od toho, inak tichého a nenápadného človeka, zaujímavé podrobnosti o našom živote „tam“, v hektických rokoch po druhej svetovej vojne, v období intenzívnej prípravy na masový návrat do krajiny našich predkov.

Jozef Kováč
(4. marec 1917 – 26. november 1971)

Jozef Kováč ako študent

Z kňazov, ktorí medzi nami pôsobili pomerne krátko, sa vie o Jozefovi Kováčovi, rodákovi z Púchova, hádam najmenej. Slovákov – evanjelikov v Gornej Mitropoliji, Brašljanici a Podeme duchovne zaopatruoval v rokoch II. svetovej vojny a v prvých rokoch po jej skončení. A práve v tomto období, v čase prípravy a realizácie masového vysťahovania našich ľudí z Bulharska do vlasti svojich dedov a pradedov, zohral veľmi pozitívnu úlohu aj náš „pán farár“. Misijná práca medzi našimi rodákmi bola jeho prvou významnou úlohou po promócií na Evanjelickej bohosloveckej fakulte v Bratislave (počas vysokoškolského štúdia absolvoval jednoročný študijný pobyt v Lipsku).

No vráťme sa máličko späť a všimnime si rozhodujúce životné milníky na ceste, ktorú prichodilo J. Kováčovi prejsť. Po vychodení základnej školy vo svojom rodisku pokračoval v stredoškolských štúdiách na gymnáziu v Trenčíne (v tom čase odborníkmi vysoko cenené).

Po ukončení vysokoškolského teologického vzdelania jeho prvým pôsobiskom sa stal cirkevný zbor v Gornej Mitropoliji s fíliami v Brašljanici a Podeme.

Vernou celoživotnou družkou mu bola manželka Anna, rod. Zacharová, narodená v Sučanoch. Mali tri deti: Zuzanu (1943), Jozefa (1945) a Ivetu (1954). „Náš pán farár“ zomrel 26. 11. 1971 v Hnúšti a je pochovaný v Hrachove.

Druhý rad sprava: P. Uhorskay a J. Kováč... (vysviacka)

Jozefovi Kováčovi prichodilo v jeho prácou naplnenom živote chvíľami sa radosť a záves bolo aj ťažko. Vyrastal v 12-člennej rodine. Otec bol kachliar, matka domáca a desať detí bolo načím nachovať, obliecť a duchovne zaopatriť tak, aby všetky obstáli „v zhone života“. Hlava početnej rodiny opustila tento svet v období, keď Jozef bol v dorastovom veku. Z obdobia detstva, budúci kazateľ božieho slova s vďakou spomínal najmä na učiteľku v nedeľnej škole (pochádzala z prebudeneckého hnutia Modrý kríž, kde „zvlášť pozhnanými“ boli sestry Kristína Royová – spisovateľka a Mária Royová – hudobná skladateľka).

Manželia Kováčovci so synom Jozefom

No celý život „naš pán farár“ s láskou spomínal na svoje prvé kňazské pôsobenie medzi krajanmi v ďalekej „Bugarskej“. Rád sa „rozpamätúval“ na cirkevníkov, mládež, nácviky piesní, no veľmi si cenil aj záujem ľudí o náboženstvo a cirkevný život.

Aj po skončení reemigrácie sa snažil udržiavať kontakty so svojimi bývalými cirkevníkmi (svedčí o tom aj návšteva krajanov v Hraběticiach).

Po ukončení misijnej práce medzi krajanmi v Bulharsku vrátil sa pán farár J. Kováč na Slovensko. Kňazské miesto dostal v Malých Zlievcich, kde podmienky na prácu boli veľmi zložité. K zboru patrila aj fília Zombor, duchovne veľmi aktívna. Žili tam potomkovia českých utečencov po bitke na Bielej hore.

V spomínanom cirkevnom zbere prichodilo pánu farárovi prežiť veľmi zložité obdobie (celospoločensky známe ako roky normalizácie). Áno, bol aj strach, aj udávanie, aj súdy a zákroky prokuratúry, nelenila ani ŠtB...). Po smrti manželky cítil, že dozrel čas na zmenu a prijal kňazskú službu v Hrachove. Zbor bol vo veľkom úpadku a dušpastier nie vždy bol spokojný s duchovnou nápravou.

No popri všetkej namáhavej a zložitej práci (výsledky boli často neisté) venoval sa farár J. Kováč aj literárnej činnosti. Písal kresťanskú duchovnú poéziu a veľa prekladal. Známa sa stala najmä báseň „Pozdrav Vianočný a Novoročný z roku 1946“.

„Náš pán farár“ bol veľmi citlivý a skromný človek, viac to bola duša „poetická“ ako praktická. Svetské a hlavne materiálne statky boli vzdialené jeho vnímaniu života. „Rozmýšľaj, či sa bez toho nemôžeš zaobísť“ – jedno z jeho životných kréd. Vedel sa tešiť z každého úspechu, darčeka či pekného, úprimne mysleného slova. Veľmi ho potešila správa o vzniku spolku „Evanjelická mládež v Bratislave“, no veľmi ťažko niesol to, že sa nepodarilo založiť nadáciu na podporu evanjelickej mládeže (sen neuskutočniteľný v podmienkach normalizácie).

Sprava: Michal Ďuriš, J. Kováč, A. Kováčová...

Milý krajan, rodáci, vážení priatelia, milí čitatelia, aj tento „mikroprofil“ o farárovi Jozefovi Kováčovi prijmite ako vyjadrenie našej úcty a vďaky človeku, ktorý svojou prácou, ľudským vzťahom k našim v Bulharsku zanechal za sebou dielo, ktoré ostáva v myšliach a spomienkach pamätníkov.

Štefan Zelenák

P. S. Pri písaní týchto riadkov som sa opieral o podklady a rozhovor s Jozefom Kováčom, synom „nášho pána farára“. Š. Z.

IV. KAPITOLA Z NOVEJ TVORBY

V tejto časti našej ročenky prinášame ukážky z tvorby Štefana Adamíka, nášho krajanu a v závere aj báseň „nášho pána farára“ Jozefa Kováča.

Štefan Adamík

Stretnutia krajanov

Po rokoch, znova stretáme sa
odviate časom, spomienky oprášiť.
S priateľmi posedieť, pri vínku zaspomínať
a detstvo bezstarostné oživiť.

Či spomínaš, na prvé týždne v škole,
keď vyblednutý šlabikár sme dostali?
Keď drobné pršteky, nešikovné ešte,
po ošúchaných riadkoch kĺzali
a hlások neskúsený, traslavý,
v jazyku rodnom tie známe slová zanôtil:
MAMA MÁ EMU, EMA MÁ MAMU?

Na pažiť za dedinou, spomínaš si,
čo nepreberné množstvo hier nám ponúkla?
Keď pamäť hrami opantaná
na detské povinnosti zabudla:
že ovce treba zavrátiť
a húsky z poľa odohnať.

To všetko minulo sa. Potom prišiel čas,
keď vlasť sa ozvala
a deti svetom roztratené
pod svoje krídla volala.
Prišli sme radi, plniac príslub predkom,
že k svojim treba vrátiť sa,
do vlasti starých otcov, pod Tatrami.

Na krídlach času rôčky odlietajú.
Rok každý z pamäti si ukrojí,
aj preto znova stretneme sa
o rôčik, zdraví snáď – a všetci!

Balada o Dunaji

Za rána opar nad Dunajom
sťa závoj priezračný sa usadí,
až kým ho slnko rozžhavené
z trónu nad vodou zosadí.

Ten Dunaj, vraj „modrý“ kedysi,
čo naše mesto po stáročia stráži,
tajomstvá udalostí uchoval si
vo vodách dobrou skalených.

Dunaj náš, rieka prastará, rozprávaj!

Ty predsa všetko vieš a pamätáš,
čo Bratislave osud nadelil
a udalosti v čase zatúlané,
z pamäti ľudí dávno vybielil.

„To bolo dávno“, vraví Dunaj.

Boli tu časy veselé i smutné,
čo ľudí tohto mesta postihli.
V krútnave rokov minulých
skoro už všetko zabudli.

Chodievali sem kráľovné a králi
na bielych koňoch, na kočiaroch zlatých
a potom z DÓMU, do Viedne odnášali,
koruny panovnícke a moc bohatých.

Nad Bratislavou hviezdy potemneli.

Na roky nedávne (škoda hovoriť,
snáď starší ľudia ešte vedia ich),
keď „bratia nepozvaní“, so zbraňami,
zo sna nás prišli zobudiť.

V tú augustovú noc
vraj slobodu nám priniesli,
nie však na kočoch pozlátených,
ale na tankoch železných.

Eudia si vtedy hlavy sklonili,
by tlkot srdca lepšie počuli.
Na perách trpký úsmev zamrzol,
ruky sa v päste zafali.

Duní si Dunaj a ďalej vraví:

„Nuž teda, Bratislava moja,
spoločné roky neviem spočítať.
Si mojou družkou. Osud nám prikázal
premeny tohto mesta, spolu prestávať“.

Matke k narodeninám

Každý rok prídem k Tebe
ruku Ti stisknúť, čelo pobožkať,
zabudnúť na svet unáhlený,
pri Tebe silu načerpať.

Roky už radšej nepočítam,
bo pre mňa stále mladá si.
Len telo zhrbilo sa časom
a letá spomalili krok.

Dnes Tvoje čelo vrásky rozorali
i ruka častejšie sa zachveje,
však pohladenie jemné ostalo
a pohľad krásny, nežný je.

Tie ruky rád bych zvieral stále
a bozkával, a vlastným telom hrial,
i to je málo, čo som dlžien za ne,
za roky lásky, čo len matka vie.

Zima na dedine

Hľa, zima prišla, biela, studená,
zaháňa ľudí do tepla.
Prikryla ulice, polia aj humná
i oblohu si nižšie pritiahla.

Z oblohy šedivej sa na zem sypú vločky,
brat vietor na pomoc jej prispechá,
nafúka snežné duny pod oblôčky
a hrubou perinou aj strechy prikrýva.

A ja sa večer vraciam unavený domov,
cestu mi dláždi snežné páperie,
počúvam hudbu vŕzgajúcich krokov,
na lícach cítim mrazenie.

Dušu si doma liečim pri krbe.
V plamienkoch ligotavých, nájdem klud
a v ohni spálím všetko bremä,
čo celý deň som nosil na sebe.

Kúzlo lesa

V ružové ráno, lesom sa prechádzam.
Prebúdzam slnko, vtákov spev,
pohladkám kvietky, ešte zarosené
a rannou rosou tvár si umývam.

Les ešte šumí dychom rannej brízy,
keď náhle hrdlička ho preruší
a potom v diaľke, na oplátku
kukučka viackrát zakuká si.

O kúsok ďalej, studničku postretám,
z nej prúdom nesmelým potôčik sa rodí
a dolu kopcom, na púti predlhej
uteká, kým sa k moru neprebrodí.

Lesom sa túlam, kým sa nezvečerí
a prvé hviezdy na vesmírnej púti
nesmelo, jedna za druhou,
ovládnuť noc sa chystajú.

Napísať báseň netrúfam si

Napísať báseň netrúfam si,
veď báseň piesňou duše je.
Je ako vánok na Olympe,
čo iba Afrodita počuje.

Keď prvé verše kladiem na papier,
zdá sa mi, že ruže sa dotýkam.
Za každým veršom lupeň odpadne
a ja si ďalej písať netrúfam.

Preto už báseň z bázne nenapíšem
a ruže z lásky ženám darujem.
Tým svätý pokoj lýrou nenaruším
a ruže čerstvé ostanú,
v rukách žien.

Uletí kvietok milovaný

Narodil sa človečik.
Maličký, k svetu sa plačom prihlásil.
Netušil ešte, čo mu osud
do vienka, darom uložil.

Voňavý kvietok z lona ženy,
bezbranné mláďa, nevedomé.
Tak ako dúha po daždi
nasáva život pri mame.

Cíti sa bezpečne na rukách,
čo s láskou ho objímajú.
Počúva tlkot srdca známeho,
až kým ho sničky opantajú.

Rok uplynie a dievčatko kučeravé,
jazýček stále nemotorný má.
Pery však skúšajú, oči sú žiarivé,
keď náhle prvé slovko preriekne: MAMA.

Na tvári matky z tejto premeny
oči od šťastia sa zarosia.
Veď ten jej kvietok milovaný
jej prvú lásku vyznáva.

Mamka moja, to je všetko teraz,
čo ja ti z lásky môžem darovať.
Ak Pánboh rokmi obdarí ma,
vrátim ti všetko, nie len raz.

Uletíš, dieťa moja, za iným
tak, ako odletela som aj ja.
Zahorí tvoje srdce za niekym,
bo ľudský život tak sa odvíja.

V tom žiadna matka nevdak nehľadá,
želá len zdravie, život šťastný.
Ten Zákon nikto nepremení,
príroda ho ženám, už do kolísky vkladá.

Panelové mesto

Ulice ako všetky na sídlisku:
po stranách činžiakmi strážené,
stavané panelmi z cementu a piesku,
šedivosť chladná, nič svätoborné.

Rána sa ladia do rovnakých tónov.
Keď svitanie oknami sa prediera,
hluk autobusov, šramot smetiarov,
zo spánku ľudí preberá.

Každým dňom mesto prebudené
rovnakým rytmom sa rozbehne.
Roztočí kolotoč povinností,
za chlebom ľudí vyženie.

Tú všednosť panelového mesta
má v moci človek pretvoriť.
Každý deň, každú hodinu
v príjemné chvíle premeniť.

Veď človek najvyšším tvorom je,
má mozog, fantáziu, voľnosť.
Je iba na každom, či vie,
jak šerosť pretvoriť na svitanie.

**Svojim milým bratom cirkevníkom terajším i bývalým,
svojim milým priateľom pozdrav Vianočný a novoročný...**

Kým Adventu sa skončí tichý, vzácny čas,
skôr než zasadnete k Vianočnému stolu
túžim, milí, túžim pozdraviť si Vás
zaželať, aby Vás Pán zavil starostí a boľu –
aby Váš domec bol samá rozprávková krása,
aby Vám šťastím srdcia horeli, i oči i tváre
ako bábike čo s anjelikom na stromčoku pohráva sa
ako mladuche čo si chystá veniec v rozkvitnutom jare!!!

A ak ste nechtiac zabudli dakocho v srdce zavret hned
a ak ste nedali azda dost vianočného tepla iným cítiť
radujte sa prosím Pán v svoju lásku zavrel celý svet
Pán svojou láskou bude všetkých zabudnutých sýtiť!!!

Jedno by ste pravda, z mysle pustit nemali a nemuseli:
Či pre Pána v srdci Vašom tepla a miesta dost?!!!
Bez Neho by ste totiž tých večných Vianoc nikdy neuzreli
Bez Neho by ste nikdy nepristali v cieľi
Raz bol by z Vás iba uplakany, vyhostený host!!!

Keď potom prežijete s požehnaním týchto Vianoc čas
nezabudnite prosím ani ten posledny deň decembrový!!!
Zvlášť keď minutku dve po polnoci
Pán na lod pozve a k sebe posadí si Vás!!!
Proste Ho potom prosím neúnavne nech s vierou srdce znová
a v hrud zakotvína vždy statočnosť a nehu!!!
Nech iba láska k ľuďom sála z Vašich očí
a potom nech si Vás už vezie šťastných ku druhému brehu!!!

Hrachovo, december 1964

V. KAPITOLA

DOKUMENTY K REEMIGRÁCII

V tejto časti spolkovej ročenky uverejňujeme základné dokumenty a ďalšie informačné podklady k problémom reemigrácie Čechov a Slovákov z Bulharska do vlasti svojich predkov. Už publikované materiály preberáme z publikácie Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti II., Bratislava 1998, opierame sa aj o osobný archív J. Kuliša a niektoré originálne dokumenty nám poskytlí krajanovia. Aj touto cestou ďakujeme všetkým, ktorí nám ochotne dali materiály s významnou výpovednou hodnotou.

Š. Z.

P. S. Dokumenty a ďalšie materiály uverejňujeme bez zásahov do obsahu, slovníka a štýlu pôvodných autorov.

KOŠICKÝ VLÁDNY PROGRAM

Košice 5. apríla 1945

...Republika nechce a nebude stíhať svojich lojálnych nemeckých a maďarských občanov a najmä nie tých, ktorí v Časoch najťažších zachovali k nej vernosť, k vinníkom bude však pristupovať prísne a neúprosne, ako to vyžaduje svedomie našich národov, svätá pamiatka našich nespočetných mučeníkov, pokoj a bezpečnosť budúcich pokolení. Vláda sa preto bude pridŕžovať týchto pravidiel.

Z občanov Československej republiky nemeckej a maďarskej národnosti, ktorí mali Československé štátne občianstvo pred Mníchovom 1938, štátne občianstvo sa potvrdí a event. sa zaistí návrat do republiky antinacistom a antifašistom, ktorí viedli už pred Mníchovom aktívny boj proti Henleinovi a proti maďarským iredentistickým stranám a za Československú republiku, ktorí po Mníchove a po 15. marci boli nemeckou a maďarskou štátnou mocou pre svoj odpor a boj proti tamojšiemu režimu a za vernosť Československej republike prenasledovaní a žalárovaní, alebo boli daní do koncentračných táborov, alebo ktorí museli pred nemeckým a maďarským terorom ujsť za hranice a tam sa zúčastnili na aktívnom boji za obnovenie Československa.

Ostatným československým občanom nemeckej a maďarskej národnosti bude československé štátne občianstvo zrušené. Títo občania môžu znovu optovať pre Československo, pričom si úrady republiky ponechávajú právo individuálneho rozhodnutia o každej žiadosti. Tí Nemci a Maďari, ktorí budú súdení a odsúdení pre zločin proti republike a proti českému a slovenskému národu, budú zbavení československého občianstva a vypovedaní z republiky navždy, ak ich nestihne hrdelný trest.

Nemci a Maďari, ktorí sa prisťahovali na územie Československej republiky po Mníchove 1938, budú z republiky vypovedaní hneď, pokiaľ nepodliehajú trestnému stíhaniu. Výnimkou sú len osoby, ktoré pracovali v prospech Československa...

In Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti II. Bratislava, 1998, s. 409.

ÚSTAVNÝ DEKRÉT PREZIDENTA REPUBLIKY O ÚPRAVE ČESKOSLOVENSKEHO ŠTÁTNEHO OBČIANSTVA OSÔB NEMECKEJ A MAĎARSKEJ NÁRODNOSTI

Praha 2. augusta 1945

Ústavným prezidentským dekrétom Číslo 33 boli zbavené Česko-slovenského štátneho občianstva občania nemeckej a maďarskej národnosti. Dekrét sa nevzťahoval na antifašistov a na tých Nemcov a Maďarov, ktorí sa v období zvýšeného ohrozenia republiky hlásili za Čechov a Slovákov. Príslušníkom maďarskej národnosti sa neskôr česko-slovenské občianstvo vrátilo, najprv tzv. reslovakizantom a od októbra

1948 aj ostatným Maďarom okrem tých, ktorí sa previnili voči ČSR. Nemci podľa rozhodnutia Postupimskej konferencie troch veľmocí boli odsunutí (transfer) do Nemecka.

K návrhu vlády a po dohode se Slovenskou národní radou ustanovují:

§ 1.

- 1) Českoslovenští státní občané národnosti nemecké nebo maďarské, kteří podle předpisů cizí okupační moci nabyli státní příslušnosti německé nebo maďarské, pozbyli dnem nabytí takové státní příslušnosti československého státního občanství.
- 2) Ostatní českoslovenští státní občané národnosti německé nebo maďarské pozbývají československého státního občanství dnem, kdy tento dekrét nabývá účinnosti.
- 3) Tento dekrét se nevztahuje na Němce a Maďary, kteří se v době zvýšeného ohrožení republiky (§ 18 dekrétu presidenta republiky ze dne 19. června 1945, č. 16 Sb., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejích pomahačů a o mimořádných lidových soudech) přihlásili v úředním hlášení za Čechy nebo Slováky.
- 4) Češi, Slováci a příslušníci jiných slovanských národů, kteří se v této době přihlásili za Němce nebo Maďary, jsou donuceni nátlakem nebo okolnostmi zvláštního zřetele hodnými, neposuzují se podle tohoto dekrétu jako Němci nebo Maďari, schválí-li ministerstvo vnitra osvědčení o národní spolehlivosti, které vydá příslušný okresní národní výbor (okresní správní komise) po přezkoumání uvedených skutečností...

In *Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti II*. Bratislava, 1998, s. 439.

MANIFEST SLOVENSKEJ NÁRODNEJ RADY

Košice 4. februára 1945

Manifest vydala Slovenská národná rada – delegácia pre oslobodené územie pri obnovení svojej činnosti na oslobodenom východnom Slovensku. Bol publikovaný v súdobej tlači a vo forme plagátov a letákov. Z obsahovej stránky nadväzoval na Deklaráciu SNR z 1. septembra 1944. Proklamoval základné spoločenské a politické reformy a úpravu československých vzťahov na základe úplnej rovnosti pri zachovaní jednotného štátu.

...Ovocím zápasu nášho národa bude nová Československá republika, ktorá bude slovanským, ľudovodemokratickým štátom. Starý centralizmus v ňom nebude mať miesta. V dorozumení s predstaviteľmi českého národa upravíme v novom Československu pomer Slovákov a Čechov na základe úplnej rovnosti tak, aby na Slovensku Slováci a v Čechách Česi si spravovali svoje veci, kým ústredný snem a ústredná vláda budú spravovať len spoločné veci jednotného a nedeliteľného štátu.

Národné práva Ukrajincov na Slovensku sú zaručené slovanskou orientáciou nového Československa.

Exponenti maďarizácie a feudálne-fašistického režimu, ktorých na obsadené územie Slovenska po roku 1938 poslala peštianska vláda, musia odísť tam, odkiaľ prišli. Postavenie tunajších maďarských občanov bude závisieť od toho, ako si určia svoj pomer k slovenskému národu, k novému Československu a k ich demokratickej a slovanskej orientácii. Povinnosťou demokraticky zmýšľajúcich Maďarov je vykoreniť všetky fašistické, protislovenské a hungaristické elementy. Pomaďarčeným občanom slovenského pôvodu umožníme, aby sa včlenili do slovenského národného života...

In *Dokumenty slovenskej národnej identity a štátnosti II*. Bratislava, 1998, s. 397.

ZMLUVA O ÚPRAVE PRESÍDLENIA OSÔB ČESKEJ ALEBO SLOVENSKEJ NÁRODNOSTI Z BULHARSKA DO ČESKOSLOVENSKA ZO 6. MÁJA 1949

Prezident Československej republiky a Prezídium Velikého Národného zhromaždenia Ludovej republiky bulharskej, preniknutí duchom priateľstva a spolupráce rozhodli sa, že uzavrujú zmluvu o úprave presídlenia osôb českej alebo slovenskej národnosti z Bulharska do Československa a menovali na tento účel svojich splnomocnencov, a to prezident republiky Československej Dr. Ladislava Šimovica, mimoriadneho a splnomocneného veľvyslanca, a Prezídium Velikého Národného zhromaždenia Ludovej republiky Bulharskej Angela Kasabova, zástupcu guvernéra Bulharskej národnej banky, ktorí si vzájomne vymenili svoje plné moci, ktoré boli zistené v dobrej a správnej forme a dohodli sa takto:

Článok 1

Osoby národnosti českej alebo slovenskej, ktoré bývajú na území republiky bulharskej, ktoré sú občanmi bulharského štátu alebo bezdomovci, môžu sa voľne presťahovať do Československa v lehote jedného roku odo dňa podpísania tejto zmluvy.

Osoby, ktoré opúšťajú Bulharsko podľa tejto zmluvy (v ďalšom označované „presťahovalci“), stratia bulharské štátne občianstvo vysťahovaním.

Článok 2

Každý, kto sa chce presťahovať, podá v lehote šesť mesiacov odo dňa podpísania tejto zmluvy písomnú prihlášku prostredníctvom miestnej komisie zmiešanej komisii ústrednej, ako sú uvedené v článku 14. Za nepľnoleté deti a za osoby nesvojprávne podá prihlášku ich zákonný zástupca.

Prihlášku môžu podať aj osoby uvedené v článku 1, ktoré opustili Bulharsko a usadili sa v Československu po 9. septembri 1944, ak splnia záväzky uvedené v tejto zmluve.

Za presťahovalca sa pokladá osoba, ktorá o tom dostane vyrozumie ústrednej zmiešanej komisie.

Článok 3

Ustanovenia tejto zmluvy vzťahujú sa aj na manželku, ktorá sama nie je českej alebo slovenskej národnosti, ale žije v zákonomnom manželstve s Čechom alebo Slovákom, ak dobrovoľne vysloví želanie vysťahovať sa so svojím manželom. Ustanovenia tejto zmluvy nevzťahujú sa však na manžela, ktorý nie je českej alebo slovenskej národnosti a žije v zákonomnom manželstve s osobou českej alebo slovenskej národnosti.

Článok 4

Vláda Ludovej republiky Bulharskej sa zaväzuje, že na základe správy komisie príslušným úradom oslobodí od vojenskej alebo inej štátnej a verejnej služby osobu ihneď, len čo komisia preskúma jej prihlášku a prizná jej právo na vysťahovanie.

Ak osoba, ktorá bola uznaná za presťahovalca, je v službe alebo v zamestnaní v súkromnom podniku alebo u osôb, jej prepustenie zo služby alebo zo zamestnania musí byť v súhlase s príslušnými nariadeniami a zákonmi, ale presťahovalec musí byť v každom prípade uvoľnený pred uplynutím lehoty stanovenej v č. 1.

Článok 5

Vláda Ludovej republiky Bulharskej súhlasí, že všetci presťahovalci si môžu vziať so sebou z upotrebených vecí, ktoré majú k dátumu podpísania zmluvy: osobné veci, vlastný nábytok a domáce zariadenie, osobné šperky (skvosty), odpovedajúce ich sociálnym pomeroch a najnutnejšie ručné náradie a nástroje na vykonávanie ich zamestnania.

Presťahovalci roľníci môžu ešte navyše vziať so sebou i iné veci podľa vzájomnej dohody.

Presťahovalci môžu v zemi predávať všetky svoje nehnuteľnosti v rámci existujúcich bulharských nariadení a zákonov.

Článok 6

Vývoz hnutelného majetku, o ktorom je reč v článku 5, je oslobodený od vývozných ciel, ako aj od iných daní a poplatkov. Rovnako sa oslobodzuje od cla a iných daní a poplatkov dovoz nutného materiálu slúžiaceho na zabalenie vecí presťahovalcov a na uľahčenie ich dopravy.

Článok 7

Plnoprávni majitelia roľníckych nehnuteľností, ako je obrábaná pôda, lesy, dvory, stavby a iné, sú povinní odstúpiť ich štátnemu pozemkovému fondu za miestne stredné obchodné ceny a za platobných podmienok uvedených v tejto zmluve.

Tieto nehnuteľnosti odhadne komisia zostavená zo zástupcu ministerstva poľnohospodárstva, zástupcu československej vlády, predsedu miestneho národného výboru a jedného zástupcu majiteľov – presťahovalcov. O ocenení sa zostaví protokol, podľa ktorého bude cena nehnuteľnosti uhradená.

Štátny pozemkový fond zaplatí presťahovalcom hodnotu kúpených nehnuteľností prostredníctvom Bulharskej národnej banky.

Nehnuteľnosti v mestách môžu presťahovala voľne predať.

Článok 8

Presťahovalci, ktorým boli pridelené pozemky a dvory podľa zákona o pracovnom pozemkovom majetku (TZS) a predchádzajúcich zákonov a ktorí sa ešte nestali ich plnoprávnymi vlastníkmi, vrátia ich štátnemu pozemkovému fondu a účty medzi nimi a fondom sa vyriešia tak, že zo splátok zaplatených presťahovalcami sa zadrží nájomné podľa sadzieb fondu za dobu, v ktorej sa používali, a rozdiel sa alebo vysťahovalcovi vráti, alebo ho presťahovalec zaplatí.

Článok 9

Presťahovalci sú povinní likvidovať a úplne zaplatiť všetky svoje dlhy, všetky nedoplatky daní a dávok, ako aj poplatky dlhujúce štátu, okresu, obci alebo iným verejným inštitúciám, ako aj svoje záväzky, ktoré majú voči bulharským občanom.

Presťahovalci sú povinní predložiť okrem nutných potvrdení od príslušných daňových úradov aj prehlásenie, že nie sú nič dlžní štátu, verejným inštitúciám alebo bulharským občanom.

Za záväzky, ktoré sú pendentné – sporné alebo nelikvidné, poskytne presťahovalec primeranú bankovú záruku.

Článok 10

Presťahovalci zložia v Bulharskej národnej banke na zvláštny bezúročný účet „Československí presťahovalci“ všetku svoju peňažnú hotovosť, ako aj hotovosť získanú likvidáciou majetku a dostanú o tom potvrdenie (bordereau).

Spôsob transferu čiastok zložených na účte „Československí presťahovalci“ v Bulharskej národnej banke sa stanoví zvláštnou dohodou.

Článok 11

Na uskutočnenie hromadných transportov s presťahovalcami budú do miesta doterajšieho bydliska presťahovalcov pripustené dopravné orgány československé a potrebné zariadenia, ako aj osoby poverené dopravou a zdravotnou ochranou za spolupráce príslušných bulharských úradov.

Článok 12

Všetky finančné výdavky spojené s transportom presťahovalcov z Bulharska idú na účet československej vlády.

6. máj 1949

K tejto základnej zmluve, ktorá tvorila právny základ presídlenia českých a slovenských reemigrantov do vlasti, prijali a podpísali splnomocnení zástupcovia oboch vlád ešte Dodatokový protokol k Zmluve o úprave presídlenia osôb českej alebo slovenskej národnosti z Bulharska do Československa podpísanej 6. mája 1949, ďalej Dohodu o výške a spôsobe transferu majetku presťahovalcov českej alebo slovenskej národnosti (tzv. reemigrantov) a presťahovalcov československej príslušnosti (tzv. repatriantov) z Bulharska do Československa a Dohodu o spôsobe prevodu peňažného majetku presťahovalcov českej alebo slovenskej národnosti z Bulharska do Československa (tzv. reemigrantov), starých úspor bulharských záhradníkov, krytie nevyčerpaných akreditívov a nepoužitých záloh.

Uvedené dohody a dodatkový protokol upresňujú a špecifikujú v Zmluve obsiahnuté články. Tak napríklad v Dodatokovom protokole k 5. článku Zmluvy sa hovorí: „Presťahovalci roľníci môžu vziať so sebou desať kusov drôbeže, päť oviec a jedno prasa do 120 kg živej váhy, a to buď živé, alebo v spracovanom stave. Môžu si vziať zo svojich zásob na osobu 40 kg múky, 4 kg tuku a oleja, 5 kg mäsa, 5 kg lúštenín,

5 kg domáceho mydla, 2 kg bavlníkového semena, 1 kg slnečnicového semena, 500 kusov révových sade-
níc a krmivo na cestu pre zvieratá, ktoré berú so sebou.“ K článku 7. Zmluvy je v Dodatkovom protokole
uvedené, že „nehnuteľnosti, ktoré ich vlastníci previedli do zemedelských výrobných družstiev ako ich
členovia, budú taktiež vykúpené podľa uvedeného článku Zmluvy,“ a ďalej „presťahovalcom bude umož-
nené, aby postúpili svoj majetok alebo jeho časť svojim deťom. Rovnako bude umožnené, aby osoby českej
alebo slovenskej národnosti, ktoré zostanú v Bulharsku, postúpili svoj majetok alebo jeho časť svojim de-
ťom, ktoré sa presťahujú alebo presťahovali do Československa. Podobným spôsobom bude umožnené,
aby deti zabezpečili svojich rodičov“.

In HROZIENČIK, J.: *Slováci v Bulharsku*. Matica slovenská, 1985, s. 110–112.

SPOLOK SLOVÁKOV Z BULHARSKA, Nám. Hraničiarov 4/b, 851 03 Bratislava

1. Názov a sídlo spolku : SPOLOK SLOVÁKOV Z BULHARSKA (SSB)

Nám. Hraničiarov4/b, 851 03 Bratislava

2. Predmet činnosti spolku: Spolok Slovákov z Bulharska je dobrovoľným združením Slovákov reemig-
rovaných hlavne po II. svetovej vojne do bývalej Československej republiky ako aj ďalších občanov Slo-
venskej republiky a Českej republiky, stotožňujúcich sa s cieľmi Spolku Slovákov z Bulharska (ďalej len
Spolok). Hlavným cieľom Spolku je viesť členov k prehlbovaniu slovanského národného povedomia
a v úzkej spolupráci s Maticou slovenskou zhromažďovať všetky dostupné materiály a fakty o živote,
práci, dejinách, kultúre, obyčajoch a zvykoch Slovákov pred a po príchode do vlasti.

Spolok úzko spolupracuje s emigrantmi – spolkami z Juhoslávie, Maďarska a Rumunska. Spolok je
kolektívnym členom Matice slovenskej.

Spolok vyvíja činnosť na celom území SR v plnom súlade s platnými zákonmi a nariadeniami, svoje
aktivity môže vyvíjať s obdobnými spolkami v Bulharsku, Juhoslávii, Maďarsku, Rumunsku a v Českej
republike.

3. Orgány spolku a ich pôsobnosť: Najvyšším orgánom spolku je Valné zhromaždenie členov spolku,
ktorého úlohou je:

- prerokovať a schváliť Správu výboru o jeho činnosti a hospodárení,
  - určovať zameranie činnosti Spolku na ďalšie obdobie,
  - voliť výbor spolku a jeho predsedu,
  - schvaľovať celkový rozpočet a určiť výšku členských príspevkov,
  - schvaľovať zmenu stanov spolku
  - rozhodovať o zrušení spolku dobrovoľným rozpustením alebo zlúčením s iným združením,
- V období medzi dvoma Valnými zhromaždeniami riadi celú jeho činnosť výbor a to najmä:
- rozpracúva závery a uznesenia Valného zhromaždenia Spolku,
  - riadi a usmerňuje celkovú prácu spolku,
  - výbor volí hospodára, tajomníka a iných funkcionárov podľa potreby,
  - predseda je štatutárnym zástupcom spolku, zastupuje spolok v styku so štátnymi orgánmi a pred-
staviteľmi spoločenských, záujmových organizácií a združení,
  - na rokovaníach Valného zhromaždenia a výboru spolku sa uplatňujú zásady demokracie.

4. Zásady hospodárenia spolku:

Finančné prostriedky spolku sa vytvárajú z členských príspevkov, z výťažku kultúrnych a spoločens-
kých podujatí a z darov členov spolku, dotácie od Štátu a sponzorov. Hospodár vedie finančnú evi-
denciu spolku.

5. Členstvo v spolku:

- členstvo vzniká dňom registrácie vo výbore spolku,
- člen spolku, ktorý chce z neho vystúpiť oznámi písomne toto svoje rozhodnutie výboru spolku.

6. Členstvo v spolku:

- člen spolku má právo byť volený do orgánov spolku,
- zúčastňovať sa na slobodnom a vecnom rokovaní o všetkých zásadných otázkach spolku,
- slobodne vyjadrovať svoje názory na stránky spolkového časopisu,
- obracať sa s otázkami, pripomienkami a návrhmi na výboru spolku a žiadať na ne odpovede,

člen spolku je povinný:

- zúčastňovať sa života spolku,
- prehlbovať svoje národné uvedomenie, činmi prejavovať svoj vzťah k Slovensku a k jeho dejinám a kultúre,
- pomáhať zhromažďovať materiály o dejinách, kultúre a zvykoch svojich predkov,
- pomáhať a solidarizovať sa ostatnými členmi spolku,
- upevňovať bratské spolužitie Slovákov a Čechov,
- rozširovať priateľské vzťahy medzi národmi a národnosťami na Slovensku a v Bulharsku,
- presadzovať ciele spolku a dodržiavať jeho stanovy,

7. Zánik spolku:

- Spolok zaniká dobrovoľným rozpustením alebo zlúčením s iným združením, pričom o zániku spolku rozhoduje Valné zhromaždenie.

8. Týmto sa rušia pôvodné stanovy spolku Slovákov z Bulharska registrované na Ministerstve vnútra SR z 15. 8. 1990 pod registračným číslom VVS/1-900/90-2807.

Štefan Červenák
predseda Spolku Slovákov z Bulharska

V Bratislave dňa 09. 10. 2004

---

*Ministerka zahraničných vecí
Slovenskej republiky
Zdenka Kramplová*

Bratislava, 15. mája 1998

Vážený pán predseda,

dovoľte mi vyjadriť Vám úprimnú vďaku za Vašu aktívnu spolkovú činnosť pri opatrovaní a rozvíjaní kultúrneho dedičstva Slovákov z Bulharska a za výrazné angažovanie sa v kultúrno-osvetovej činnosti. Ako prejav uznania a ocenenia Vám udeľujem plaketu ministerky zahraničných vecí Slovenskej republiky.

Do ďalších rokov Vám želim veľa tvorivých síl a úspechov vo Vašej záslužnej práci.

Vážený pán
Doc. PhDr. Štefan Zelenák
predseda
Spolok Slovákov z Bulharska
Bratislava

**Návrh na udelenie striebornej plakety ministerky zahraničných vecí SR
pre Spolok Slovákov z Bulharska**

Údaje o spolku

Na Slovensko sa po II. svetovej vojne presťahovalo 95 % Slovákov z Bulharska. Ukázalo sa, že pocity skupinovej identity sú medzi nimi napriek tomu, že žijú v rôznych častiach Slovenska, až doposiaľ živé. Aktuálna sa u nich ukázala potreba vzájomných kontaktov a krajanskej sebarealizácie.

V Bratislave sa preto sformovala iniciatívna skupina, ktorá v roku 1990 založila kultúrno-spoločenskú ustanovizeň s názvom Spolok Slovákov z Bulharska. Jeho hlavným cieľom je uspokojovať rodácke či krajanské cítenie jeho členov a zároveň zhromažďovať informácie a doklady o dejinách a živote bulharských Slovákov počas ich jestvovania v zahraničí a po návrate do vlasti predkov.

Tieto ciele Spolku sa naplňajú každoročnými stretnutiami jeho členov a priaznivcov, na ktorých nechýba ani príťažlivý kultúrny a spoločensko-zábavný program, a taktiež aj vydávaním Ročenky tohto spolku. Ročenka svojím obsahovým zameraním nadväzuje na doteraz vydané práce o Slovákoch v Bulharsku, čím dokompletizováva celostný obraz o najrozličnejších stránkach ich historického a národnokultúrneho vývinu.

Zdôvodnenie návrhu

Spolok Slovákov z Bulharska aktívne pracuje na uchovávaní a opatrovaní kultúrneho dedičstva Slovákov z Bulharska a výrazne sa angažuje v kultúrno-osvetových aktivitách.

V zmysle Smernice č. 24/77, čl. 1, odst. 2, písm. b navrhujeme udeliť Spolku Slovákov z Bulharska striebornú plaketu Ministra zahraničných vecí Slovenskej republiky za aktívnu činnosť pri opatrovaní a rozvíjaní kultúrneho dedičstva Slovákov z Bulharska a za výrazné angažovanie sa v kultúrno-osvetovej činnosti.

Bratislava, 14. 5. 1998

Peter Burian
generálny riaditeľ
Sekcie pre krajanov, tlač a ľudskú dimenziu

STRETNUTIE (Fejtón)

Mária Topoľská

Stíchly výbuchy diel a granátov, zaniklo kdesi v neznáme zlovestné vrčanie aeroplánových motorov, dlaždice sa prestaly chvieť pod ťažkými údermi čižiem.

Stĺpy šibeníc sa vyvrátili zo základov, ostnatými drótmí kolo koncentračných táborov prestal prebiehať prúd.

Nad zmučenými a rozrytými úhormi polí sa rozprestrela pokojná bán belasej oblohy a skrehnuté srdcia ľudí ohrialo slnko vytúženého mieru.

Prestalo sa myslieť na podzemné úkryty a hrôzu poplašných sirén, na desivé kroky čižiem pod oblokmi, na zlovestný blyskot studených hlavných pušiek.

Život vystupuje pred človekom znova v celej svojej nádhere a núka mu všetky dary, čo mu náležia.

Možno zasa myslieť na krásu pukov a omamnú vôňu ruží, na čistotu horských jazier, na jas ľudských očí v poludní života.

Možno sa pokojne zahĺbať nad záhadou matematických rovníc, zastať nad tesárskou stolicou, skloniť sa nad čiernym pásom dobrej zeme s čerstvo naostreným pluhom v rukách.

Nastal čas požehnaných návratov.

Milióny vďačných rúk natešene hladkajú svoju odloženú prácu a počínajú pokračovať tam, kde pred rokmi museli prestať.

A milióny srdc a myslí sa pripravujú splniť túžby, čo v nich narástly v strašných rokoch vojny a ktorými sa zaoberaly možno už dávno pred ňou.

Roztvorily sa všetky cesty na severe aj juhu, na západe aj východe, neni tankov a guľometov, neni ťažkých pancierových áut,

sú len biele široké cesty, ktoré všetky idú zo sveta domov...

Ani by si toho človek nevšimol.

Je toľko vecí v živote, ktoré si vysníva a ktoré potom, keď sa uskutočnia, sa zdajú celkom samozrejme. Ale hľa, v jeden mrazivý deň, keď každý, kto nemusel von, sedel doma v teplej izbe, prišiel k nám z ďalekého Bulharska hosť.

Nepoznali sme ho hneď, bol to mladý muž, ale preto, že jeho detstvo stále ešte tesne za ním a jeho oči boly veľmi podobné tým, ktoré mával, keď sedel v školských laviciach, spomenuli sme si a poznali ho. Bol to jeden z našich Slovákov v Bulharsku, môj bývalý žiak. Zabudla som v tú chvíľu na všetko, čo sme si vtedy tam ďaleko za mutným Dunajom rozprávali o starej vlasti pod Tatrami a čudujem sa nielen ako sa sem dostal, ale najmä jeho odvahe pustiť sa v takýto čas na cestu do Československa. Zabudla som, že sme si s jeho vrstovníkmi v škole a ich rodičmi po večeroch, rozprávali vtedy o tejto chvíli, že sme sa na ňu všetci detinsky tešili, že sme ju proste dávno už prežili.

A keby nebolo jeho únavy a útrap prežitých po ceste, bol by to vlastne on, vzácny hosť, čo by sa mal čudovať môjmu údivu a pohoršovať sa nad mojimi otázkami. Uvedomila som si to rýchlo a zaprehňala sa chytro v spomienkach.

Jasná, priestranná trieda, záhrada s hriadkami voňavých kľincov pod oblokmi, čisté dôverčivé oči v školských laviciach. A potom mapa Československej republiky na tabuli a trepotavý detský hlas: „Do našej starej vlasti možno cestovať niekoľkými cestami. Po Dunaji loďou, cez Rumunsko a Juhosláviu železnicou...“ Tak sme sa to vtedy uči-

li. Nuž, možno sa čudovať jeho príchodu? Uskutočnil ním proste jeden z najkrajších snov svojej mladosti. Aj ja som potom rozmýšľala ešte usilovnejšie. Toľko sme si toho narozprávali o starej vlasti, toľko o Bratislave a bolo tak veľa čara v našich rozhovoroch. Nezostala som v jeho očiach klamárkou? Našiel všetko také ako to v jeho vidinách vyrástlo?

Ale nemusím sa obávať. Videl Bratislavu, videl hrad a počul najdôležitejšie z toho všetkého je, že počul všade hovoriť po slovensky. V zemi, kde sa narodil a vyrástol, hovorilo sa jeho materčinou iba doma a v dedine medzi svojimi. Teraz počuje svoju sladkú materčinu všade, kde sa len pohne a chvíľami sa mu všetko pozdáva iba rozkošným snom, z ktorého sa bude musieť zobudiť. Pristáva na všetko, na čokoľvek nepríjemného, čo ho ešte môže postihnúť, len by sa už nemusel vracaf a aby mohol za sebou privolať ešte aj druhých svojich a všetkých, čo tam doma zostali.

Mnohí z nich ani nečakajú a už sa vyberajú na cestu.

A tí, čo musia čakať, čakajú netrpezlivo.

Potom spolu odchádzame spomienkami, ako v tej rozprávke do ďalekej zeme, medzi našich krajanov a ponavštevujeme ich.

Tam bývajú zimy oslnivo biele, lebo štvorce polí sa tam ťahajú do nekonečna. S tuho vřzgajúcim snehom pod nohami, s cencúľmi hlbokoovisnutými so striech, so strieborným hlasom spiežovcov a s hrbami závejov podľa ciest. Rána tam počínajú kúrením v peci, čo je v našich pomeroch istou zvláštnosťou. Úlomkami črepov vyložená a zvonka obielená pec v izbe, má otvor v pitvore. Tam sa večer posnáša slama a ráno, ešte za tmy, len čo raňajší zvon zobudí deň, sa počína kúriť. Sladko sa to malým vylihuje v izbe pod teplou duchnou, keď slama v pitvore láskavo šuchoce a matkine nohy tíško stúpajú po tehlách pitvora. Slama v peci sa nečujne skrúca, tancuje, praskoce, dostáva čudesný odlesk a na vrchole najväčšej svojej krásy zaniká.

Malí tento obraz dobre poznajú, alebo pred večerou, keď sa pec zasa vykuruje, sa obšmietajú okolo nej, nazerajú do plameňov a myslia na rozprávky o čudných hradoch a prekrásnych princeznách. A potom, neskoršie prichodí krátky zimný deň, ktorý je vyplnený neúnavným spevom vyrezávaného kolovrátka, buchotom ťažkých starodávnych krosien, čo ešte starú mamku mamkinu pamätajú a cvengotom lesklých ihlíc, pod ktorými vyrastajú vlnené pančuchy a teplušké papučky. V zimných dňoch najviac pribúda kadejakých krás v dievčenských skriniach a truhlách. Bohate popretkávané uteráky, čudne kvetované obrusy, medzi ktorými nesmie chýbať ani ten k smútočnej príležitosti, široké konopné plachty a plachtičky s vyšíťmi venčokmi a rozmarínami a čipkami, to všetko vás udiví, keď natešená gazdiná otvorí dvierka skrine.

Zdalo by sa, že Boh stvoril tieto tiché zamyslené dni k tomu, aby slovenský sedliak v Bulharsku v nich odpočíval po nekonečne dlhých a ťažkou prácou vyplnených dňoch letných. Snáď aj sú, ale náš tamojší človek odpočinku nepozná.

Pripravuje sa vtedy najviac na letnú robotu.

Keď dá Boh, že sa urodí ako po druhé roky, budú sa košiare prehýňať pod ťarchou zlatých kukuričných šúlov. – Nikde inde na svete sa také neurodia, – bude sa brať prútie pod zamazanými hrudkami ťažkej repy, vozy preplnené do nemožnosti božou úrodou bude treba dobre pouťahovať pevnými povrazmi a k tomu všetkému sa v zime treba pripravovať. Lebo tuná niekedy už vo februári sa počínajú kopať záhrady a keď sa bulharské slnko oprie do čiernych rolí a teplý jarný vánok obehne brázdy, je treba veľmi ponáhľať. A preto chlapi v zime pletú pevné košiare, hlboké slamienky, súkajú motúzy a spleťajú hrubé štrángy. Na posedenie v krčme zostávajú usilovným gazdom už iba večery, ale koľkože je aj tých prázdnych v prekrásnej bielej zime? Hádam preto si ženy

povymýšľaly tie kadejaké páračky, priadky, posedenia, pri ktorých aj chlapi musia asis-tovať, aby nemohli zabehnúť do krčmy.

Nuž, ale chlapi sa zato nehnevajú.

Toľko príjemných vecí je na týchto milých večierkoch, že si každý príde na svoje. Čo žartov sa tu prehodí, čo piesní vyspieva, čo pohľadov možno milému hodiť a pierok uvíť!

Koľko osudov má tu svoje začiatky, koľko lások svoje konce... Aj zabíjačky aj svadby sa konajú v zimných dňoch a večeroch. Snáď by sa niekto nazdával, že svadob-níkom býva na dvore v priestranných šiatroch urobených z konopných plachiet zima. Ale nech to radšej nevraví. Vysmiali by sa mu.

Je tu nadbytok tuhého vína, čo sa rodí v ťažkých strapcoch na slnkom prehriatych svahoch. Sú tu hudcovia s hŕbou horúcich piesní, čo plodia ohnivé polky, sekané a čar-dáše, je tu opravdivá čistá a nefalšovaná radosť zo života, čo pretvára krv na oheň a pre-žíva sa práve tak vrúcne ako každá robota, ktorú naši konajú.

Nuž, hľa, a keď sa po týchto dňoch roboty a radosti skloní hlava nad nábožným spevníkom a nedela zasväť Pánu, ktorému jedine náleží, prevráti sa aj list v kapitole týždňa nášho Slováka v Bulharsku.

Bolo by toho treba, pravda, ešte veľa spomenúť.

Je tu slovenská škola so svojou knižnicou, sú tu divadelné predstavenia žiakov aj dospelých, čo si utvorili svoj Ochošnícky krúžok, sú tu ľudovýchovné večierky, spevácke schôdzky, bábkové divadlá.

Ak toto všetko časy vojnového besnenia umlčaly, nemohly ho zničiť docela. Naši v Bulharsku začínajú žiť zasa svojim bývalým pokojným životom. Dni tam ďaleko našim bratom uchodia, ale nie tak ako nám, ktorý sme si v povojnovom zmätku už našli stre-chu nad hlavou. Oni tieto dni nedočkavo rátať a čakajú. Čakajú na čosi krásneho, čo si za niekoľko posledných desaťročí vysnili. Čakajú na biely list, čo im povie: „Poďte, čakáme vás s otvorenou náručou!“

Snáď nám uštvaným každodennými starosťami povojnového života sa to pozdáva naivné a detinské. Ale hoci, je to predsa tak. Oni tam ďaleko na nás myslia dňom – no-cou a čakajú.

Mohli by sme zabudnúť?

Pani Topolská, „naša pani učiteľka“ sa takto prihovárala k poslucháčom Slovenského rozhlasu (13. január 1946 o 18.20 hod.).

POŽEHNANÉ NÁVRATY

Mária Topolská

Náš národ a naša zem slovenská prežívajú významné chvíle svojho dejinného ži-vota. Bolo vari treba, aby sa cez našu vlasť prehnala úžasná vojna, čo v dejinách nemá páru, aby sa tíšiny našich dolín a úbočí naplnily príznakom smrti a hrôzou zabíjania, bo-lo vari treba prežívať chvíle, v ktorých nám nevdojak zišly na um slová Písma: „... líšky doupata majú a ptactvo nebeské hnízda, ale Syn... človeka nemá, kde by hlavu sklonil...“

Snáď všetko toto bolo potrebné, aby mohol dozrieť čas požehnaných návratov. Aby sa konečne stalo skutkom to, o čom iba básnik v marivých vidinách mohol snívať, to, čo sa nám zdalo tak rozprávkovne nespľniteľné, že sme si na to ani neodvážili pomyslieť.

A predsa s posledným výstrelom, čo dorazil skapíňajúcu hydry vojny na širokých pláňach Vojnyka, s posledným záchvevom zeme rozrytej nožmi bômb a s prvým rozpadom závor na bránach moderných mučiarní, v nás vystrekla šialene nádherná predstava, čo stáročia blažila naše smutné samoty, predstava širokých bielych ciest, ktoré sa roztvorila milionom slovenským synom roztrateným po šírej tvári zeme k jasavému návratu domov.

... k návratu verných duší a statočných slovenských srdc, k návratu milionov pracovitých slovenských rúk.

Snáď len s jedným pocitom môžeme porovnať hĺbku tejto radostne krásnej predstavy a to s nekonečne bolestným smútkom s akým naši otcovia a predkovia v dávnej aj blízkej minulosti opúšťali svoje domovy.

Nikto neodchádza rád a dobrovoľne zpod otcovskej strechy. Ťažko a nemo sa lúčili s rodnou dedinou a známymi chodníkmi, čo ich volaly zpiatky, s vrškami a dolinami, kde prežili svoje detstvo.

Kolkí kľakali s východom slnka pri starom buku a trasúcou sa rukou žehnali svoj kraj a svoju zem, do ktorej cítili, že sa už nikdy nevrátia.

Osamotene a v krdloch, pešky aj na vozoch, ale všetci rovnako smutne a mlčanlivo odchádzali do divnej cudziny za chlebom, čo im nemohla dať rodná dedina a za slobodou, ktorá v ich domove bola zakliata zlým čarodejom.

Snáď pre túto tragédiu nebola nikdy veselá táto aj v nemej bolesti prekrásna slovenská zem. Od vekov znely clivou a žiaľnou melódiou naše doliny úbočia. Pochmúrne šumely osiralé lesy a háje slzami sa ligotaly bystriny padajúce skalnou strminou. Smútok a boľ sa chvel v tónoch pasáčkovej fujary na voňavých polanách, plač a divná ťažoba sa niesly krajom v ťahavých piesňach mladých žníc.

Kým dole v žirných rovinách Slovenska sa svážalo bohatstvo klasov do cudzích sýpok, kým hore v rozprávkovej kráse slovenských hôr a lesov ničila cudzia ruka dary, čo Boh požehnal tichému národu pod Tatrami – zatiaľ zástupy biednych utečencov po smutných cestách idúcich do sveta vzrastaly.

Stáročia bol v našej zemi cudzí pánom.

Stáročia kralovala v našich mestách a dedinách reč, čo znela našim ušiam ako švistot biča.

Stáročia bolo hanbou priznávať sa k tomu, čo človeku najsvätejšie.

Ale čas vše mení i časy...

Nad slobodnou slovenskou zemou, nad bohatstvom naliatych klasov a zelených viníc, nad tichom sladkých dolín a hlbokých lesov, nad končiarmi nebetyčných štítov sa rozprestrel slobodný biely deň.

Hlboko do tmy nocí sa prepadly hrôzy minulých stáročí. A Slovák prastarý vladár a jediný pán tejto krásnej zeme sa rozkročil s vysukanými rukávmi pevne na svojej hrude. Ani vo snách ho už nepodesí švih pánskeho biča a príznak derešov a šibeníc nebude už mátať jeho deti ani v rozprávke za zimných večerov.

Nadišly dni požehnaných návratov.

Slovensko biela a sladká mať si zastane na kraj chotára a vystrie ruky do dialok oproti svojim vracajúcim sa synom.

A vracáť sa budú z blízka i z ďaleka.

Vrátiš sa ty, roľník, čo si svojím znojom zmáčal hrudy cudzej zeme. Pomrvíš v svojich dlaniach klas slovenských rolí a presvedčíš sa, že voní teplým chlebíkom a to sladším, že ho budeš pojedat konečne doma medzi svojimi a nasvojom. Na teplej slovenskej stráni sa ti urodí víno opojné a červené ako krv. V záhrade za domom sa ti na jar obalia hrušky a jablone záplavou kvetov a v rannej jeseni budeš s potechou sbierať požehnanie svojich rúk.

Vrátiš sa aj ty, robotník, zastaneš ku nákovu, k tesárskej stolici, ku svojmu stroju a pri oblúbenej práci si zanôtiš piesne svojho rodu a nikto na teba neznámi.

Ty, rušňovodič sa rozletíš slobodnou rovinou slovenskej zeme a v piesni vôd a šume vetra budeš načúvať hlasom svojich drahých mŕtvych, ktorí opustili túto nádheru iba preto, že museli.

Príjdeš aj ty slovenských baníkov, čo si sa rozhodol v tme zeme dobývať svoj chlieb. Poznáš, že ten to pracuje, u nás pod zemou, nestojí na poslednom mieste medzi ostatnými. Jeho práca je vysokocenená, staráme sa o jeho dom a jeho deti a chceme mu život zpríjemniť ako sa to len dá.

Vrátiš sa aj ty slovenský úradník, farár a učiteľ a budeš pracovať pokojne a bez strachu zo zajtrašných dní vo vedomí, že pracuješ pre svoj rod a z plodov tvojej práce sa bude tešiť celý slovenský národ.

Prídeš medzi nás aj ty slovenská žena, matka a gazdinka. Snáď nebudeš menej pracovať ako si pracovala dosiaľ, ale tvoja práca bude pokojná a tichá. Budeš slobodne a bez obáv spievať nad kolískou svojich detí a reč, ktorou im budeš predriekavať modlitbu pred nočným spánkom nebude nikdy viacej nikým potupovaná, ale budú sa k nej tvoje deti v živote hrdo priznávať.

A vrátiš sa konečne aj ty, slovenský žiačik, čo si od mala musel privykať svoj sluch na zvuky cudzej reči. Tvoj učiteľ a slovenská škola ťa už s láskou čakajú. Čakajú ťa aj sladké slovenské piesne a hry, ktoré tvoji starí praotcovia kedysi spievali a hrali sa na slncom zaliatých polanách. Čakajú ťa slovenské knihy a rozprávky, ktoré ti povedia koľko slz a utrpení to stálo tvojich predkov a bratov, aby si sa mohol vrátiť slobodný do slobodnej otčiny medzi svojich. A čakajú tu aj tvoji malí slovenskí bratia. Čakajú a tešia sa na teba.

Budeš sa môcť spokojne modliť a spievať si a hovoriť len v svojej sladkej materčine, vydvihneš ju svojou láskou a úsilím na stupeň, na ktorý iba vlastný syn ju môže podvihnúť a nastavíš svoju hrud' ako nerozborný múr oproti každému kto by chcel hanobiť.

Veľké dni nadchodia!

Naše háje a doliny zvučia jasavou piesňou radosti, naše bystriny sa ligocú slzou šťastia a v tichých večeroch je čuť pozdravný šum našich hôr. Aj naše srdcia sa zapojujú do tohoto iskrenného prívetu k vám.

Nadišla chvíľa, ktorú dlhé stáročia pripravovali. Je tu a preto, že preletí rýchlo ako všetko v povíchrice času, treba aj rýchlo konať.

Prúd času potvrdil, že pravda víťazí.

Kedysi dávno sa naši starí otcovia vybrali do sveta za chlebom a slobodou. Časy sa zmenily. Za chlebom a slobodou sa vracajú dnes ich synovia domov. Slobodná slovenská vlasť sa vedela rýchlo vzpamätať z hrôz zkazonosnej vojny. Krv bojovníkov, ktorou nasiakly stráne aj roviny, otvorené jamy s telami zmučených hrdinov a nemý smútok vdov a sirôt vdýchly v zápal v duše tých, čo zostali a posvätili ich dlane k dielu. Daly silu vztyčiť múry a komíny tovární, prekenuť rieky mostovými oblúkmi a preraziť zasypané tunele.

Slobodná vlasť slovenská, kde sú si všetci ľudia bratmi v práci, dá s radosťou chleba každému synovi, ktorý chce statočne pracovať. Doteraz z bohatstva jej pôdy, lesov a vôd ťažili cudzí krvou a cudzí duchom.

Nadišiel čas, aby svoj postavili na rodnú hrudu.

Čakáme vás drahí bratia s nedočkavosťou.

Príjmete vás medzi seba ako svojich rodných. Za svoju prácu dostanete rovnaké práva a budúcnosť vašich detí bude zaistená na rodnej hrude.

Autorka aj takto pozývala krajanov zo zahraničia (aj nás v ďalekej „Bugarskej“) k návratu do vlasti. (Slovenský rozhlas 17. marca 1946 o 18,45 hod.).

Čsl. vl. delegácia cestuje do Sofie

Dňa 6. apríla 1949 telefonicky ozámili z ONS oddel. osvety, aby riaditeľ Kukliš navštívil ONS, pretože 7. apríla bude v G. M. ing. Slovákov. Čalkovský, riaditeľ školy, odišiel do Plevna až v piatok. Na ONS sekretár načalnika oznámil, že ide čsk. vládna delegácia do Sofie a že bolo by dobre, aby slov. menšina prišla privítať delegáciu.

Riad. školy jednal potom v tejto veci s usporiadateľmi a bolo dohodnuté že prídu v sobotu o 9 hod. na stanicu Pleven. Po týchto zisteniach riad. odišiel vlakom o 10. hod. domov, zvolaný bol výbor, ktorý rozhodol, že večer zvolajú sa Slováci a vec sa im vysvetlí.

Ľudia súhlasili so zájazdom do Plevna a stanovené bolo, že dospelí pôjdu vlakom, deti, učители a školník nákladným autom, ktoré prisľúbilo miestne TKZS.

V noci pršalo a schladilo sa. Deti boli dopravené do Plevna autom, pozreli vojenské múzeum. O 13. hod. nastúpili sme na stanicu a asi za hodinu prišiel zvláštny vlak s čsl. vládnu delegáciou.

Za čsl. menšinu privítala predsedu vlády učiteľ. Osuská ktorá mu podala kyticu kvetov, za učiteľstvo slov. škol v Plav. privítal ho riad. Kukliš. Privítana i na perone súčasťnili sa odb. uč. Kuklišová, bulh. Deti mali čsl. práporky a v predu bol držaný obraz prezidenta Gottwalda.

Skupina mala 2 čsl. zástavy.

V sprievode bol i pán veľvyslanec Šimovič.

Celkove slávnosť bola pekná. Plevenčania v hojnom počte sa jej zúčastnili.

Po slávnosti deti boli v kine Kultura.

Večer vrátili sa domov.

(Osobný archív J. Kukliša, učiteľa v G. Mitropoliji po II. svetovej vojne.)

Návšteva p. velvyslanca

Z Čsl. velvyslanectva v Sofii 4. marca oznámili telefonicky, že v nedeľu navštívi p. velvyslanec obec G. M. aby informoval Slovákov o pripravovanej reemigrácii. Svolaná bola preto na večer schôdza na ktorej bolo toto oznámené tun. Slovákom.

Pán velvyslanec išiel napred do Podemu, potom mal prísť vlakom do stanice Jasen. Na 4. hod. odišli sme na troch vozoch s Jur. Botikom (povoz dal Acev, Červenák, Pav, Puškár).

Pretože vlakom neprišiel, odišli sme na vozoch do Dol. Mitropolije, kde sme čakali vyše hodiny. Pred 7. hod. prišiel p. velvyslanec Dr. Šimovič s kult. ataše Topolským. Presadli sme na voz z G. Mitropolije a uháňali sme do školy, kde už čakali zhromaždení Slováci (Prítomný bol tiež predseda miestn. sov. ako i tajomník BKP). Pán velvyslanec vysvetlil možnosti reemigrácie a odpovedal na prednesené dotazy.

Po prednáške bola spoločná večera (na poschodí. Bolo podané polievka, bravčové mäso, víno, dort a zákusy). Večere sa zúčastnili

p. velvyslanec

p. kult. ataše

p. Vitéz

výbor odhad...

zástupci ev. au. v. cirkev

zástupci divadel. kružku

starosta

zástupca BKP ako i nepozvaní Podemčania.

V pondelok pozrel sa p. velvyslanec domy a navštívil M. Kabzaniho, Šprocha, Št. Ďuriša st. a Tom. Topolského.

Obed bol podávaný len pre hostí.

Potom boli prevezení na saniach na Jaseň.

Celkove pozdvihli náladu tunajším Slovákom, len škoda, že počasie bolo tak nepríjemné – snežilo a mrzlo na ceste boli veľké záveje.

Táto studená vlna prešla celou Európou podľa radiových správ väčšina ciest v ČSR boli nesúce na jazdu.

(Osobný archív J. Kukliša, učiteľa v Gornej Mitropoliji.)

Návšteva Ing. Svatopluka Čalkovského kádrového inšpektora ČSSR Brno

5. apríla odišiel na stanicu Jasen Štefan Mochalec, kde sa stretol s dvoma Čechmi, ktorí išli do Vojvodova informovať Slovákov o reemigrácii. Odkázali, že 6. apríla prídu do G. M.

Po 13.00 hod. v uvedený deň prišiel Ing. Svatopluk Čalkovský (Čalhovský ?), krajský kádrový inšpektor ČSSV Brno, doprevádzaný riaditeľom českej školy z Vojvodova Michlom. Po malom občerstvení (dostali praženicu a víno) spravili malú obchôdzu obce a potom asi o 20.00 hod. Ing. Čalkovský prehovoril k zhromaždeným Slovákom. Vysvetlil im čo budú robiť, akú mzdu dostanú, ako i to, že pre každého na juž. Morave

bude pripravený 1 dom a 10 dekárov poľa. Potom sa mali ľudia prihlásiť na južnú Moravu.

Vcelku sa prihlásilo 52 rodín.

Súpis bol robený 7. apríla.

Popoludní tohože dňa odišiel Ing. Čalkovský do Sofie.

Celkove prekvapilo, že mnohí z tunajších ľudí rozhodli sa pre južnú Moravu kde pôvodne nechceli presídlieť.

Ako zaujímavosť treba uviesť, že z obce Vojvodovo prihlásilo sa 57 rodín i keď pre II/2 rokom bola delegácia v Sofii ktorá žiadala aby nebola reemigrácia prevedená.

Z našich ľudí len Ondrej Glozik, Adam Červenák, Mišo Palkovič stavajú sa otvorene proti reemigrácii, i keď je isté, že viacerí tu ostanú ako Mišo Mikuláš a iní.

(J. Kukliš – dokument z jeho osobného archívu.)

DOKTOR LADISLAV ŠIMOVIC VELVYSLANEC ČESKOSLOVENSKEJ
REPUBLIKY S O F I A Bulvar TOLBUCHIN 16

SLOVACI Z GORNEJ MITROPOLIJE PRI OPUŠTAMI BULHARSKYCH HRANIC
DOVOLUJU SI VAM ZASLAT SRDEČNY POZDRAV A VYSLOVIT UPRIMNU
VDAKU ZA VAŠU OCHOTU A NEOCENITELNU PRACU KTOROU STE IM
UMOŽNILI REEMIGROVAT DO ČESKOSLOVENSKA
PROSIA ABY STE LASKAVE TLMOČILI BRATSKEJ BULHARSKEJ VLADE
NAJVAČŠIU SPOKOJNOST ODCHADZAJÚCICH SLOVÁKOV
ZA REEMIGRANTOV
PETER VANO

DOKTOR VACLAV ŠATAVA SOFIA BULVAR TOLBUCHIN 16

SLOVACI Z GORNEJ MITROPOLIJE PRI OPUŠTANI BULHARSKYCH HRANIC
VYSLOVUJU VAM VDAKU ZA VAŠU PRACU A TRPELIVOST PREUKAZANU
NAM PRI REEMIGRACII

Za reemigrantov
PETER VANO

TOMAŠ TOPOLSKY KULTURNY ATAŠE SOFIA
BULVAR TOLBUCHIN 16

SLOVACI Z GORNEJ MITROPOLIJE PRI OPUŠTANI BULHARSKÝCH HRANIC
VYSLOVUJU VAM UPRIMNU VDAKU ZA VAŠU NEOBYČAJNU OCHOTU
A OBETAVOST AKOU STE SA STARALI O ICH KULTURNE A VŠESTRANNE
POVZNESENIE

PRAJU VAM I NADALEJ MNOHO USPECHOV A UZNANIA VO VAŠEJ
NEOCENIELNEJ PRACI KTOROU ŠIRITE ČESKOSLOVENSKU KULTURU
V BRATSKOM BULHARSKU.

Za reemigrantov
PETER VANO

Telegramy poslali naši krajanovia pri opúšťaní bulharských hraníc (december 1949).
Osobný archív J. Kukliša.

Žiaci Slovenskej školy v Gornej Mitropolji

Gorna Mitropolja 28. X. 1947

Velavážený pán
Povereník školstva a osvety
v Bratislave

Žiaci Slovenskej ľudovej školy a progymnázia ako i ostatní Slováci z Gornej
Mitropolje – Bulharsko, dovoľujú si Vám z príležitosti Čslov. štátneho sviatku, zaslať
prejav úcty a oddanosti a vysloviť vďaku, že Povereníctvo školstva a osvety umožňuje,
aby slovenské deti z Gornej Mitropolje mohli chodiť do riadnej slovenskej školy.

za

žiacov Slov. školy:

Slovákov z Gor. Mitropolji

za učit. sbor:

MESTSKÁ KNIŽNICA V BRATISLAVE
A
ZDRUŽENIE SPOLKOV DOLNOZEMSKÝCH SLOVÁKOV
NA SLOVENSKU

Vás pozývajú
na cyklus prednášok spojených s besedou

KONEČNE DOMA

Pri príležitosti 60. výročia návratu Slovákov do vlasti
Galéria Artotéka, Kapucínska 1

23. októbra 2007	Osobitosti reemigrácie Slovákov z Bulharska
15. novembra 2007	Príchod Slovákov z Maďarska do Československa
13. decembra 2007	Osudy Slovákov z Rumunska po návrate do vlasti
24. januára 2008	Príchod Slovákov z Juhoslávie

Mestská knižnica + Združenie spolkov dolnozemsých Slovákov na Slovensku
Cyklus prednášok k dejinám Slovákov v zahraničí

21. februára 2008	Repatriácia Slovákov z Francúzska a Belgicka
27. marca 2008	Slováci v Poľsku (20. storočie)
17. apríla 2008	Slovenské školstvo v Európskom zahraničí (20. storočie)
22. mája 2008	Národne uvedomelá slovenská inteligencia na Dolnej zemi
26. júna 2008	Cirkev v živote Slovákov na Dolnej zemi
25. septembra 2008	Slováci v zahraničí a vznik ČSR
23. októbra 2008	ČSR a pomoc zahraničným Slovákom
20. novembra 2008	Menšinová politika ČSR
11. decembra 2008	II. svetová vojna a postavenie Slovákov v zahraničí a na okupovanom slovenskom území

Náhradné, doplňujúce a rozširujúce témy:

- Slovenský národný pohyb 1847–1848
- Slovenská kultúra a umenie v zahraničí (20. storočie)
- Slovenská politická emigrácia v 20. storočí

Technicko-organizačné poznámky:

- z podujatí – zvukový záznam, názorné pomôcky (dôraz na obsah aj metodiku...)
- zvážiť – ponúknuť (v repríze) uvedené témy stredným školám
- média – pravidelne informovať
- pravidelnosť – deň a týždeň v mesiaci – pravidelne
- návrh – predložený materiál treba chápať ako pracovný variant

24. 1. 2008

Š. Zelenák

SPOLOK SLOVÁKOV Z BULHARSKA

Zoznam účastníkov zájazdu do Bulharska
v dňoch 31. 5. – 4. 6. 2007

Por. č. Meno a priezvisko

1. Štefan Červenák
2. Marta Červenáková
3. Ján Červenák
4. Jaroslava Červenáková
5. Milan Červenák
6. Pavel Červenák
7. Mária Červenáková
8. Anna Kubová
9. Michal Lavrovič
10. Zdena Lavrovičová
11. Alžbeta Folťanová
12. Štefan Zelenák
13. Michal Jančík
14. Mária Jančíková
15. Anna Koláriková
16. Michal Vago
17. Martin Mrenica
18. Ján Mrenica
19. Indriška Bošiaková
20. Božena Bošiaková
21. Zdenka Janufková
22. Mária Turanská
23. Anna Vagová
24. Ondrej Ferkov
25. Ludmila Kotarová
26. Ján Hruška
27. Elena Hrušková
28. Michal Hruška
29. Eva Hrušková
30. Pavol Hruškja
31. Juraj Hruška
32. Darina Voleková
33. Ušiaková Mária
34. Jánošíková Mária
35. Jánošíková Anna
36. Danuša Gajdošová
37. Anna Klátiková

MEMORANDUM

k 60. výročiu návratu Slovákov do otcovskej vlasti - Mat' volá

krajanom celého sveta

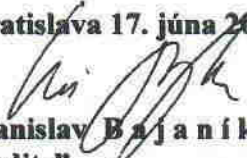
Dňa 17. júna 2008 si na pôde najstaršej národnej, vedeckej, kultúrnej a spoločenskej ustanovizne Slovákov celého sveta - Matice slovenskej v Bratislave, v objekte bývalej Slovenskej ligy (1926-1948), ktoré mali významný podiel na historickej akcii reemigrácie a repatriácie Slovákov do otcovskej vlasti v r.1946-1950 pripomíname 60. výročie tejto udalosti v slovenskom národnom živote v 20. storočí.

Pri odhaľovaní pamätnej tabule na priečelí Matice slovenskej v Bratislave, pri vedeckom sympóziu a prezentácii publikácie Mat' volá II. venovaných týmto udalostiam a súvislostiam máme pocit potreby z tohto miesta spoločne pozdraviť Vás, Slovenky a Slováci vo svete a ubezpečiť Vás, že spoločnými silami a organizovaným národným, kultúrnym spoločenským životom vynakladáme snahu uchovávať si národnú pamäť a myseľ na všetkých Vás, ktorí žijete a podporujete slovenský národný život kdekoľvek vo svete.

Želáme si, aby sme si slovensko-slovenskú spolupatričnosť zachovali i naďalej a aby náš národ doma i vo svete prežíval úspešné chvíle aj celé 21. storočie.

Pozdravujeme Vás z pôdy Matice slovenskej na Slovensku, z pôdy našich krajských spolkov a združení a voláme spoločne: Dedičstvo i pamäť otcov zachovaj nám Pane!

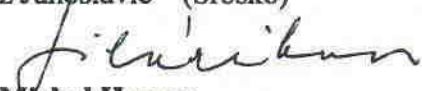
Bratislava 17. júna 2008

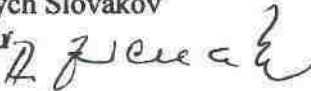

Stanislav Bajani
riaditeľ
Krajského múzea
Matice slovenskej

Jozef Markuš
predseda
Matice slovenskej

Samuel Jovankovič
predseda Spolku Slovákov
z Juhoslávie (Srbsko)

Štefan Zelenák
predseda Združenia spolkov
dolnozemskej Slovákov
na Slovensku

Michal Hronec
predseda Spolku Slovákov
Maďarska

Štefan Červenák
predseda
Spolku Slovákov z Bulharska

Pavel Rozkoš, v.r.
podpredseda
Spolku Slovákov z Rumunska

MATICA SLOVENSKÁ

Krajanské múzeum Matice slovenskej

Spolok Slovákov z Južoslávie, Spolok Slovákov z Maďarska, Spolok Slovákov z Rumunska, Spolok Slovákov z Bulharska na Slovensku si Vás dovoľujú

POZVAŤ

na sympóziium k 60. výr. reemigrácie a repatriácie Slovákov – *Mať volá*
a prezentáciu publikácie *Ročenka Slováci v zahraničí Mať volá II,*

17. júna 2008 (utorok)

v Jozefínskej knižnici KM MS, Grösslingova 23, Bratislava o 13.00 hod.
pod záštitou predsedu Matice slovenskej Jozefa Markuša

Gestor podujatia Stanislav Bajaník, riaditeľ Krajanského múzea
Matice slovenskej

*R.S.V.P. do 10.júna 2008 na: +2/52925074, +905 472 583 e-mail
zsms@matica.sk*

Pracovný program 13.00 – 16.00 hod.

1. Odhalenie Pamätnej tabule na priečelí Matice slovenskej v Bratislave
  2. Otvorenie – S. Bajaník (moderátor sympózia) – 5 min.
  3. Privítanie – J. Markuš, predseda MS – 5 min.
  4. Uvedenie témy - hlavný referát – Š. Zelenák, predseda ZSDS – 20 min.
  5. Koreferáty
    - S. Jovankovič- krátke zhrnutie výskumu
    - Južoslávia – 10 min.
    - M. Paríková – príchod Slovákov z Maďarska – 10 min.
    - M. Andráš – príchod Slovákov z Poľska – 10 min.
    - S. Bajaník – MS a Mať volá – 10 min.
    - J. Porubský – príchod Slovákov z Rumunska – 10 min.
    - J. Bobák – príchod Slovákov z Ukrajiny – 10 min.
    - C. Baláž – príchod Slovákov z Európy- – 10 min.
  6. Diskusia – účastníci – á/10 min.
  7. Prezentácia publikácií: *Ročenka Slováci v zahraničí – Mať volá č.24,*
Dr. Ján Bulík, vlastenec, demokrat a martýr a Kovačica pamätá
  8. Záver - S. Bajaník
- Program podlieha možným zmenám a úpravám.

ИЗСЕЛНИЧЕСКИ ПАСПОРТ
 PASSEPORT D'EMIGRATION

№ 11
 Дата Le 25 02 1956
 Издаден в София
 Издава се на София

Сериен № 020982 *

Дирекцията на Народната милиция/разрешава на
 La Direction de la Milice Populaire autorise à
 Сне Януков Хрушкы
 sans quitter le territoire.

Име Иван Януков
 Дата на раждане le 12 5 1912
 Дата на излизане le 12 5 1956
 Местоположение на раждане София
 Религия православна

Съгласно граждански закон за изселване в Чехословакия, Република България, приложен от:
 Selon l'article d'émigration en République Tchécoslovaquie

№	Име	Пол	Възраст	Име	Пол	Възраст
1	Сне Януков	жен	40	Иван Януков	мъж	40
2	Иван Януков	мъж	15	Зоя Януков	жен	15
3	Зоя Януков	жен	12	Януков (Иван)	мъж	12
4	Иван Януков	мъж	12	Иван Януков	мъж	12
5	Иван Януков	мъж	4	Иван Януков	мъж	4
6						
7						
8						
9						
10						

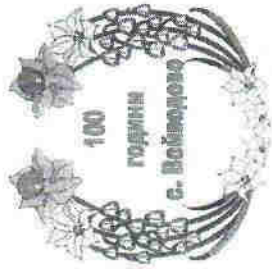
Изпълнител: паспортният закон само за излизане на страната.
 Le présent passeport ne peut servir que pour quitter le pays.

Директор на Народната милиция:
 Directeur de la Milice Populaire:

Януков

№ 11 1956

Vystahovalecký pas J. Hrušky (1956)

50

ГОДИНИ
 ОТ ИЗСЕЛВАНЕТО НА ЧЕХИТЕ
 ОТ С. ВОЙВОВОДО
 В ЧЕХИЯ И СЛОВАКИЯ
 ТЪРЖЕСТВАТА ЩЕ СЕ ПРОВЕДАТ
 НА 02.09.2000 Г. В С. ВОЙВОВОДО
 РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

ОТ ИНИЦИАТИВЕН КОМИТЕТ.

Zobnovenie

ČESKOSLOVENSKÁ REPUBLIKA.

Zem Bulharsko Školský inšpektorát Pleven
 kat. škola a meštianska škola v gor. Mitropolia
 Školský rok 1931./32. Číslo 480/32

Priepustné vysvedčenie
 zo školy meštianskej.

Pavel Puškár

narodený dňa 10. februára 1918 v gor. Mitropolia
 v polit. okrese Pleven náboženstva ev. a. v.

žiaka tretej triedy tunajšej školy, dostáva pri prepustení zo školy tieto známky:

Mravy: uspokojivé
 Pilnosť: nestála

Predmety povinné		Prospech
Náboženstvo		chvalitebný
Občianska náuka a výchova		dobry
Jazyk vyučovací s naukou o písomnostiach		dobry
Zemepis		dostatočný
Dejepis		dostatočný
Prírodopis		dobry
Prírodopyt		dobry
Počty s jednoduchým účtovníctvom		dostatočný
Merba a rysovanie		dostatočný
Kreslenie		dostatočný
Krasopis		—
Spev		chvalitebný
Ručné práce chlapecké		dobry
Ručné práce dievč., s naukou o dom. hosp.		—
Telesná výchova		chvalitebný
Predmety nepovinné	Jazyk nemecký <u>Geografia</u>	dobry
	Jazyk francúzsky <u>Historia</u>	dostatočný
	Tesnopis <u>Pravid. miera</u>	dostatočný
	<u>Prírodná veda</u>	dostatočný
	—	—
Zovňajšia úprava písomných prác		nehlasná

Chodil do školy ľudovej od 1. IX. 1924 do 15. VI. 1928
do školy meštianskej od 15. IX. 1928 do 15. VI. 1932
a úplne ju vychodil.

Dostalo sa mu jej tedy podľa § 1. vládneho nariadenia zo dňa 18. júna 1925, čís. 137 Sb. z. a n., vzdelania vyššieho, ako sa poskytuje školou ľudovou, a prepúšťa sa preto zo školy.

v Gvo. Mitrovanin dňa 7. decembra 1932.

Toto vysvedčenie bolo vydané podľa katalogu z čísl. r. 1930/31 a 1931/32

J. Mlý
riaditeľ
školy

triedny učiteľ.

Podpisy druhých učiteľov v triede zamestnaných:

STUPNICA ZNÁMOK.	Mravy	Pilnosť	Prospech	Zovňajšia úprava písomných prác
	chvalitebné	vytrvalá	výborný	veľmi úhľadná
	uspokojivé	náležitá	chvalitebný	úhľadná
	zákonné	dostatočná	dobrý	menej úhľadná
	menej zákonné	nestála	dostatočný	neúhľadná
	nezákonné	nepatrná	nedostatočný	nedbalá

2-и КОНЕЦЪ НА И. Ц. В. КИ. М. ЛУИЗА ПОЛКЪ

СВИДЕТЕЛЬСТВО

Дава се настоящето на Канд. подофр. *Бориса Стефановъ Луцикивъ* отъ *1894 г.* ескадронъ, родомъ отъ с. *Борка*, *Миньожколия Любвемьск.* въ увѣреніе на това, че той е завършилъ курса на школата за канд. подофицери въ полка при следния успехъ:

№	ПРЕДМЕТИ	БЕЛЕНКИ	ПРЕДМЕТИ	БЕЛЕНКИ	БЪЛЪ И СЕЩОРИ.
№		Беленки (ЛЮБИМЪ)		Беленки (ЛЮБИМЪ)	
1	Морална подготовка	592 <i>Стефановъ</i>	Юрна подготовка	599 <i>Бориски</i>	<i>Бориски</i>
2	История на войни въз. и обученіе	74 <i>Бориски</i>	Специална писмена подготовка	598 <i>Бориски</i>	
3	Теория подготовка	593 <i>Бориски</i>	Възреще	597 <i>Бориски</i>	
4	Стрелна подготовка	594 <i>Бориски</i>			
5	Средства подготовка	595 <i>Бориски</i>			

Горното съ подписа и печата на полка се удостоверява:

№ 781

гр. Ломъ, *10 Октомв.* 1940 г.

Бориски

Ковчигъ — Кръв на полка

Бориски

Бориски

Бориски

Бориски

OBSAH

Návrat (<i>Katka Koňariková, rod. Koláriková</i>)	3
Úvod (<i>Štefan Červenák</i>)	4
Namiesto úvodu (<i>Štefan Zelenák</i>)	5

I. kapitola – Štúdie, odborné state, články

K niektorým otázkam reemigrácie Slovákovpo druhej svetovej vojne (<i>Štefan Zelenák</i>)	7
Z Bulharska do Československa (<i>Štefan Zelenák</i>)	20
Z histórie a odkazu dolnozemsých Ambrušovcov (<i>Ján Botík</i>)	31
Slováci z Bulharska v Trnave (<i>Miroslava Hlinčíková</i>)	53
Príchody a odchody (<i>Štefan Zelenák</i>)	71
Študovali sme na bulharských stredných školách (<i>Juraj Vaňo</i>)	77
Cesta brašljanického zvona (<i>Juraj Majo</i>)	85
Putovanie priateľov a spolužiakov (<i>Ondrej Šproch</i>)	87
Ako sa Slováci z Bulharska dostalido slobodného kráľovského mesta Skalica (<i>Matej Kabzáni</i>)	90
Kde sú moje korene? (<i>Magdaléna Antalíková</i>)	94
Žitný ostrov v roku 1938 (<i>Liliana Ambrušová</i>)	99
Požehnaný vek (<i>Štefan Zelenák</i>)	102

II. kapitola – Správy, informácie, poznámky

Cesta za pomníkom (<i>Štefan Červenák</i>)	104
Pripomínali sme si 60. výročie návratu domov (<i>Štefan Zelenák</i>)	107
Slávnosť skromná, ale významná (<i>Štefan Zelenák</i>)	110
Za pani učiteľkou Annou Šebestovou-Ambrušovou	113
Za Erikou Čaučíkovou	114
Za Štefanom Rusnákom	115
Zuzana Sochová	116

III. kapitola – Naša pani učiteľka, náš pán učiteľ, náš pán farár

Ida Kuklišová (<i>Štefan Zelenák</i>)	117
Ján Kukliš (<i>Štefan Zelenák</i>)	118
Jozef Kováč (<i>Štefan Zelenák</i>)	121

IV. kapitola – Z novej tvorby

Básne (<i>Štefan Adamík</i>)	124
Básne (<i>Jozef Kováč</i>)	130

V. kapitola – Dokumenty k reemigrácii

Košický vládny program	131
Ústavný dekrét prezidenta republiky o úprave československého štátneho občianstva osôb nemeckej a maďarskej národnosti	131
Manifest Slovenskej národnej rady	132
Zmluva o úprave presídlenia osôb českej alebo slovenskej národnosti z Bulharska do Československa zo 6. mája 1949	133
Spolok Slovákov z Bulharska (stanovy)	135
Plaketa – Ministerstvo zahraničných vecí SR	136
Stretnutie (<i>Mária Topoľská</i>)	138
Požehnané návraty (<i>Mária Topoľská</i>)	140
Listy, plagáty, oznamy, komentáre	143

V Ročenke Spolku Slovákov na Slovensku (2005) sme v úvode príspevku Slovenská svadba na str. 39 nesprávne uvrejnili: Scenár pripravil náš krajan Tomáš Vrška, pôvodom z Gornej Mitropolije. Správne má byť: „... Tomáš Vrška, pôvodom z Brašljanice.“ Za chybu sa ospravedľujeme rodine a krajanom z Brašljanice.

Za redakčnú radu: Štefan Zelenák

ROČENKA SPOLKU SLOVÁKOV Z BULHARSKA

Bratislava 2008

Zostavil: Štefan Zelenák

Vydal Spolok Slovákov z Bulharska
vo vydavateľstve PhDr. Milan Štefanko – IRIS

Jazyková úprava: Margita Tóthová

Redakčná úprava: Štefan Zelenák

Počet strán: 158

Náklad: 400 výtlačkov

Za obsah zodpovedajú autori príspevkov.

ISBN 978-80-89256-26-6

EAN 9788089256266

ISBN 978-80-89256-26-6

9 788089 256266